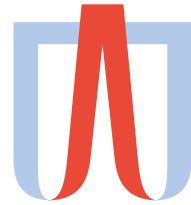

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

UKRAINIAN HELSINKI
HUMAN RIGHTS UNION

**МІЙ ДІМ – ЧУЖА ФОРТЕЦЯ:
ПРАВО ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
НА СХОДІ УКРАЇНИ**

КИЇВ 2016

УДК 342.739+343.9
ББК 66.061.461
М 57

У доповіді використана інформація, отримана в ході польових місій, що здійснені за підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Права людини в дії», який виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини.

Американський народ, через USAID, надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу понад 50 років. В Україні допомога USAID надається у таких сферах як: економічний розвиток, демократія та управління, охорона здоров'я і соціальний сектор. Починаючи з 1992 р., Агентство США з міжнародного розвитку надало Україні технічну та гуманітарну допомогу на суму 1,8 мільярда доларів.

Детальнішу інформацію про програми USAID в Україні можна отримати на офіційному веб-сайті USAID <http://ukraine.usaid.gov> та сторінці у Facebook <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

М 57 Мій дім – чужа фортеця : право власності в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — К., Румес, 2016. — 126 с. з іл.

Видання присвячене комплексному аналізу захисту права власності у ситуації збройного конфлікту на сході України. Розглянуті міжнародно-правове розуміння сутності права на вільне володіння власністю та його правової природи. Здійснений аналіз практики Європейського суду з прав людини та формування європейських стандартів захисту права власності. Досліджено особливості захисту власності в умовах збройного конфлікту. Розглянуті проблемні питання дотримання права власності під час збройного конфлікту на сході України.

УДК УДК 342.739+343.9
ББК 66.061.461

ISBN 978-966-97584-0-8
© О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич, 2016
© Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ	
ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	5
1.1. Право на вільне володіння власністю у міжнародних документах	5
1.2. Практика Європейського суду з прав людини та формування європейських стандартів захисту права власності	10
1.3. Захист права приватної власності у міжнародному гуманітарному праві	14
2. ВІЙСЬКОВИЙ КОНФЛІКТ ТА СТАН ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ НА СХОДІ УКРАЇНИ	20
2.1. Військовий конфлікт на сході України та стан захисту цивільних осіб і цивільної власності від нападів невибіркового характеру	21
2.2. Військовий конфлікт на сході України та стан захисту права на вільне володіння власністю	37
2.3. Реакція влади на порушення права власності в зоні АТО	71
3. РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГОВИХ ВІЗИТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	81
3.1. Результати моніторингового візиту до м. Маріуполя та с. Сартана Донецької області 03-08 жовтня 2015 року	81
3.2. Результати моніторингового візиту до Станично-Луганського району Луганської області 15-20 жовтня 2015 року	87
3.3. Результати моніторингового візиту до смт. Станиця Луганська 26-28 грудня 2015 року	91
3.4. Результати моніторингового візиту до м. Краматорськ Донецької області 25-29 січня 2016 року	93
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	108
ДОДАТКИ	115

Аркадій Бущенко

виконавчий директор УГСПЛ

ПЕРЕДМОВА

Розуміння права власності, поваги та захисту інституту власності у своєму розвитку проходило кілька часто полярних трактувань. Від реалізації свободи особи до пограбування та експлуатації інших. Зрештою міжнародною практикою визнано необхідність поваги та захисту цього права на рівні з іншими правами людини. В силу історичних обставин та сучасної практики наша країна не може слугувати гідним послідовником кращих традицій поваги до права власності. Інтелектуальне піратство, наслідком якого є «чільні» місця у відповідних рейтингах; незаконне позбавлення майна та бізнесу, поєднане із залежним правосуддям, — симптоми, які швидше злякають, ніж заохотять потенційних інвесторів.

Військовий конфлікт на сході України ще більше загострив проблему тотальної зневаги до майна та власності, а з нею й до людської гідності. Обстріли громадських будівель з облаштуванням там військових об'єктів, відбирання житла та віджимання бізнесу стали, на жаль, традиційним фоном протистоянь. А випадки відвертого пограбування представниками добровольчих батальйонів, національної гвардії місцевих жителів важко ототожнити із боротьбою за «уми» мешканців Донбасу.

У пропонуваному аналітичному звіті задокументовано найбільш характерні випадки порушення права власності на території військового конфлікту. На основі свідчень місцевих мешканців, моніторингових місій до міст Донецької та Луганської областей, ми спробували оцінити межі завданої шкоди інституту власності та спроможності уряду вплинути на мінімізацію наслідків таких втрат.

Ми сподіваємося, що наданий аналіз проблем та розроблені рекомендації стануть у нагоді органам влади під час напрацювання стратегічних документів та програм у сфері захисту прав людини у контексті проведення АТО.

Українська Гельсінська спілка з прав людини висловлює щирі подяку експертам, що брали участь у підготовці цього дослідження. Крім того, ми вдячні громадським інституціям та місцевим ініціативам за надану інформацію.

Окрему подяку висловлюємо Агентству США з міжнародного розвитку (USAID), яке надало фінансову допомогу для підготовки цього видання. За зміст публікації відповідають виключно автори та Українська Гельсінська спілка з прав людини і її не можна вважати такою, що відбиває позицію USAID або уряду Сполучених Штатів Америки.

1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

1.1. Право на вільне володіння власністю у міжнародних документах

Питання щодо суті права людини на власність, її правової природи та необхідного ступеня захисту залишається предметом дискусій впродовж тривалого часу. Так, усвідомлення того, що право на вільне володіння своїм майном/власністю (або право власності) є одним із прав людини, відбувалося досить повільно. Добре відомо, що протягом тисячоліть у суспільстві панувала думка про те, що не всі люди можуть володіти власністю. Інші підходи налічують лише декілька століть¹.

Зокрема, Дж. Локк вважав зв'язок свободи людської особистості з приватною власністю нерозривним: «“Життя, свобода і володіння” – це такі поняття, які можна позначити одним загальним ім'ям: “власність”». На його думку, людина за своєю природою має владу охороняти свою власність, тобто своє життя, свободу і майно, і що верховна влада не може позбавити людину якоїсь частини її власності без її згоди². Додамо, що в англо-саксонській правовій системі праву власності дотепер надається надзвичайне значення. Як зазначає С. Шевчук, в англійському праві ще у середині XVIII століття було визнано, що великою метою, задля якої люди утворили суспільство, є саме захист власності. Це право залишається священним та непорушним за всіх обставин, доки воно не обмежується у публічному праві для блага суспільства. Таким чином, як зазначає вчений, власність для цілей конституційного права не становить річ у собі, а слугує більш глибоким цілям, як-от: поліпшення добробуту, забезпечення захисту приватного життя та особистій самореалізації³.

Натомість французький соціаліст, один із засновників анархізму П'єр Жозеф Прудон у своїй праці «Що таке власність?» (1840) писав, що власність є крадіжкою, оскільки дає можливість мати «доходи без праці». Відповідно, вона суперечить справедливості, оскільки не можна знайти ніякого принципу, на якому б можна було її обґрунтувати⁴.

У свою чергу, Карл Маркс, а разом з ним соціалісти та комуністи відстоювали думку про антагонізм між капіталом і найманою працею, між виробничими відносинами та продуктивними силами, які прагнуть йти вперед, і цей антагонізм неминуче приведе з історичною необхідністю до революції⁵.

Історичний аналіз розвитку держави і права дозволяє зробити висновок, що на перших етапах розвитку людство протягом тисячоліть використовувало **колективні форми власності**, спочатку у формі племінної, а потім – общинної власності. Низький рівень розвитку продуктивних сил зумовлював те, що люди могли тільки спільно (колективно) добувати засоби до існування і спільно їх споживати аби вижити.

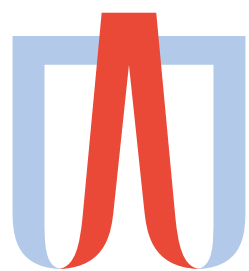
¹Яковлев А. А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи [Електронний ресурс] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / Яковлев Андрій Анатолійович. – Харків, 2009. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/mizhnarodno-pravove-spirovbitnytstvo-u-zakhysti-prava-vlasnosti-v-systemi-rady.html>

²Политология прав человека [Электронний ресурс] : учебное пособие / Г. К. Исакова. – 2-е изд. – Астана : [б. и.], 2007. – 407 с. – Режим доступа : <http://politics.ellib.org.ua/pages-7243.html>

³Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-е, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 685.

⁴Прудон П'єр Жозеф [Електронний ресурс] / Матеріал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/Прудон,_Пьер_Жозеф

⁵Нойгауз Н. Цінності Християнської Демократії [Електронний ресурс] / Н. Нойгауз. – Режим доступу : http://sd.net.ua/2010/02/20/print:page,1,neuhaus_vlasnist.html

UKRAINIAN HELSINKI
HUMAN RIGHTS UNION

Згодом розвиток продуктивних сил, вдосконалення самої людини, зміни умов її життя приводять до формування нового типу власності – **приватної**. Ці два типи власності (суспільна й приватна) на різних етапах історичного розвитку суспільства виявлялися в найрізноманітніших конкретно-історичних формах, відображаючи соціально-економічну природу панівного суспільного ладу.

Для **первіснообщинної форми власності** характерними є однакові права всіх членів общини на основний об'єкт власності – землю, а також на засоби праці й результати виробництва.

Рабовласницька форма власності характеризується абсолютною концентрацією прав власності рабовласника на засоби виробництва, результати праці й на працівника (раба).

Феодална власність передбачає абсолютні права власності феодала на землю й обмежені права на працівника.

Капіталістична власність характеризується зосередженням прав власності підприємця на засоби та результати праці і відсутністю власності на найманого робітника, який має особисту свободу⁶.

При цьому Л. А. Івершенко зазначає, що у ХХ ст. погляд на право власності дещо видозмінився та наразі розглядається як набір можливостей, які можуть нескінченно ділитися, комбінуватися й рекомбінуватися⁷. Норберт Нойгауз зазначає, що у питанні про власність йдеться не просто про речі та купу благ, а про право, про моральне право розпоряджатись цим, а також про невід'ємні від цього права обов'язки та відповідальність людської особистості щодо ставлення до зовнішніх благ та їх використання. Він вважає, що право на власність не можна розглядати як абсолютне. Воно включає подвійну відповідальність. По-перше, воно повинно брати до уваги внутрішнє призначення самих благ, тобто це право вимагає відповідного ставлення до речей зі світу речей. Наприклад, навіть якщо людині належить собака, це не дає їй право мучити тварину. Людина є не абсолютним володарем творіння, а його управителем. По-друге, право на розпорядження власністю є обмеженим у тому розумінні, що власність не можна використовувати на шкоду іншим людям або навіть всієї спільноти; навпаки, ця власність повинна приносити якомога більше користі суспільству⁸.

Наразі більшість дослідників погоджуються з тим, що право на власність відноситься до категорії основних суб'єктивних прав, які належать індивіду, і означає можливість здійснювати або не здійснювати будь-які дії щодо свого майна, тобто об'єкта власності. Зазначене право розуміється як незалежна від наявності або відсутності майна можливість, яка завжди має місце. Уніфікована модель права на власність закріплюється на конституційному рівні⁹.

При цьому вказується на різноманітність конституційних інтересів і цінностей, пов'язаних із власністю, що можуть слугувати як для досягнення певних економічних цілей, так і розвитку особистості. Поняття ж права власності визначається культурою, історією та політикою в широкому їх розумінні. Тому аналізуючи питання міжнародно-правових ті кон-

ституційних гарантій права власності, до норм та принципів, що стосуються власності, не слід підходити як до незмінних та вичерпних, позаяк вони завжди розглядаються в певному контексті. Оскільки право власності є культурно-правовим феноменом, конституційні стандарти його захисту та розвиток відповідної доктрини невідворотно позначаються правовими і соціальними традиціями, цінностями та функціями відповідного суспільства¹⁰.

У міжнародному праві формування норми про право людини на вільне володіння своєю власністю так само мало соціальну та політико-правову обумовленість. У соціальному аспекті це право як загальне природне невідчужене право людини формувалось разом із розвитком ідеології демократичного конституціоналізму. Це означало, що право на вільне володіння власністю почали розглядати у суспільстві як таке, що має найбільше значення для людської істоти. Саме у такому вигляді норма про право людини на вільне володіння власністю знайшла місце у буржуазних конституціях і розвивалася одночасно як конституційно-правова та цивільно-правова норма. Ця концепція згодом лягла в основу міжнародно-правового розуміння інституту права власності: у приватноправовому сенсі право власності було знайоме міжнародному праву набагато раніше його публічно-правового розуміння як права людини на вільне володіння власністю – для цього мала спочатку розвинути міжнародно-визнана концепція прав людини, що знаходиться в основі представницької демократії як певного виду політичного режиму¹¹.

Як відомо, закріпленню права на вільне володіння власністю як права людини передували запеклі політико-ідеологічні дискусії. Як зазначає А. А. Яковлев, протистояння двох світових соціально-економічних систем після Другої світової війни об'єктивно віддзеркалилося у загальних міжнародних договорах про права людини. Ця ситуація у загальному міжнародному праві зберіглася до цього часу. Серед загальних міжнародних договорів про права людини право власності згадується рідко, через що загальне конвенційне міжнародне право нечасто містить тлумачення права людини на володіння своєю власністю¹².

Зокрема, під час підготовки Загальної декларації прав людини, що відбувалася в умовах складної дипломатичної боротьби, західні країни і СРСР займали різні позиції щодо включення до декларації права кожної людини на власність. Радянський Союз з ідеологічних міркувань виступив проти включення цього права до проекту. Щоб узгодити принципово різноманітні погляди з тих самих питань, при ухваленні декларації держави з різними суспільними системами свідомо не уточнювали зміст багатьох її понять, внаслідок чого у їх визначення вкладався загальнодемократичний і загальнолюдський зміст, який був прийнятний для всіх¹³.

Наразі Загальна декларація прав людини (1948 р.) є єдиним міжнародним актом загального характеру, який закріплює право людини на вільне володіння своєю власністю. Стаття 17 Загальної декларації прав людини прямо проголошує право приватної власності як основне і невідчужуване право людини та зазначає, що «1. Кожна людина має право во-

⁶Економічна теорія: Політекономія [Електронний ресурс] : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Попов, К. С. Базилевич, Н. І. Гражевська. – К. : «Знання-Прес», 2007. – 719 с. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/16914185>

⁷Івершенко Л. А. Конституційне право людини і громадянина на приватну власність в Україні та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / Івершенко Лідія Анатоліївна. – Київ, 2006. – Режим доступу : http://dysertaciya.org.ua/disertaciya_1_906.html

⁸Нойгауз Н. Цінності Християнської Демократії [Електронний ресурс] / Н. Нойгауз. – Режим доступу : http://sd.net.ua/2010/02/20/print:page,1,neuhaus_vlasnist.html

⁹Василянська А. И. Конституционное право на частную собственность в современной России [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / Василянская Анна Игоревна. – М., 2011. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/konstitutsionnoe-pravo-na-chastnuyu-sobstvennost-v-sovremennoy-rossii>

¹⁰Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 685–686.

¹¹Яковлев А. А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи [Електронний ресурс] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / Яковлев Андрій Анатолійович. – Харків, 2009. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/mizhnarodno-pravove-spirovitnytstvo-u-zakhysti-prava-vlasnosti-v-systemi-rady.html>

¹²Яковлев А. А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи [Електронний ресурс] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / Яковлев Андрій Анатолійович. – Харків, 2009. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/mizhnarodno-pravove-spirovitnytstvo-u-zakhysti-prava-vlasnosti-v-systemi-rady.htm>

¹³Основні міжнародні документи з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-6558.html>

лодіти майном як одноособово, так і разом з іншими. 2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна». Окрім цієї прямої вказівки, у ст. 2 Декларації, хоча й опосередковано (у вигляді заборони дискримінації у тому числі за ознакою майнового становища), але також визнається це право¹⁴.

Інші ж міжнародні документи про права людини, які були укладені після прийняття Загальної декларації, знову-таки під впливом політико-ідеологічних суперечностей, право людини на власність не закріплюють. Так, наприклад, через сильний опір СРСР та інших соціалістичних країн із Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) була вилучена будь-яка згадка про право кожного на володіння власністю і про заборону насильницького і свавільного позбавлення цього права¹⁵. Він обмежується лише наголосом на неприпустимості пов'язувати обсяг прав людини з майновим станом (ст. 2)¹⁶. Так само і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) проголошує, що перелічені у ньому основні права і свободи повинні надаватися кожною державою всім особам, які перебувають у межах її території та під її юрисдикцією, без будь-якої різниці щодо майнового стану (ст. 2)¹⁷.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) є одним з основних документів Ради Європи, який встановлює невід'ємні права і свободи кожної людини. Через наявні суперечності під час розробки цього документу, право на мирне володіння майном не було закріплене в основному тексті Конвенції. Лише згодом його було встановлено у Першому (або Додатковому) Протоколі до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (нагадаємо, що окремі протоколи, які доповнюють і розвивають її положення, є складовою цієї Конвенції). Історія появи цього Протоколу є досить цікавою. Так, під час підписання тексту Конвенції несподівано Комітет міністрів Ради Європи вирішив вилучити з тексту проекту Конвенції три права: право на приватну власність; право батьків обирати освіту, яку вони хочуть дати своїм дітям; і право на проведення вільних виборів. Через це представники Постійного комітету від Франції і ФРН на знак протесту відмовилися бути присутніми під час підписання Конвенції. Противники включення цих положень до Конвенції вважали, що таке право власності не може бути абсолютним; його не можна проголошувати без розумних обмежень і, перш ніж декларувати право кожного на власність, слід закріпити права на зайнятість та працю, без чого не буде і власності. Після тривалих дискусій усі три зазначені права з редакційними уточненнями були внесені до додаткового Протоколу до Конвенції¹⁸.

Офіційний переклад абзацу 1 статті 1 «Захист власності» зазначеного Протоколу українською мовою такий: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права...»¹⁹.

¹⁴Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

¹⁵Основні міжнародні документи з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-6558.html>

¹⁶Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

¹⁷Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043

¹⁸Литвин В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи / В. Литвин // Право України. – 2010. – № 10. – С. 6.

¹⁹Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_535

При цьому О. А. Мірошниченко зауважує, що в оригінальному англійськомовному тексті Конвенції використовується така формула: «Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law....». Відповідно розбіжність між термінами «майно» та «власність» пов'язана зі специфікою перекладу²⁰.

У абзаці 2 цієї статті зазначається, що «... Попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів»²¹.

Прийняття вказаного вище Протоколу призвело до появи наступних новел у міжнародному публічному праві: а) Протокол № 1 до ЄКПЛ став першим міжнародно-правовим актом, яким право на вільне володіння власністю було закріплене як одне з прав людини, при цьому міжнародно-правове розуміння права володіти власністю було суттєво уточнено порівняно зі ст. 17 Загальної декларації прав людини; б) було підсилене ціннісну значущість міжнародно-правового закріплення права на вільне володіння власністю, що має передусім соціальне значення, пов'язане зі збереженням певної соціально-економічної системи у державах; в) відбулася конкретизація міжнародно-правового розуміння права на вільне володіння власністю – від особистого права людини до права кожної особи, фізичної чи юридичної, що суттєво розширило межі можливого застосування цієї норми міжнародного права; г) відбулось уточнення поняття «майно» внаслідок його тлумачення Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), що відрізнило зміст цього поняття від закріпленого у Загальній декларації прав людини; д) внаслідок тлумачення ЄСПЛ були встановлені міжнародно-визнані обмеження здійснення права власності; е) на держави-сторони Конвенції було покладено міжнародно-правове зобов'язання привести законодавство у відповідність до ст. 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ; є) міжнародний публічно-правовий судовий захист в ЄСПЛ був поширений на право вільно володіти власністю (у загальному міжнародному публічному праві такі механізми відсутні)²².

Таким чином, міжнародно-правове розуміння права на повагу до приватної власності включає його визнання, дотримання і захист. Характеристика джерел міжнародного права дозволяє виділити в них такі основні положення: проголошення гарантованості і недоторканності права на приватну власність; виділення у складі права приватної власності правомочностей володіння, користування, розпорядження; розширення об'єктного складу права власності, що підлягає захисту; акцентування балансу приватних і публічних інтересів; деталізація правил при вилученні власності в суспільних інтересах; можливість законного обмеження права на власність рамками, які не порушують саму сутність даного права²³.

²⁰Мірошниченко О. А. Право власності в розумінні Європейського суду з прав людини (загальна характеристика) [Електронний ресурс] / О. А. Мірошниченко // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 371–374. – Режим доступу : <http://www.pravnuk.info/fomum-pr/1935-pravo-vlasnosti-v-rozuminni-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-zagalna-xarakteristika.html>

²¹Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_535

²²Яковлев А. А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи : дис. ... канд. наук : 12.00.11 [Електронний ресурс] / Яковлев Андрій Анатолійович. – Х., 2009. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/mizhnarodno-pravove-spivrobitnytstvo-u-zakhysti-prava-vlasnosti-v-systemi-rady.html>

²³Василянская А. И. Конституционное право на частную собственность в современной России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 [Електронний ресурс] / А. И. Василянская. – М., 2011. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/konstitutsionnoe-pravo-na-chastnuyu-sobstvennost-v-sovremennoy-rossii>

1.2. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту права власності

Виходячи із практики Європейського суду з прав людини, у статті 1 Протоколу № 1 йдеться саме про право приватної власності, оскільки суб'єктами виступають фізичні та юридичні особи приватного права. Відповідно суб'єктами права власності в сенсі зазначеної статті, не можуть бути державні утворення, державні підприємства (створені державою та їй підпорядковані), коли як правоволоділець виступає держава. Виходячи із зазначених міркувань, Європейським судом спори за участю осіб публічного права не розглядалися. О. В. Шупінська наголошує, що в рішеннях Європейського суду з прав людини інститут захисту права власності отримав особливий розвиток, який можна визначити як відхід від речово-правової концепції права власності, яка характерна для українського права власності. Для кваліфікації того чи іншого об'єкта правовідносин як «майно» першою і основною є ознака «економічної цінності». В тлумаченні європейських суддів інститут захисту права власності повинен поширюватися на всі оборотоздатні об'єкти, яким притаманні ознаки економічної цінності незалежно від їхньої матеріальної або нематеріальної природи²⁴.

Суд звертає увагу на те, що «власність» у розумінні Конвенції та Протоколу до неї є явищем автономним, яке жодним чином не пов'язане із національним його розумінням та має тлумачення, незалежне від національного. Тому концепція власності або «майна» Європейським судом трактується досить широко і включає в себе широкий спектр економічних інтересів. Для визначення того, що власне входить до поняття власності, у практиці Суду було впроваджено кілька важливих критеріїв, які, однак, продовжують розвиватись. Такими критеріями є:

— *економічна цінність права чи інтересу*. Якщо економічна цінність прав чи інтересів, які входять до поняття володіння, відсутня або державні заходи не впливають на таку цінність, то відповідальність за ст. 1 Протоколу № 1 не виникає;

— *об'єкт володіння повинен бути адекватно визначеним*. Так, наприклад, щодо пенсійних планів та планів соціального забезпечення Комісія завжди робила розрізнення між двома типами таких планів. Плани, відповідно до яких особа, роблячи внески, отримує частку у фонді, розмір якої може бути визначений у будь-який момент, встановлюють право власності, і на них розповсюджується дія ст. 1 Протоколу № 1. Другий вид планів, де зв'язок між внесками й винагородами не є опосередкованим, «ґрунтується на принципі соціальної солідарності, який є втіленням всього суспільства», і тому право вимоги не може розглядатися як право на отримання конкретної суми, позаяк такі суми можуть змінюватись (справа *Mrs. X. v. the Netherlands* від 18.12.1973 р.²⁵; звіт Комісії по справі *Christian Muller c. Autriche* від 01.10.1975 р.²⁶);

— *право чи інтерес повинні бути належним чином закріплені у національному праві*. Відповідно до сталої практики Суду «володіння» в сенсі статті 1 можуть включати існуючі права власності, зокрема права вимоги, щодо яких особа має «правомірні очікування» стосовно їх задоволення (справа *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* від 09.12.1994 р.²⁷). Відповідно вимога має бути конкретною та адекватно визначеною²⁸.

Наразі прецедентним правом *до сфери дії статті 1 включені такі об'єкти*: рухоме й нерухоме майно; матеріальні й нематеріальні інтереси, такі як акції, патенти, рішення арбітражу; право на пенсію; право домовласника на стягнення орендної плати; економічні інтереси, пов'язані з веденням бізнесу; право займатися тією чи іншою професією; правомірне очікування застосування певних умов до окремої ситуації; яка вимагає правового вирішення; правова претензія та питання щодо відвідування кінотеатру глядачами.

Однак гарантії ст. 1 Протоколу № 1 не вводяться у дію, доки не має можливості заявити претензію на власність, яка є предметом суперечки: *правовій охороні підлягає реально існуюча власність*, а не право набувати власність у майбутньому. З цього випливає, що очікування успадкування власності у майбутньому, наприклад, не підлягає охороні на підставі ст. 1. Стосовно права на пенсію та соціальне страхування, то, відповідно до практики ЄСПЛ, воно гарантується ст. 1 Протоколу № 1 у тих випадках, коли внутрішнє законодавство держав містить підстави для таких виплат. Так, виплата обов'язкових внесків у пенсійний фонд може створити право власності, гарантоване зазначеною нормою, але не надає людині право вимагати конкретну суму (справа *Christian Muller c. Autriche* від 01.10.1975 р.²⁹).

При цьому *корпоративні утворення можуть посилалися на ст. 1 у захисті своїх прав та інтересів нарівні з фізичними особами*³⁰.

Здійснене у рішеннях Європейського Суду тлумачення ст. 1 Протоколу № 1 дозволило дійти висновку, що зазначена стаття встановлює три чітких правила. Такий аналіз статті вперше був запропонований ЄСПЛ у своєму рішенні по справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden* від 23.09.1982 р. Зокрема, у § 61 рішення Суд запропонував свій аналіз ст. 1 як утвореної трьома нормами: «Перша норма, яка має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння майном; друга норма стосується випадків позбавлення майна і підпорядковує його певним умовам – вона міститься в другому реченні частини першої. Третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети; ця норма міститься в частині другій»³¹.

Проте, як зазначає С. В. Шевчук, ці принципи не є виокремленими один від одного. Друге та третє правило «стосуються конкретних випадків втручання у право на мирне володіння майном» і повинні тлумачитися в світлі загального принципу першого речення статті 1. Таким чином, друге та третє правило стосуються трьох найважливіших суверенних повноважень держави:

- права вилучати власність у громадських інтересах;
- права регулювати використання власності;
- права встановлювати систему оподаткування³².

Проголошена у першому реченні статті 1 **норма щодо «мирного володіння»** означає, що порушення даного принципу може мати місце і за відсутності прямого або фізичного втручання у право власності особи. Так, наприклад, порушення може мати форму позбавлення можливості використовувати власність, ненадання відповідних дозволів (рішення Комісії у справі

²⁴Шупінська О. Міжнародно-правові механізми захисту права власності: практика Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] / О. Шупінська. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3060>

²⁵*Mrs. X. v. the Netherlands* [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-3178>

²⁶*Christian Muller c. Autriche* (5849/72) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104128>

²⁷*CASE OF STRAN GREEK REFINERIES AND STRATIS ANDREADIS v. GREECE* (13427/87) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57913>

²⁸Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 691–693.

²⁹*Christian Muller c. Autriche* (5849/72) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104128>

³⁰Європейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола 1. Право на собственность [Электронный ресурс] : учебное пособие / М. Карсс-Фриск, А. Н. Жеребцов, В. В. Меркулов, А. Г. Эртель. – М., 2002. – Режим доступа : http://www.docme.ru/doc/639901/pravo-na-sobstvennost._---evropejskaya-konvenciya-o-zashhite-prav

³¹Справа «Спорронг і Лённрот проти Швеції» (Case of *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yur-info.org.ua/doc/1882132/Sprava-Sporrong-i-Lonnrot-proti-Shvetsii-Case-o-Sporrong-and-Lonnroth-v-Seden>

³²Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 687–688.

Paul Henry Wiggins v. the United Kingdom від 08.02.1978 р.³³), або інших норм перешкоджання реалізації права власності, що є наслідком застосування законодавства або заходів органів державної влади. Так, у справі *Loizidou v. Turkey* від 18.12.1996 р.³⁴, яка стосувалась скарги власниці земельних ділянок, що після громадянської війни на Кіпрі опинилися у тій частині острова, що контролювалася маріонеточним турецько-кіпріотським урядом, Суд визнав, що відсутність упродовж 16 років фізичної можливості використовувати власність становить порушення права на мирне використання власності³⁵.

Позбавлення володіння, передбачене у другій нормі, становить найсерйозніше обмеження права власності. Воно передбачає необхідність не тільки встановити, чи мало місце відчуження за формальними ознаками або передача власності, але також і реальні обставини з тим, щоби визначити, чи мало місце вилучення власності *de facto*³⁶. Показовим прикладом обмежувальних заходів, які утворюють відчуження власності *de facto*, є обставини справи *Paramichalopoulos and others v. Greece* від 24.06.1993 р.³⁷. Заявники були власниками великої ділянки цінної землі у Греції. Земля включала пляжну ділянку, і заявники від грецького відомства у справах туризму отримали дозвіл на будівництво готельного комплексу на території цієї ділянки. Але потім контроль над Грецією перейшов до військової диктатури, і земля заявників (у т. ч. пляжна ділянка) була передана Військово-морським силам без будь-якої компенсації. Заявники намагались повернути землю, але всі їх спроби виявились марними. Військово-морські сили побудували там військово-морську базу і курорт для відпочинку морських офіцерів. Хоча національні суди в подальшому визнали право власності заявника на таку ділянку, протягом більше як 20 років вона не була повернена і жодної компенсації сплачено не було. Таким чином, заявник, хоча відповідно до законодавства й розглядався як власник землі, однак фактично не міг нею розпоряджатися. ЄПСЛ визнав, що зазначене втручання у право власності є триваючим порушенням та сформулював стандарт експропріації *de facto*.

Крім того, друге речення першої частини ст. 1 Протоколу № 1 вимагає, щоб таке позбавлення відбувалося у громадських інтересах. Відповідно до стандарту, розробленого в практиці Суду, для встановлення відповідності певного урядового заходу вимогам цього принципу слід дослідити три критерії:

- чи переслідувало позбавлення власності «громадський інтерес»;
- чи був захід пропорційним переслідуванню цілям;
- чи був такий захід правомірним.

При визначенні громадського інтересу держави користуються значним полем розсуду. Нагляд Європейського Суду обмежується лише випадками зловживання владою та явного свавілля. Критерій пропорційності розуміється через поняття «справедливого балансу між захистом права власності та вимогами громадського інтересу». Це, зокрема, означає, що «...має бути об-

ґрунтоване співвідношення пропорційності між застосованими заходами та переслідуваною метою, якої намагаються досягти шляхом заходів позбавлення особи її власності» (справа *James and Others v. the United Kingdom* від 21.02.1986 р.³⁸). Третій критерій – правомірність – означає, що експропріація повинна здійснюватися відповідно до норм національного законодавства або (як правило, у випадку захисту права власності іноземних громадян та осіб без громадянства) загальних принципів міжнародного права³⁹.

Третя норма – контроль за використанням власності – стосується не позбавлення власності, а суверенних повноважень держави регулювати відносини власності. Питання контролю за використанням власності може мати різні форми: планування міст (справи *Jacobson v. Sweden* від 25.10.1989 р.⁴⁰; *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* від 29.11.1991 р.⁴¹), регулювання орендних відносин (справи *Mellacher and Others v. Austria* від 19.12.1989 р.⁴²; *James and Others v. the United Kingdom* від 21.02.1986 р.⁴³), регулювання зовнішньоекономічної діяльності (звіт Комісії по справі *Allgemeine Gold und Silberscheideanstalt AG against United Kingdom* від 11.10.1984 р.⁴⁴) тощо.

Відповідно до стандартів судової практики держава у випадках оскарження заходів контролю за використанням власності має довести наявність «розумного співвідношення пропорційності» між запровадженими заходами та переслідуваною правомірною метою (справа *Jacobson v. Sweden* від 25.10.1989 р.⁴⁵). У будь-якому випадку Суд визнає за державами доволі широке поле розсуду. Проте використання таких державних повноважень повинно відповідати матеріальним та процесуальним гарантіям, які впливають із першого принципу ст. 1 Протоколу № 1⁴⁶.

Застосування гарантій права власності, передбачених у ст. 1 Протоколу № 1, не обмежується випадками втручання у право власності, пов'язаними з передачею будь-яких вигід державі. Ця стаття застосовується також щодо заходів, які вживаються державою (або органом держави) та впливають на права приватних осіб, оскільки передають їх іншій приватній особі або іншим чином створюють вигоду для іншої особи (осіб) чи іншим чином регулюють власність особи. Наприклад, рішення по справах *James and Others v. the United Kingdom* від 21.02.1986 р.⁴⁷, *Совтрансавто-Холдинг проти України* від 25.07.2002 р.⁴⁸, *Шмаль-*

³⁸CASE OF JAMES AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM (8793/79) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507>

³⁹Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 701–706.

⁴⁰CASE OF ALLAN JACOBSSON v. SWEDEN (10842/84) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57423>

⁴¹CASE OF PINE VALLEY DEVELOPMENTS LTD AND OTHERS v. IRELAND (12742/87) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

⁴²CASE OF MELLACHER AND OTHERS v. AUSTRIA (10522/83; 11011/84; 11070/84) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57616>

⁴³CASE OF JAMES AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM (8793/79) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507>

⁴⁴AGOSI (ALLGEMEINE GOLD- und SILBERSCHNEIDANSTALT A.G.) v. THE UNITED KINGDOM (9118/80) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73551>

⁴⁵CASE OF ALLAN JACOBSSON v. SWEDEN (10842/84) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57423>

⁴⁶Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 708–709.

⁴⁷CASE OF JAMES AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM (8793/79) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507>

⁴⁸Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (48553/99) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_043

³³Paul Henry Wiggins v. the United Kingdom (7456/76) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74362>

³⁴CASE OF LOIZIDOU v. TURKEY (15318/89). [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007>

³⁵Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Реферат, 2007. – С. 695, 700.

³⁶Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола 1. Право на собственность : учебное пособие [Электронный ресурс] / М. Карсс-Фриск, А. Н. Жеребцов, В. В. Меркулов, А. Г. Эртель. – М., 2002. – Режим доступа : http://www.docme.ru/doc/639901/pravo-na-sobstvennost._---evropejskaya-konvenciya-o-zashhite-prav

³⁷CASE OF PARAMICHALOPOULOS AND OTHERS v. GREECE (14556/89) [Electronic Resource]. – Way of access : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57836>

ко проти України від 20.07.2004 р.⁴⁹ тощо. Ці та інші прецеденти засвідчили встановлену Судом наявність прямого зв'язку порушення права заявника на повагу до його власності (стаття 1 Протоколу № 1) з порушенням права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції).

Окрім зазначених статей, частково майнових прав стосується також стаття 13 Конвенції, якою забезпечується право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі. Автори енциклопедичного довідника майбутнього адвоката відзначають, що стаття 13 може бути єдиним прийнятним положенням у справах, у яких йдеться про брак ефективних засобів захисту при порушенні прав, які за Конвенцією не визначаються ні як кримінальні, ні як цивільні⁵⁰.

Викладене свідчить, що Судом визнається наявність **позитивного обов'язку держави щодо запровадження належної системи гарантії права власності та правосуддя**.

1.3. Захист власності у міжнародному гуманітарному праві

Частиною правової системи прав і свобод особистості є дотримання прав людини в період збройних конфліктів. Основні питання, пов'язані зі збройними конфліктами (як міжнародного, так і неміжнародного характеру), регулюються гуманітарним міжнародним правом. Міжнародне гуманітарне право – як договірне, так і звичаєве – пронизане основною ідеєю щодо завдання під час ведення воєнних дій найменш можливої шкоди. У зв'язку з цим до найважливіших віднесени такі принципи: *принцип розрізнення, принцип необхідності та принцип співрозмірності*.

Принцип розрізнення – загальновизнана норма договірною та звичаєвою міжнародного гуманітарного права (МГП), відповідно до якої *сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів*.

Принцип необхідності вимагає, щоб сторони збройних конфліктів вживали лише тих заходів, які є необхідними для досягнення військової перемоги.

Принцип співрозмірності (пропорційності) в МГП означає, що конкретна і безпосередня військова перевага, здобута в результаті військової операції, повинна переважати шкоду, завдану в її ході цивільним особам та цивільним об'єктам⁵¹. Інакше кажучи, слід уникати будь-яких зайвих, тобто не викликаних необхідністю досягнення законної військової мети, людських втрат і руйнування матеріальних цінностей⁵².

Женевські угоди захищають майно від пошкодження в результаті збройного конфлікту. Цей захист не зводиться до встановлення захисту окремих категорій майна з метою забезпечення нормального функціонування економіки під час конфлікту. Навпаки, такий захист будується на переконанні в тому, що **необхідно вберегти від наслідків бойових операцій те майно, яке потрібно для життєзабезпечення цивільних осіб та здійснення вимог індивідуального захисту**⁵³.

Тепер більш детально зупинимось на основних положеннях міжнародного гуманітарного права щодо захисту власності в ситуації збройного конфлікту.

1. Сторони, що перебувають у конфлікті, повинні в будь-який час проводити розрізнення між цивільними об'єктами і військовими об'єктами. Напади можуть бути спрямовані лише проти військових об'єктів. Напади не можуть бути спрямовані проти цивільних об'єктів.

Це правило визнане Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) та кодифіковане у статтях 48 та 52(2) Додаткового протоколу № 1 до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів⁵⁴. Розрізнення між цивільними та військовими об'єктами було включене у проект Додаткового протоколу II, але в останній момент його випустили в рамках заходів, спрямованих на спрощення тексту. В результаті, у Додатковому протоколі II відсутні як цей принцип, так і заборона нападів на цивільні об'єкти. Тим не менш, існує думка, що концепція загального захисту у статті 13(1) Додаткового протоколу II є достатньо широкою і включає в себе вказані принципи⁵⁵.

Заборона нападів на цивільні об'єкти під час збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру також закріплена у статті 3(7) Протоколу II з поправками⁵⁶ та статті 2(1) Протоколу III до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів зброї⁵⁷. Окрім того, відповідно до статті 8(2) (b) (ii) Статуту Міжнародного кримінального суду, «умисні напади на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, які не є військовими цілями», становлять воєнний злочин⁵⁸.

Слід також підкреслити, що прямі напади на військові об'єкти, внаслідок яких побічно було заподіяно шкоду цивільним об'єктам, не є незаконними, якщо побічний збиток, нанесений цивільним об'єктам, не є надмірним.

2. Військові об'єкти обмежуються тими об'єктами, які з огляду на свій характер, розташування, призначення або використання здійснюють ефективний внесок у військові дії та їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація за існуючих у даний момент обставин надає явну воєнну перевагу. Це визначення військових об'єктів закріплене у статті 52(2) Додаткового протоколу № 1 до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року⁵⁹ та практикою держав визнане як норма звичаєвого міжнародного права, яка застосовується під час як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. У військових статутах та настановах з військової справи багатьох країн передбачається, що присутність цивільних осіб на військових об'єктах або поруч із ними не надає таким об'єктам імунітет від нападів. Проте подібні напади мають підпорядковуватися принципу пропорційності і вимозі вживати заходів обачності при нападі.

⁴⁹СПРАВА «ШМАЛЬКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (60750/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_6/Shmalko.pdf

⁵⁰Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката : у 2 ч. [Електронний ресурс] / О. Д. Святоцький, Т. Г. Захарченко, С. Ф. Сафулько та ін. ; за заг. ред. С. Ф. Сафулька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – Ч. 1. – 616 с. – Режим доступу : <http://radnuk.info/posibnuk/advokatyra/470-dovidnuk.html>

⁵¹Міжнародне гуманітарне право. Довідник для юристів громадських приймалень / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 28–29.

⁵²Международное право [Электронный ресурс] : учеб. пособие для студ. вузов / А. Н. Жеребцов. – Ростов н/Д : Феникс, 2001. – 223 с. – Режим доступа : http://www.adhdportal.com/book_3373_chapter_12_Glava_11_Mezhdunarodnoe_gumanitarnoe_pravo.html

⁵³Международное гуманитарное право. Ч. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.studd.ru/lib/2/83/11/>

⁵⁴Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199/print1444915939586086

⁵⁵Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁵⁶Протокол о запрещении или ограничении применения мин, мин-ловушек и других устройств (Протокол II с поправками) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://systemaby.com/docs/bitqm/dk-5v45da.html>

⁵⁷Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_266/page

⁵⁸Римский статут международного уголовного суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588

⁵⁹Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199/print1444915939586086

3. Визначення поняття цивільних об'єктів закріплене у статті 52(1) Додаткового протоколу № 1 до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року: «*Цивільними об'єктами є ті об'єкти, які не є військовими об'єктами*»⁶⁰. Це ж визначення використовувалось і у наступних договорах: у статті 2(5) Протоколу II, статті 2(7) Протоколу II з поправками, статті 1(4) Протоколу III до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї. У практиці держав цивільними об'єктами насамперед вважаються цивільні райони, міста, села, житлові райони, житло, будівлі, дома і школи, цивільні транспортні засоби, лікарні, медичні установи та медичні відділення, історичні пам'ятники, місця відправлення культу і культурні цінності, а також навколишнє середовище за умови, що в кінцевому рахунку вони не стають військовими об'єктами. Напади на такі об'єкти зазвичай засуджуються⁶¹.

4. *Цивільні об'єкти користуються захистом від нападів, за виключенням випадків і того періоду часу, коли вони стають військовими об'єктами.* У такому випадку вважається, що цивільні об'єкти «використовуються з воєнною метою» або «використовуються для організації воєнних дій» та втрачають право на захист. У разі сумнівів щодо характеру об'єкта необхідно ретельно оцінити, з урахуванням умов і обмежень, накладених конкретною ситуацією, чи достатньо ознак, які можуть стати підставою для нападу. Не можна автоматично припускати, що будь-який об'єкт, який здається підозрілим, може стати метою законного нападу⁶².

5. *Напади невибіркового характеру заборонені.* Заборона нападів невибіркового характеру закріплена у статті 51(4) Додаткового протоколу № 1, а також міститься у статті 3(3) Протоколу II та статті 3(8) Протоколу II з поправками до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї. Крім того, ця заборона увійшла і до інших документів, які стосуються міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів⁶³.

6. *До нападів невибіркового характеру належать:*

- a) *напади, не спрямовані на конкретну військову ціль;*
 - b) *напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль; або*
 - c) *напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як того вимагає міжнародне гуманітарне право;*
- і які, таким чином, у кожному такому випадку влучають без розрізнення у військові цілі та цивільних осіб чи цивільні об'єкти*⁶⁴.

Практикою держав це положення закріплене як норма звичаєвого міжнародного права, що застосовується під час як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Воно закріплене у статті 51(4)(а) Додаткового протоколу I⁶⁵ та, за виключенням підпункту (с), також у

статті 3(3)(а) Протоколу II і статті 3(8)(а) Протоколу II з поправками до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї⁶⁶.

7. *Заборонені напади шляхом бомбардувань будь-якими методами або засобами, при яких як єдиний військовий об'єкт розглядаються декілька військових об'єктів, які можна розрізнити і які явно віддалені один від одного, що розташовані у місті, селі або іншому районі, де зосереджені цивільні особи або цивільні об'єкти* (так зване «бомбометання по площі»). Ця заборона закріплена у статті 51(5)(а) Додаткового протоколу № 1 й визнана як норма звичаєвого міжнародного права, що застосовується під час як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Слова «є явно віддаленими один від одного» у визначенні бомбометання по площі вимагають, щоб відстань між об'єктами була «принаймні достатньо великою для того, аби кожен із цих військових об'єктів міг бути підданий окремому нападу»⁶⁷.

Прихована загроза можливості невибіркового застосування зброї закладена у: а) неправильному упізнанні об'єктів військового характеру до нападу на них; б) нападах, які можуть випадково спричинити надзвичайно великі втрати серед цивільних осіб та шкоду для цивільних об'єктів. У зв'язку з цим велика відповідальність лежить на правозастосувачеві – командирі військової частини, який віддає бойовий наказ. Саме він зобов'язаний визначити можливості зброї щодо нанесення точкового удару по військовій цілі, не заподіявши шкоди цивільним об'єктам⁶⁸.

8. *Знищення або захоплення майна противника забороняється, окрім випадків, коли цього вимагає нагальна військова необхідність.* Порушення зазначеного правила під час військових конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру вважається воєнним злочином відповідно до Римського статуту міжнародного кримінального суду (ст. 8(2)(в)(хiii); 8(2)(е)(хii)). Стосовно вимоги, що руйнування повинно бути здійснене у великому масштабі, аби його визнали як серйозне порушення, Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії зазначив у справі Блашкича, що «масштаб оцінюється, виходячи з обставин справи, – єдиного діяння, такого як руйнування лікарні, може бути достатньо, аби злочин почав підпадати під цей пункт обвинувачення»⁶⁹.

9. *На окупованій території:*

- a) *дозволено конфісковувати рухому суспільну власність, яку можна використовувати для воєнних операцій;*
 - b) *нерухомою суспільною власністю слід керувати відповідно до норми про узуфрукт; та*
 - c) *приватну власність необхідно поважати, її не дозволено конфісковувати;*
- окрім випадків, коли знищення або захоплення такої власності вимагає нагальна військова необхідність*⁷⁰.

Звичайним міжнародним правом це правило застосовується під час міжнародних збройних конфліктів.

Відповідно до Четвертої Гаазької конвенції (стаття 53) Конвенція про закони і звичаї суходільної війни: «Армія, яка займає область, може заволодіти тільки грошима, фондами і бор-

⁶⁰Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199/print1444915939586086

⁶¹Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁶²Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁶³Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁶⁴Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для юристів громадських приймалень / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 52

⁶⁵Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199/print1444915939586086

⁶⁷Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁶⁸Леншин С. И. Правовой режим вооруженных конфликтов и международное гуманитарное право [Электронный ресурс] / С. И. Леншин. – Режим доступа : <http://vs-ra.org/library/ПРАВОВОЙ%20РЕЖИМ%20ВООРУЖЕННЫХ%20КОНФЛИКТОВ%20И.pdf>

⁶⁹Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁷⁰Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для юристів громадських приймалень / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 58.

говими вимогами, що становлять власність Держави, складами зброї, засобами перевезення, магазинами і запасами провіанту і взагалі всієї рухомої власності Держави, яка може служити для військових дій. Всі засоби, пристосовані для передачі відомостей на суші, на морі і в повітрі, для перевезення осіб і речей, за винятком випадків, які підлягають дії морського права, склади зброї і взагалі всілякі бойові припаси, навіть якщо вони належать приватним особам, також можуть бути захоплені, але підлягають поверненню з відшкодуванням збитків після укладання миру⁷¹.

Положення щодо того, що суспільною нерухомою власністю супротивника можна керувати, її можна використовувати, але не можна конфісковувати, закріплені у статті 55 Четвертої Гаазької конвенції: «Держава, що захопила регіон, повинна визнавати за собою лише права управління і користування стосовно громадських будівель, нерухомості, лісів і сільськогосподарських угідь, що знаходяться в ній і належать ворожій державі. Вона зобов'язана зберігати основну цінність цих видів власності та управляти ними згідно з правилами користування»⁷².

Захист приватної власності від конфіскації є давньою нормою звичаєвого міжнародного права та був кодифікований у статті 46 Четвертої Гаазької конвенції, згідно з якою «...приватна власність ... має поважатися. Приватна власність не підлягає конфіскації»⁷³.

Експерти Міжнародного Комітету Червоного Хреста не виявили норми, яка б забороняла, відповідно до міжнародного права, конфіскацію приватної власності під час неміжнародних збройних конфліктів; норми міжнародного права, яка б дозволяла таку конфіскацію також виявлено не було. Однак припускається, що це питання регулюється внутрішньодержавним законодавством⁷⁴.

10. Пограбування заборонені. Це правило застосовується під час як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Заборона пограбувань є давньою нормою звичаєвого міжнародного права, яка згодом була закріплена у таких нормативно-правових актах, як Кодекс Лібера (1863 р.), Брюсельська декларація (1874 р.), Оксфордське керівництво (1880 р.). Четверта Гаазька конвенція (1907 р.) забороняє грабіж за будь-яких обставин. Так, стаття 28 говорить, що «Забороняється віддавати на розграбування місто або місцевість, навіть узяті приступом», а 47 – що «Грабунок категорично забороняється»⁷⁵. Так само й Додатковий протокол II Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. у статті 4(2)(g) визначає, що грабіж заборонений і буде залишатися забороненим у будь-який час і в будь-якому місці. Грабіж визначається як військовий злочин у доповіді заснованої після Першої світової війни Комісії по відповідальності та покаранню злочинців війни, а також у Статуті Міжнародного військового трибуналу (Нюрнберг), створеного після Другої світової війни. Четверта Женевська конвенція також забороняє пограбування. Відповідно до статті 8(2)(b)(xvi) та статті 8(2)(c)(v) Статуту Міжнародного кримінального суду⁷⁶, «розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо він захоплений штурмом», є військовим злочином під час міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів відповідно. Грабіж та-

кож включений до переліку військових злочинів, що містяться у Статутах Міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії й Руанді та Спеціального суду по Сьєрра-Леоне⁷⁷.

11. Кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих заходів з метою захисту поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, від розграбування їхнього особистого майна. Кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих заходів для того, щоб запобігти пограбуванню померлих. Заборонено у осіб, позбавлених волі, віднімати особисті речі з метою їх незаконного привласнення. Зазначені правила відповідають вимозі поважати права осіб, позбавлених боєздатності, позбавлених волі та померлих. Практика держав встановлює ці правила як норми звичаєвого міжнародного права, які застосовуються під час збройних конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру. У кодифікованому вигляді ці правила наразі викладено у ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 28 Першої Женевської конвенції; ч. 1, 2 ст. 18 Другої Женевської конвенції; ст. 18 Третьої Женевської конвенції; ч. 2 ст. 16, ч. 2 ст. 33, ст. 97 Четвертої Женевської конвенції; ст. 34(1) Додаткового протоколу I та 4(2)(g) ст. 4, ст. 8 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій 1949 р.

Як бачимо, міжнародне гуманітарне право спирається на права людини, але має і свої відмінності. Так, захист прав людини і дотримання цих прав державами – членами ООН є однією з найважливіших задач цієї організації. Загальна декларація прав людини (від 10 грудня 1948 р.), два Міжнародних пакти від 16 грудня 1966 р. (з цивільних прав та з економічних, соціальних і культурних прав), а також інші угоди щодо захисту прав людини забезпечують захист прав людини від посягань держав. Ці гарантії діють завжди і за будь-яких обставин. Тільки в умовах воєнного або надзвичайного стану і за строго певних обставин (що мають назву надзвичайних, виняткових обставин) ці угоди допускають відступ від деяких своїх положень щодо дотримання прав людини і громадянина, забезпечення недоторканності особи та її прав власності⁷⁸. І тоді як окремі права людини, що діють у мирний час і можуть бути обмежені під час збройного конфлікту, відступи від норм міжнародного гуманітарного права не допускаються ніколи і ні за яких обставин збройного конфлікту.

⁷¹Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222

⁷²Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222

⁷³Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222

⁷⁴Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁷⁵Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222

⁷⁶Римский статут международного уголовного суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588

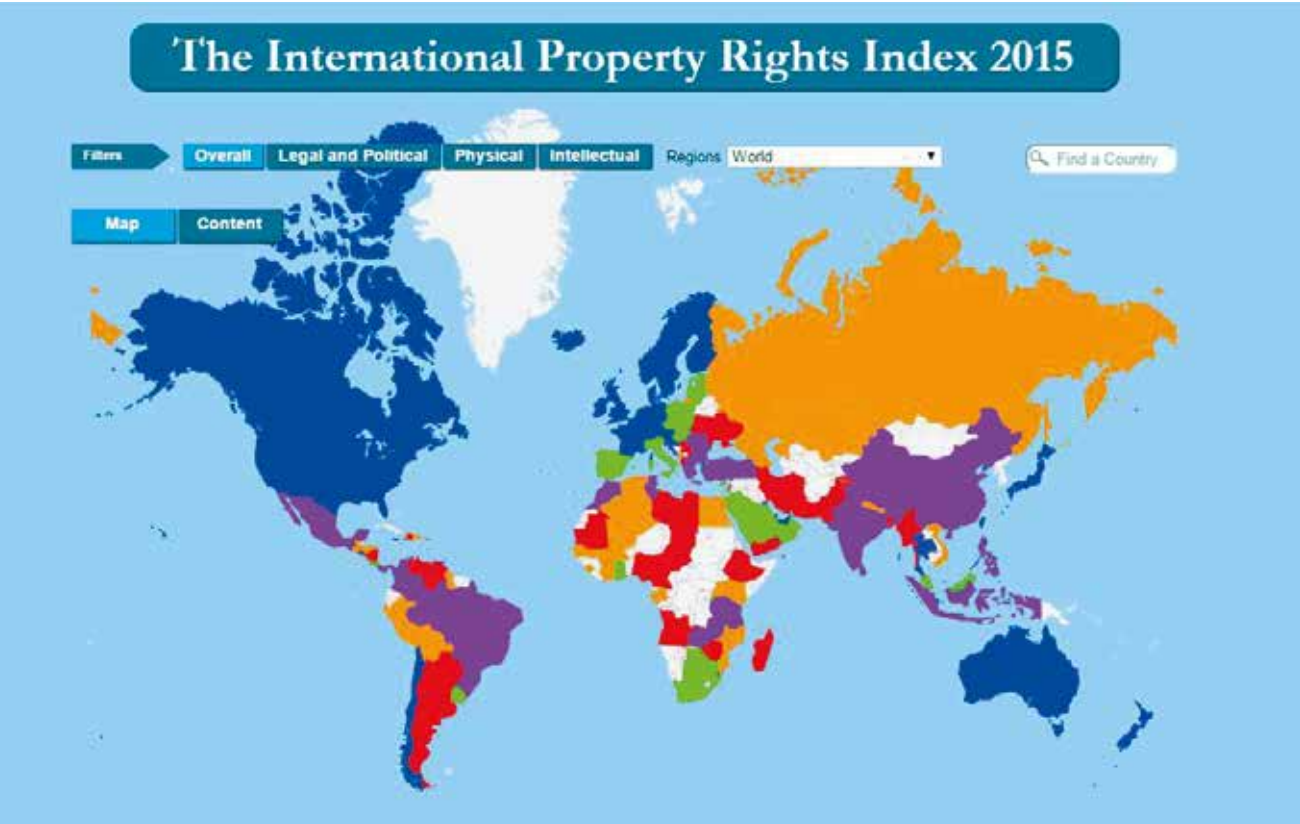
⁷⁷Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁷⁸Леншин С. И. Правовой режим вооруженных конфликтов и международное гуманитарное право [Электронный ресурс] / С. И. Леншин. – Режим доступа : <http://vs-ra.org/library/ПРАВОВОЙ%20РЕЖИМ%20ВООРУЖЕННЫХ%20КОНФЛИКТОВ%20ИИ.pdf>

2. ВІЙСЬКОВИЙ КОНФЛІКТ ТА СТАН ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ НА СХОДІ УКРАЇНИ

«Право власності є одним із найважливіших факторів у визначенні свободи й економічного процвітання для країни, – зазначає Ернандо Де Сото, президент Інституту свободи і демократії (Ліма, Перу). – Сильні права власності, які обстоюються стабільним політичним середовищем, для західних цивілізацій стали другою натурою. Для інших країн ... недотримання прав власності є питанням прав людини»⁷⁹.

Цей вислів повною мірою стосується й України. Альянс прав власності, починаючи з 2007 року, щорічно готує та видає Міжнародний індекс прав власності. Індекс оцінює права та можливість громадян мати і захищати приватну власність у різних країнах світу. Ранжування країн здійснюється за трьома основними компонентами: правове і політичне середовище (LP), права матеріальної власності (PPR) та права інтелектуальної власності (IPR). У свою чергу, компонент LP складається з чотирьох підкомпонентів: незалежність судової системи, верховенство закону, політична стабільність та рівень корупції. Компонент PPR має три підкомпоненти: захист прав матеріальної власності, простота реєстрації власності та доступність кредитування. Нарешті, компонент IPR включає в себе три підкомпоненти: захист прав інтелектуальної власності, захист патентного права і рівень «піратського» копіювання. За підсумками 2015 року рейтинг нашої держави, на жаль, є дуже низьким: вона, отримавши 3,9 балів із 10 можливих, знаходиться у найнижчій, «червоній зоні» та займає 109 місце серед досліджених 129 країн світу⁸⁰.

Міжнародний індекс прав власності: Мапа

⁷⁹The International Property Rights Index 2015 [Electronic Resource]. – Way of access : <http://internationalpropertyrightsindex.org/introduction>

⁸⁰The International Property Rights Index 2015 [Electronic Resource]. – Way of access : <http://internationalpropertyrightsindex.org/regions>

Так само низьким є і її внутрішньорегіональний показник: з 19 країн Центральної/Східної Європи та Центральної Азії Україна знаходиться на 16 місці⁸¹.

країна	раунд	глобально	регіонально
ALBANIA	3.7	115 з 129	18 з 19
BOLIVIA	4.9	66 з 129	12 з 19
CROATIA	4.9	71 з 129	13 з 19
CZECH REPUBLIC	6.3	31 з 129	2 з 19
ESTONIA	6.6	27 з 129	1 з 19
HUNGARY	5.8	46 з 129	6 з 19
LATVIA	5.5	52 з 129	7 з 19
LITHUA	5.9	44 з 129	5 з 19
MACEDONIA	5.0	68 з 129	11 з 19
MOLDOVA	3.6	116 з 129	19 з 19
MONTENEGRO	4.5	82 з 129	15 з 19
POLAND	5.9	41 з 129	3 з 19
ROMANIA	5.3	55 з 129	8 з 19
RUSSIA	4.5	81 з 129	14 з 19
SERBIA	3.9	110 з 129	17 з 19
SLOVACIA	5.9	43 з 129	4 з 19
SLOVENIA	5.2	61 з 129	10 з 19
TURKMEEN	5.3	58 з 129	9 з 19
UKRAINE	3.9	109 з 129	16 з 19

Міжнародний індекс прав власності: країни Центральної/Східної Європи та Центральної Азії

Значно погіршує стан щодо захисту права власності на сході України ситуація збройного конфлікту через підвищений ризик її втрати та суттєве зменшення можливості захисту порушеного права, у т. ч. у судовому порядку. Крім того, паралельно з власністю у ситуації збройного конфлікту часто спричинюється шкода життю та здоров'ю людей. Особливо це проявляється у випадку здійснення невибіркових обстрілів.

2.1. Військовий конфлікт на сході України та стан захисту цивільних осіб і цивільної власності від нападів невибіркового характеру

Згідно з даними Rian.com.ua, під час бойових дій на сході нашої держави загинуло не менше 7000 мирних жителів, що в 3 рази перевищує кількість загиблих військових (не менше 2300)⁸². Що стосується заподіяної матеріальної шкоди, то за різними оцінками втрати від руйнування інфраструктури знаходяться у діапазоні від 469 млн⁸³ до 15 млрд⁸⁴ доларів США. Основну частку становлять збитки, завдані транспортному та енергетичному секторам. Суттєву шкоду було заподіяно системам водопостачання й водовідведення, а також житловим будинкам і громадським будівлям. У цілому негативні наслідки для фізичної інфраструктури та надання пов'язаних із нею послуг можна розділити на три великі категорії: а) збитки, спричинені інтенсивними бойовими діями й артилерійськими обстрілами поблизу основних об'єктів; б) втрата об'єктів, що опинилися під контролем антиурядових озброєних груп; в) збитки, завдані інфраструктурі послуг і постачання, які унеможливають надання послуг постраждалому населенню⁸⁵. При

⁸¹The International Property Rights Index 2015 [Electronic Resource]. – Way of access : <http://internationalpropertyrightsindex.org/countries?r=CEECA>

⁸²Жертви війни на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rian.com.ua/infografika/20150825/372643495.html>

⁸³Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні, березень 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/RPA_V2_Ukr_4Web_lowres.pdf

⁸⁴Наслідки війни: Чи перетворився Донбас на мертву економічну зону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://link.ac/4XgB7>

⁸⁵Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні, березень 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/RPA_V2_Ukr_4Web_lowres.pdf

цьому мало місце порушення як норм національного, так і міжнародного гуманітарного права.

1. Мало місце недотримання сторонами, які беруть участь у конфлікті, імунітету цивільних об'єктів. Цивільні об'єкти використовувались у військових цілях, внаслідок чого переходили до категорії військових об'єктів.

У існуючій практиці до цивільних об'єктів відносять цивільні райони, міста, села, житлові райони, житлові будинки, будівлі, школи, цивільні транспортні засоби, лікарні, медичні заклади та медичні відділення, історичні пам'ятники, місця відправлення культу та культурні цінності, а також навколишнє середовище⁸⁶.

Вітчизняна нормативна база відповідає міжнародним стандартам з цього питання: у п. 562 Бойового статуту сухопутних військ закріплено, що «Під час організації бойових дій у місті (населеному пункті) командир підрозділу повинен враховувати: перебування в місті (населеному пункті) цивільного населення та наявність і розташування об'єктів, які необхідні для виживання цивільного населення, та інших об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП. Особливу увагу слід приділяти недопущенню перетворення цивільного населення на об'єкти нападу та здійснення нападів невибіркового характеру»⁸⁷.

Тим не менш, на території школи № 32 у місті Привілля Луганської області протягом 2014–2015 років розмішувалась база окремої роти патрульної служби міліції особливого призначення «Торнадо»⁸⁸. Школа у найгарячішій точці на лінії фронту – селищі Піски поблизу Донецького аеропорту – зазнала значних руйнувань. В одному з коментарів до розміщеного на сторінці у Facebook посту написано, що у цій школі тримали оборону «хлопці з 1 танкової Чернігівської бригади, мінометники, легендарні мінометники...»⁸⁹.

Зруйнована обстрілами школа у Пісках (Донецька обл.).
Фото: Майя Михалюк

Зруйнована обстрілами школа у Пісках (Донецька обл.).
Фото: Яна Седова

Масового характеру такі порушення набули з боку бойовиків т. зв. ДНР та ЛНР. Зокрема, терористи неодноразово розміщували свої бази, важке озброєння, установки залпового вогню БМ-21 «Град» на території лікарень, шкіл, дитячих садків, житлових кварталів.

Так, керівник прес-центру АТО Владислав Селезньов 4 червня 2014 року розповів «Українській правді», що бойовики розгортають свої опорні пункти в лікарнях, дитячих садках, у базах відпочинку, санаторіях. «Якщо ми почнемо бити по цих об'єктах, одразу почнеться істерика в російських ЗМІ, що українські військові стріляють по мирним громадянам, які сидять у лікарнях. Але ніхто не каже, що в руках у цих мирних громадян РПГ, АГС, «мухи», а під вікнами стоїть НОНА, яка бомбить наші позиції», – заявив Селезньов. «Бойовики зі Слов'янська обладнали собі базу в лікарні. Це оперативна підтверджена інформація», – сказав він⁹⁰.

Тоді ж у мережі Інтернет з'явився запис, на якому видно, як проросійські терористи ведуть вогонь з гранатометів, розташувавшись на даху житлового будинку м Луганськ. Також на відео присутні кадри вогню зі стрілецької зброї з-під прикриття житлових будинків на землі⁹¹.

Терорист стріляє по прикордонникам з гранатомета (скріншот Youtube)

⁸⁶Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы [Электронный ресурс] / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек // Международный Комитет Красного Креста. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/customary.pdf>

⁸⁷Бойовий статут Сухопутних Військ Збройних Сил України. Частина III (Взвод, відділення, екіпаж танка) [Електронний ресурс]. – Київ, 2010. – Режим доступу : <http://www.studfiles.ru/preview/1583748/>

⁸⁸Бійці спецпідрозділу «Торнадо» залишили базу на Луганщині – МВС [Електронний ресурс] // Радіо Свобода, 23.06.2015. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27088258.html>

⁸⁹Вибиті вікна і розламані меблі. Український військовий показав, як виглядає школа в Пісках [Електронний ресурс] // Новое время. – 2015. – 4 жовтня. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/ukraine/events/vibiti-vikna-i-rozlamana-mebli-ukrajinskij-vijskovij-pokazav-jak-vigljadaje-shkola-v-piskah-72183.html>

⁹⁰Селезньов: Терористи ховаються в дитячих садках і лікарнях [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – 4 червня. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2014/06/4/7027980/>

⁹¹Появилось видео обстрела пограничников в Луганске из жилых кварталов [Электронный ресурс] // УНІАН. – 2014. – 4 июня. – Режим доступа : <http://www.unian.net/politics/925302-poyavilos-video-obstrelya-pogranichnikov-v-luganske-iz-jilyih-kvartalov.html>

Липень 2014 року: «У Северодонецьку на даху будинку 25 по шосе Будівельників сепаратисти встановили гранатомети на дах будинку. Це сталося сьогодні, після того як формування Нацгвардії підійшли вже до міста і знаходяться в декількох кілометрах від міста з боку Новоайдару», – написав місцевий депутат Сергій Самарський на свій сторінці у Facebook. Спроби мешканців будинку перешкодити встановленню гранатометів не увінчалися успіхом. Під дулами автоматів озброєння було встановлено. Встановлений на дах будинку гранатомет наражає на небезпеку жителів кварталу 79, поблизу тролейбусного депо, всередині якого знаходяться дві школи – № 14 і № 20 – та дитячий сад № 41⁹².

У Северодонецьку терористи встановили міномети на даху будинку

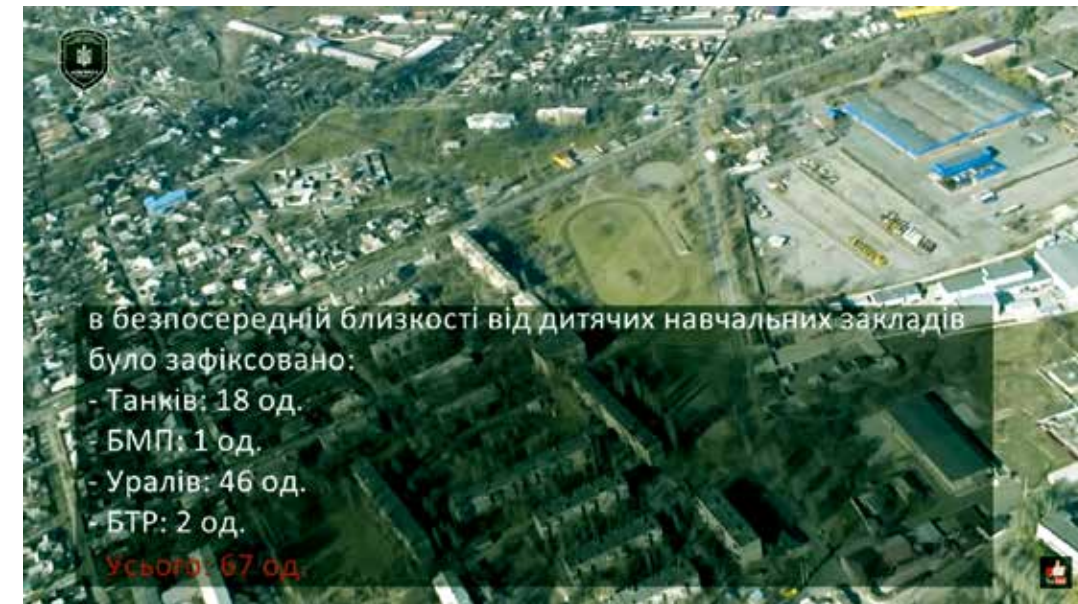
На початку травня 2015 року у Донецьку взвод аеророзвідки полку «Дніпро-1» за допомогою безпілотних літальних апаратів зафіксував, що база терористів, де вони тримають військову техніку, знаходиться за 440 м від дитячого садка № 355 «Роднічок» та за 565 м від середньої загальноосвітньої школи № 118. Безпосередньо поблизу від дитячих навчальних закладів було зафіксовано 18 танків, одна БМП, 46 «Уралів», два БТР⁹³.

У листопаді 2015 року представники волонтерської організації InformNapalm повідомили, що у Стаханові було виявлено військову базу терористів, яка розміщена неподалік від місцевої школи № 28 та Дитячої поліклініки⁹⁴.

⁹²В Северодонецке террористы установили минометы на крыше дома [Электронный ресурс] // Подробности. – 2014. – 11 июля. – Режим доступа : <http://podrobnosti.ua/984355-v-severodonetske-terroristy-ustanovili-minomety-na-kryshe-doma.html>

⁹³Терористи ховають свої танки поблизу шкіл та дитсадків – дані авіарозвідки [Електронний ресурс] // Ukraine Under Attack. – 2015. – 3 травня. – Режим доступу : <http://ukraineunderattack.org/8797-terroristi-hovayut-svoyi-tanki-poblizu-shkil-ta-ditsadkiv-dani-aviarozvidki.html>

⁹⁴Бойовики розмістили військову базу біля школи та лікарні в Стаханові [Електронний ресурс] // Преса України. – 2015. – 5 листопада. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/103589>

Терористи ховають свої танки поблизу шкіл та дитсадків (скріншот Youtube)

З кінця листопада 2015 року приміщення школи № 15 у с. Зайцево Донецької області використовується для зберігання боеприпасів і озброєння, а також як казарма бойовиків ДНР. У звіті Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ за підсумками відвідування цієї школи вказано, що СММ побачила присутність добре озброєних членів «ДНР» всередині будівлі школи; за наявними ознаками вони були розквартировані в цій школі. Також всередині СММ побачила склад боеприпасів різного калібру і стрілецької зброї та легкого озброєння. Школа була з'єднана траншеєю глибиною 1,5 м з сусіднім блокпостом «ДНР», який знаходиться в 100 метрах від будівлі навчального закладу. Вчителів або учнів у школі не було. СММ не побачила підручників, наочних посібників або будь-яких інших ознак того, що школа використовувалася в навчальних цілях. Місцеві жителі сказали СММ, що школа не працює⁹⁵.

Фото: InformNapalm

⁹⁵Последние новости от Специальной мониторинговой миссии ОБСЕ в Украине на основе информации, поступившей по состоянию на 19:30, 9 декабря 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.osce.org/ru/ukraine-smm/209106>

Школа у с. Зайцево.
Фото: telesyk.livejournal

2. За час військового конфлікту на території Донецької та Луганської областей здійснені сторонами конфлікту прямі напади на військові об'єкти спричиняли нанесення надмірного побіжного збитку цивільним об'єктам.

Під час одного з розслідувань у зоні конфлікту Human Rights Watch з'ясувала, що як проурядові сили, так і підтримувані Росією бойовики невинувато ставили під загрозу мирних жителів, розміщуючи військові цілі і використовуючи вибухову зброю з великим радіусом ураження в житлових районах, включаючи території, прилеглі до шкіл, що порушує міжнародне гуманітарне право⁹⁶.

5 листопада 2014 року у Донецьку під артобстріл потрапила школа № 63, в результаті чого двоє дітей загинуло, ще четверо були поранені, як пише УНІАН з посиланням на Наталію Ємченко: «На стадіон біля 63-ї школи в Донецьку (біля аеропорту) потрапив снаряд. Про це повідомив нам волонтер із Гуманітарного штабу “Допоможемо”. В цей час на стадіоні були діти. Дітей заносять в школу і чекають швидких. За інформацією від нашої людини – є загиблі: і діти, і дорослі»⁹⁷. У Раді національної безпеки та оборони України вважають, що поява російської знімальної групи одразу після обстрілу бойовиками школи в Донецьку свідчить про спланованість злочину. Речник МЗС Євген Перебийніс заявляє, що обстріл школи в Донецьку, внаслідок якого загинули діти, вівся з Макіївки, контролюваної бойовиками⁹⁸. Про це він написав у своє-

⁹⁶Ukraine: Rising Civilian Death Toll [Electronic Resource]. – Way of access : <https://www.hrw.org/news/2015/02/03/ukraine-rising-civilian-death-toll>

⁹⁷У Донецьку снаряд влучив в школу: загинули дві дитини, четверо – в реанімації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1005635-u-donetsku-snaryad-vluchiv-v-shkolu-zaginuli-dvi-ditini-chetvero-v-reanimatsiji.html>

⁹⁸Обстріл школи в Донецьку, внаслідок якого загинули діти, вівся з окупованої бойовиками Макіївки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1005879-obstril-shkoli-v-donetsku-vnaslidok-yakogo-zaginuli-diti-vivsa-z-okupovanoji-bojovikami-makijivki.html>

му Twitter та виклав як фотодоказ матеріали аналітичного журналіста з ніком Ukraine@war у Twitter, який провів розслідування у своєму блозі⁹⁹.

Фото: Ivan Prikhodko/
facebook.com

Фото: @DajeyPetros/ Twitter

13 та 20 січня 2015 року було обстріляне село Гранітне, внаслідок обстрілу загинула 2-річна дівчинка, одну жінку було поранено. За словами місцевих, українські військові базуються прямо у центрі села, тому можливо бойовики намагаються влучити у них, але через це страждають мирні жителі¹⁰⁰.

22 січня 2015 року у Ровеньках була обстріляна школа, в якій вівся урок. Один з учнів випадково зняв на відео момент обстрілу. Пізніше з'ясувалося, що школа постраждала внаслідок артдуелі казаків та бойовиків «ЛНР» у центрі міста¹⁰¹.

⁹⁹Rocket that hit School No63 did not come from Peski [Electronic Resource]. – Way of access : <http://ukraineatwar.blogspot.nl/2014/11/rocket-that-hit-school-no63-did-not.html?m=1>

¹⁰⁰Ukraine: Rising Civilian Death Toll [Electronic Resource]. – Way of access : <https://www.hrw.org/news/2015/02/03/ukraine-rising-civilian-death-toll>

¹⁰¹«Мы поддались на провокацию хунты» – во время перестрелки между боевиками в Ровеньках под обстрел попали школьники. ВИДЕО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://censor.net.ua/video_news/321236/my_poddalis_na_provokatsiyu_hunty_vo_vremya_perestrelki_mejdu_boevikami_v_rovenkah_pod_obstrel_popali

3. Сторони конфлікту не завжди проводили розрізнення між цивільними об'єктами і військовими об'єктами. Мали місце випадки умисних нападів, спрямованих проти цивільних об'єктів.

26 травня 2014 року були обстріляні житлові квартали Слов'янська і Семенівки (Донецька область) із самохідної артилерійської установки «Нона». Внаслідок загинули мирні жителі. За словами керівника інформаційного відділу АТО підполковника Владислава Селезньова бойовики обстрілюють житлові квартали із захопленої раніше української артилерійської установки аби дискредитувати українських військових¹⁰².

13 січня 2015 року бойовики обстріляли село Малоорлівка Шахтарського району Донецької області. «7 мін впали на житлові будинки. В результаті обстрілу загинув місцевий житель», – повідомляє «Цензор.нет» із посиланням на прес-центр АТО¹⁰³.

13 січня 2015 року біля міста Волновахи Донецької області з артилерії був обстріляний рейсовий автобус Златоустівка–Донецьк (АВ «Південний»), внаслідок загинули 10 мирних жителів, ще 13 були поранені¹⁰⁴. Зі слів начальника міліції Донецької області В'ячеслава Аброськіна, удар був нанесений з боку бойовиків. Цю версію підтримує організація Human Rights Watch¹⁰⁵.

Фото: Reuters

18 січня 2015 року начальник головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Донецькій області В'ячеслав Аброськін на своїй сторінці в соцмережі Facebook написав: «Сьогодні вранці бойовики з мінометів обстріляли житловий сектор Красногорівки, Мар'їнського району. У результаті прямого попадання в приватне домоволодіння по вулиці Суворова загинула молода жінка, одержав поранення її цивільний чоловік. У районі вулиці Радгоспна в результаті обстрілу, з 11 до 12:00, отрима-

¹⁰²Ополченцы 26 мая обстреляли жилые кварталы Славянска и Семеновки, среди мирных жителей есть пострадавшие. Селезнев [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://112.ua/politika/opolchency-26-maya-obstrelyali-zhilye-kvartaly-slavyanska-i-semenovki-sredi-mirnyh-zhiteley-est-postradavshie-seleznev-68033.html>

¹⁰³Террористы обстреляли Малоорловку: семь мин упали на жилые дома, есть жертвы. Пресс-центр АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/news/319717/terroristy-obstrelyali-maloorlovku-sem-min-upali_na_jilye_doma_est_jertvy_presstsentr_ato

¹⁰⁴Боевики под Волновахой накрыли артиллерией рейсовый автобус: 10 жертв [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/boeviki-pod-volnovahoy-nakryli-artilleriey-reysovyy-avtobus-23-zhertvy-163905_.html

¹⁰⁵Human Right Watch обвиняет боевиков в обстреле Мариуполя и автобуса под Волновахой [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/human-right-watch-obvinyaet-boevikov-v-obstrele-mariupolya-i-avtobusa-pod-volnovahoy-165834_.html

ли осколкові поранення батько і дочка 1997 року народження», – повідомляє «Цензор.нет»¹⁰⁶.

Також 18 січня 2015 року щонайменше 3 снаряди влучили у житловий квартал на вулицю Комунарів Кіровського району міста Донецька, убивши одного цивільного та важко поранивши іншого. Human Rights Watch не змогли визначити будь-які військові цілі у безпосередній близькості.

19 січня 2015 року принаймні 5 снарядів влучили у житлові будинки у контрольованому бойовиками району Текстильники, що знаходиться у західній частині міста Донецька. Також снаряди зачепили ринок і двори двох шкіл, як повідомляють Human Rights Watch у своєму звіті. Місцеві запевнили правозахисників, що бачили, як напередодні бойовики стріляли з Градів у безпосередній близькості до однієї зі шкіл. Ще 2 снаряди того дня впали у житловому Куйбишевському районі, одна людина загинула. Human Rights Watch не вдалося визначити будь-які військові цілі у безпосередній близькості.

22 січня 2015 року у Ленінському районі міста Донецька обстріляли зупинку громадського транспорту. За версією «ДНР» загинуло від 9 до 13 осіб.

Так звана «Донецька міська адміністрація» наводить такий список подій: обстріл в районі Боссе, пошкоджений трамвай № 3, вагон 115, поранена жінка-водій, маршрут № 3 зупинено; пряме попадання у тролейбус № 17, загинуло 7 осіб; обрив на лінії руху тролейбуса № 17, маршрут рухається до зупинки «Шлаколечебница»; обстріл зупинки «Вулиця 18 Партз'їзду», маршрут руху трамвая № 1 обмежений до зупинки «Планетарій»; обстріл кінцевої тролейбуса № 5, рух маршруту повністю зупинено; обстріл автобуса за маршрутом № 37, є загиблі і поранені. Українська сторона звинувачує в обстрілі бойовиків «ДНР»^{107,108}.

27 січня 2015 року бойовики обстріляли з РСЗВ «Град» лікарню у місті Світлодарську Артемівського району, в якій проходили лікування як поранені військові, так і цивільні меш-

Фото: JuMistress

¹⁰⁶Боевики обстреляли Красногоровку: погиб мирный житель [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://fakty.ua/194105-boeviki-obstrelyali-krasnogorovku-pogib-mirnyj-zhitel>

¹⁰⁷Украинские власти заявили, что боевики специально обстреляли остановку в Донецке [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/ukrainskie-vlasti-zayavili-cto-boeviki-specialno-obstrelyali-ostanovku-v-donecke-164726_.html

¹⁰⁸В Донецке снаряд разорвался на остановке, боевики говорят о 13 погибших [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/v-donecke-snaryad-razorvalsya-na-ostanovke-boeviki-govoryat-o-13-pogibshih-164715_.html

канці сусідніх населених пунктів. Внаслідок цього лікарня вийшла з ладу, одна співробітниця загинула¹⁰⁹.

У січні 2015 року у селі Троїцьке після обстрілів була пошкоджена загальноосвітня школа. Вдруге її обстріляли у березні 2015 року. За словами Геннадія Москаля, в радіусі кількох кілометрів від школи українські військові не дислокувалися¹¹⁰.

Фото: <http://www.moskal.in.ua/>

Як повідомляє NV.ua, журналісти зібрали докази обстрілу Донецька 21 липня 2015 року саме з боку «ДНР»¹¹¹. Під доказами мається на увазі інтерв'ю місцевої жительки, яка розповіла, що напередодні обстрілу в районі обстріляних будинків з'явилися журналісти російських телеканалів і приготувалися до відеозйомки, а потім почався обстріл. Того дня снаряд потрапив у багатоповерховий житловий будинок на вулиці Куйбишева¹¹². Внаслідок було легко поранено молоду жінку.

Фото: <http://reporter.dn.ua/>

¹⁰⁹В Светлодарске боевики обстреляли больницу, есть жертвы [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unian.net/war/1036941-v-svetlodarske-boeviki-obstreljali-bolnitsu-est-jertvyi.html>

¹¹⁰У Троїцькому обстріляли загальноосвітню школу – вдруге за останні кілька місяців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moskal.in.ua/?category=news&news_id=1530

¹¹¹Журналисты собрали доказательства обстрела Донецка террористами [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://nv.ua/ukraine/ZHurnalisty-sobrali-dokazatelstva-obstrela-Donecka-terroristami-6848.html>

¹¹²Утром 21 июля Донецк подвергся обстрелу. Есть раненая (ФОТО, ВИДЕО) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://reporter.dn.ua/news/incidents/utrom_21_iyulya_donetsk_podvergsya-obstrelyu-ranen_rebenok/

Вечері 5 серпня 2015 року, за словами прес-офіцера сектору «Б» Євгена Сілкина, військові «ДНР» обстрілювали мирних жителів міста Мар'їнки, Донецької області: «У 20:30 бойовики завдали вогневі удари з автоматичних танкових гранатометів, вже через півгодини до роботи зі знищення будинків мирних жителів підключилася ворожа батарея мінометів калібром 120 мм, обстріл тривав майже годину»¹¹³.

Вночі 5 вересня 2015 року з опівночі військові знову обстрілювали житлові квартали міста Мар'їнки Донецької області. Було зруйновано 5 будинків¹¹⁴. «Артобстріл почався близько 00.30 і тривав близько години. Снаряди потрапили на вулиці Орджонікідзе, Шевченка, Зелену. Зруйновано 5 будинків, 2 з них повністю згоріли. За попередньою інформацією постраждалих немає», – йдеться у повідомленні прес-служби ГУМВС України в Донецькій області. За фактами руйнувань будинків відкрито кримінальне провадження за ст. 194 (умисне знищення або пошкодження майна) Кримінального кодексу України.

1 січня 2015 року бойовики «ЛНР» з околиць Кіровська обстріляли житлові будинки міста Золоте Попаснянського району Луганської області. Обстріл здійснювався з використанням артилерії та систем залпового вогню «Град». Попадання припали на квартал Сонячний: пряме попадання в квартиру на четвертому поверсі будинку № 2; снаряд розірвався на дитячому майданчику біля будинку № 4; величезна воронка біля будинку № 8. Багато квартир залишилися без вікон, зруйновані балкони, пошкоджено газові труби і лінії електропередач¹¹⁵. В результаті обстрілу легкі поранення отримали двоє дітей¹¹⁶.

4. Під час військового конфлікту на сході України мали місце напади невибіркового характеру, які не спрямовані на конкретні військові об'єкти і які, таким чином, у кожному такому випадку вражають військові об'єкти, цивільних осіб і цивільні об'єкти без розрізнення.

У доповіді Верховного комісара ООН з прав людини від 8 жовтня зазначається, що деякі з повідомлень про випадки невибіркового артилерійських обстрілів житлових кварталів можуть бути віднесені на рахунок українських збройних сил. Як відзначають експерти ООН, «судячи з усього, більшість жертв серед цивільного населення були викликані невибілковими артилерійськими обстрілами житлових кварталів і використанням важких знарядь». Між іншим, експерти зазначили, що «продовжують надходити повідомлення про невибілковий артобстріл густонаселених районів як з боку збройних угруповань, так і українських збройних сил». У провині ополченцям також ставиться і те, що вони ховаються серед цивільних об'єктів, що «ставить під загрозу місцеве населення»¹¹⁷.

Пізніше, 9 липня 2014 року, місія ОБСЄ повідомила, що дивлячись на велику кількість речових доказів, Слов'янськ дійсно піддавався невибілковим артилерійським та мінометним обстрілам¹¹⁸.

¹¹³Боевики почти час обстреливали жилые кварталы Марьинки из 120 мм минометов. Пресс-офицер сектора «Б» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/news/346664/boeviki_pochti_chas_obstrelyvali_jilye_kvartaly_marinki_iz_120mm_minometov_pressofitser_sektora_b

¹¹⁴Боевики ударили по жилым районам Марьинки: 5 домов разрушено [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/boeviki-udarili-po-zhilyim-rayonam-marinki-5-domov-razrusheno-646977.html>

¹¹⁵Фотографии разрушений после «новогоднего» обстрела Золотого – обновлено [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/58324>

¹¹⁶Во время обстрелов Золотого на Луганщине боевики ранили двух детей [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.tsn.ua/ukrayina/vo-vremya-obstrelov-zolotogo-na-luganschine-boeviki-ranili-dvuh-detey-403795.html>

¹¹⁷Тема массовых захоронений под Донецком не нашла отражения в докладе ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1492784>

¹¹⁸Миссия ОБСЕ подтвердила неизбирательный артобстрел Славянска [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://vz.ru/news/2014/7/9/694837.html>

14 липня 2014 року з РСЗВ «Град» обстріляли житлові квартали Луганська: Мирний, Степовий та Ольховський. Внаслідок загорілося кафе «Корефан». Загинули люди¹¹⁹.

Фото: twitter/ @euromaidan

24 січня 2015 року приблизно о 9:20 був обстріляний район Східний у Маріуполі та прилеглі до нього території. Було випущено близько 100 реактивних снарядів, багато з них вдарили по приватних і громадських будівлях, магазинах, аптеках, торгових місцях, банках, школах і дитячих садках. У результаті обстрілу 31 мирний житель, у тому числі 2 дітей, загинули, більше 100 цивільних осіб були поранені. Військових об'єктів у районі не було, обстріли велися з установки Град РСЗС у напрямку села Дзержинське, де базуються бойовики. International Partnership for Human Rights на основі власного розслідування, проведеного у польовій місії у Маріуполі, вважає, що ця атака може бути кваліфікована як невідвільний обстріл¹²⁰.

Фото: Васиссуаий Нечипоренко via Facebook

¹¹⁹Террористы обстреляли жилые кварталы Луганска [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/07/14/7031914/>

¹²⁰Mission report on Mariupol shelling in Ukraine [Electronic Resource]. – Way of access : http://iphonline.org/wp-content/uploads/2015/09/mariupol_mission_report_febr_2015.pdf

У лютому 2015 року міжнародна організація Amnesty International заявила, що ситуація у місті Дебальцевому Донецької області є катастрофічною: обстріли не припиняються, крім того, обстрілюється єдина дорога, якою місцеві жителі залишають місто. Також організація зазначила, що деякі обстріли міста були невідвільними¹²¹.

21 січня 2015 року місто Стаханов пережило масивний обстріл. Основний удар припав на вулицю Лобачевського, де пошкоджено шість житлових будинків: три – у провулку Леніна, два – на площі Перемоги, ще один на вул. 60 років Жовтня. Повністю зруйнований будинок у провулку Майському. Без скла залишилися дитячі садки «Горобинка» і «Золотий ключик». Значні руйнування в районі вулиць Партизанської, Тельмана, Ізотова. Практично повністю знищено два житлових будинки і кілька сараїв, частково пошкоджено лінії електропередачі, газопровід, будівля дошкільного навчального закладу «Сонечко». Жертвами обстрілу житлового кварталу в Стаханові стали 15 мирних жителів: 12 осіб отримали мінно-вибухові травми, 3 – загинули¹²².

6 лютого 2015 року в Стаханові був обстріляний автовокзал. МінOMETний вогонь був відкритий у той період, коли там знаходилося найбільша кількість громадян, що чекали відправки транспорту. Під час обстрілу ушкодження отримала автозаправка, що знаходиться неподалік від зупинки «Автовокзал», та недобудований магазин. Відомо про одну загиблу особу¹²³.

12 лютого 2015 року цивільні об'єкти Луганська знову були обстріляні. Обстрілу піддалася східна частина міста. Жителі повідомляли про кілька атак із невеликими інтервалами у часі. В результаті попадання снарядів почалася пожежа в районі трикотажної фабрики «Лутрі» (р-н згорілого «Епіцентру»), згорів розташований на території автомобіль. Постраждав молокозавод, низка житлових будинків на вул. Дзержинського, кварталах Гагаріна, Волкова, Молодіжному, Східному. У кварталі 50-річчя Жовтня снаряд потрапив у магазин «Час пік». Після обстрілу в східній частині міста зникла електрика, але через кілька годин електропостачання було відновлено. В результаті обстрілу загинули три особи¹²⁴.

26 травня 2015 року обстрілу піддалася селище Слов'яносербськ, а саме будівля аграрного технікуму та багатоповерховий будинок по вул. Гагаріна. По вулиці Кірова 143-а через пряме попадання в дах житлового будинку почалося загоряння, через легкозаймисті будматеріали будинку, незважаючи на старання пожежної бригади, вигорів практично повністю. Ще кілька снарядів впали у приватному секторі вулиць Кірова та Леніна, у городах¹²⁵.

¹²¹Председатель ОБСЕ призвал к перемирию в Дебальцево на три дня для эвакуации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/boeviki-dolzny-prekratit-obstrely-i-pozvolit-evakuaciyu-v-debalcevo-amnesty-international-165923_.html

¹²²Стаханов продолжают обстреливать (ФОТО) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.0642.ua/article/717811>

¹²³В Стаханове «казаки» обстреляли автовокзал в час-пик [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hvylya.net/news/digest/v-stahanove-kazaki-obstrelyali-avtovokzal-v-chas-pik.html>

¹²⁴Видео обстрелов жилых районов Луганска 12.02.2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.dialog.ua/news/41622_1423781681

¹²⁵Последствия обстрела Славяносербского техникума и жилых домов (ФОТО, ВИДЕО) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slavyanoserbsk.com/?p=9975>

Фото: Maks Tisha

Фото:
lavyanosersk.com

10 червня 2015 року бойовики обстріляли селище Трьохізбенка Луганської області. В результаті обстрілу снаряди влучили у два приватних будинки і сильно пошкодили їх. Крім того, одна міна вибухнула у городі біля дитячого садка. Ніхто не постраждав¹²⁶.

У липні 2015 року стало відомо про обстріл села Новотошківка з мінометів та протитанкових керованих ракет. 12 мін вибухнули безпосередньо на території Новотошківки, одна з протитанкових ракет влучила в водонапірну башту в самому центрі, ще одна вибухнула у дворі приватного будинку, де жила багатодітна родина¹²⁷.

¹²⁶Боевики обстреляли детский садик на Донбассе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/boeviki-obstrelyali-detskiy-sadik-na-donbasse-622609.html>

¹²⁷Луганская ОГА: В результате обстрела Новотошковки ранены местная жительница и военный [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/war/Luganskaya-OGA-V-rezultate-obstrelya-Novotoshkovki-raneny-mestnaya-zhitelnica-i-voennyi-90178.html>

13 серпня 2015 року артилерійському обстрілу піддалося село Болотенне Станично-Луганського району, у зону ураження потрапили житлові будинки мирних жителів. Снаряди вибухали у дворах і городах, залишаючи воронки завглибшки більше ніж півметра. Уламками вибило скло і повбивало домашніх тварин. Один зі снарядів пробив підвал, вибухом контузило господаря, який намагався там сховатися¹²⁸.

З 21 по 22 серпня 2015 року житловий мікрорайон міста Попасна між вул. Леніна, Менделєєва та Первомайською піддався обстрілу з мінометів. Загалом було зроблено близько 15 пострілів. За словами спікера АТО у Луганській області Руслана Ткачука, о 21 годині було випущено ще декілька снарядів з 152 мм САУ, під вогонь потрапили житлові будинки на вул. Первомайській, Північній та Полярній¹²⁹.

28 серпня 2015 року внаслідок обстрілів села Орехово Попаснянського району на вул. Центральній сталося загоряння літньої кухні. У декількох будинках було розбито скло, уламки скла посікли пенсіонера¹³⁰.

5. Під час військового конфлікту на сході України мали місце напади невибіркового характеру, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані проти конкретних військових об'єктів і які, таким чином, у кожному такому випадку вражають військові об'єкти, цивільних осіб і цивільні об'єкти без розрізнення.

Під час дослідницької місії в кінці вересня та на початку жовтня 2014 року Amnesty International задокументували понад 20 смертей серед цивільного населення внаслідок обстрілів і ракетних ударів у східних містах України: Донецьку, Авдіївці та Дебальцевому. Більшість із них стали результатом невибіркових обстрілів з боку нападників, що використовували зброю, низька точність якої не дозволяла забезпечити розрізнення між цивільними та військовими цілями¹³¹.

У своєму звіті за результатами польової місії до міста Краматорська міжнародна організація International Partnership for Human Rights встановила, що обстріл авіабази та міста 10 лютого 2015 року був невибірковим. Через ракетний напад загинуло 9 мирних жителів, ще 35 були поранені, 5 з яких – діти. Під вогонь потрапили не лише військові об'єкти, а й житлові будинки, міська лікарня та дитяча лікарня, школа, в якій знаходилися діти. Обстріл був визнаний як невибірковий на основі як природи використовуваної зброї, так і шляхів її використання: за інформацією з штаб-квартири АТО обстріл складався з 32 снарядів, випущених із чотирьох різних систем запуску ракет «Смерч». Монітори підтвердили версію штабу на основі власних досліджень залишків від ракет у місті¹³².

¹²⁸Артострел Болотенного: ранен боец ВСУ, разбиты дворы мирных жителей (видео) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/112356>

¹²⁹На Луганщині терористи застосували по мирних кварт м. Попасна 152-мм САУ (офіційне зведення станом на 22.08.15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ato.lisichansk.in.ua/na-luganshchini-teroristi-zastosuvali-po-mirnih-kvartax-m-popasna-152-mm-sau-oficijne-zvedennya-stanom-na-22-08-15.html>

¹³⁰Боевики накрыли мирных жителей и военных тяжелой артиллерией: ранен командир [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/boeviki-nakryli-mirnyh-zhiteley-i-voennyh-tyazhelyoy-artilleriey-ranen-komandir-644803.html>

¹³¹Amnesty International: Обидві сторони конфлікту на Донбасі винні в загибелі цивільних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/1006220-amnesty-international-obidvi-storoni-konfliktu-na-donbasi-vinni-v-zagibeli-tsivilnih.html>

¹³²Mission report: Rockets hit residential area in Kramatorsk, Ukraine [Electronic Resource]. – Way of access : http://iphronline.org/wp-content/uploads/2015/05/rockets_hit_residential_area_in_kramatorsk_ukraine.pdf

3 вересня 2014 року з РСЗВ «Град» було обстріляне місто Щастя. В результаті обстрілу постраждали блокпост, магазин, бар і перукарня, житлові будинки навпроти міської лікарні^{133, 134}.

27 вересня 2014 року в період з 14:10 до 14:20 з міста Первомайськ бойовиками був здійснений мінометний обстріл у напрямку міста Гірське. Бойовики випустили 13 мін. У результаті обстрілу постраждали будівлі: по вул. Чернишевського, № 11, п'ятиповерховий будинок по вул. Чернишевського № 38 та двоповерховий будинок № 13 по вул. Гагаріна; поранення отримали двоє місцевих жителів 1971 р. н.¹³⁵.

12 листопада 2014 року внаслідок обстрілу селища Слав'яносербськ постраждав дитячий табір імені Гагаріна, зруйнована станція швидкої допомоги. Були попадання в район сітроцеку по вул. Леніна та у відділення «Ощадбанку». У останньому внаслідок цього загинуло троє місцевих жителів, як мінімум двоє отримало поранення¹³⁶.

У ніч з 19 на 20 січня 2015 року з 20:30 до 4:00 тривав обстріл бойовиками житлових районів міста Щастя. Застосовувалися артилерія, САУ, міномети і РСЗВ «Град». Були зафіксовані попадання у будинки по вул. Радянська, № 14 (стіна будинку), вул. Радянська, № 16 (два снаряди потрапило у двір), вул. Дружби, № 30 (три снаряди впали у дворі, один – біля входу в під'їзд, ще один потрапив до третього поверху, багато пошкоджених балконів і вибитих вікон), вул. Дружби, 30 (гаражі), вул. Ворошилова, № 22, у профілакторій ДТЕК, приватний сектор, перехрестя вулиць Леніна–Радянська¹³⁷.

27 січня 2015 року обстрілу піддалося місто Луганськ. Близько 17:45 бойовики здійснили обстріл поблизу Ремонтно-експлуатаційного підприємства. Як повідомляють користувачі в соцмережах, кілька снарядів впали в П'ятому залізничному провулку. За попередніми даними, п'ять осіб отримали поранення, двоє загинули¹³⁸. У своєму звіті моніторингова місія ОБСЄ повідомила, що ракетною атакою були уражені вул. Вапняна, вул. Короленка, вул. Декабристів, а також вул. Мічуріна та вул. Сумська – житлові райони, в яких розміщені невеликі приватні будинки. За словами моніторів, обстріл проводився с РСЗВ «СМЕРЧ» калібром 300 мм із використанням касетних боеприпасів^{139, 140}.

Фото:
<http://lugansk.co.ua/>

6. Під час військового конфлікту на сході України заборонене «бомбометання по площі» (напади шляхом бомбардувань будь-якими методами або засобами, при яких низка військових об'єктів, які можна розрізнити і є явно віддаленими один від одного, розглядаються як єдиний військовий об'єкт і розташовані у місті, селі або іншому районі, де зосереджені цивільні особи або цивільні об'єкти) **не застосовувалось**.

2.2. Військовий конфлікт на сході України та стан захисту права на вільне володіння власністю

Як відомо, захоплення власності (як державної, так і приватної) під час військових кампаній довгий час вважалося справою не тільки дозволеною, але й почесною. Проте зараз, за загальним правилом, приватна власність є недоторканною, у тому числі й під час збройного конфлікту. Метою такого посиленого захисту права на вільне володіння власністю є вбереження від наслідків бойових операцій майна, потрібного для життєзабезпечення й індивідуального захисту цивільних осіб, а також дотримання вимоги поважати права осіб, позбавлених боєздатності, позбавлених волі та померлих. Внаслідок військового конфлікту на сході України майже всі постраждали особи не лише пережили важкий психологічний стрес, але й зазнали досить суттєвих збитків: викрадення, поранення чи загибель рідних та близьких; руйнування чи пошкодження житла; захоплення чи пограбування їх майна; втрату бізнесу чи місця роботи. При цьому протиправні дії були зафіксовані з боку усіх задіяних у конфлікт сторін.

Викрадення людей та незаконне заволодіння майном осіб, позбавлених волі (захоплених, затриманих)

Незаконні захоплення мирних мешканців Донецької та Луганської областей проросійськими збройними утвореннями часто супроводжувались брутальними порушеннями прав людини – права на життя, мирне володіння власністю, заборони катувань та жорстокого поводження тощо.

¹³³Город Счастье на Луганщине подвергся массированному обстрелу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sensor.net.ua/news/300890/gorod_schaste_na_luganschine_podvergsya_massirovannomu_obstrelu

¹³⁴Обстрелян город Счастье. Пострадали жилые дома (фото) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/27639#more-27639>

¹³⁵Боевики ЛНР обстреляли г. Горск [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/34393>

¹³⁶Последствия обстрела Славяносербска. Есть погибшие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/47107>

¹³⁷Счастье превращается в руины, Станицу Луганскую обстреляли «Грады» боевиков с территории роддома: видеофакт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://obozrevatel.com/politics/19756-schaste-prevraschaetsya-v-ruinyi-stanitsa-luganskuyu-obstreljali-gradyi-boevikov-s-territorii-roddoma-videofakt.htm>

¹³⁸Срочно! Боевики обстреляли Луганск. Есть раненые (скрин, карта) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/64876>

¹³⁹Spot report by the OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM), 3 February 2015: Civilians killed and wounded in strike with cluster munitions in Izvestkova Street in Luhansk city [Electronic Resource]. – Way of access : <http://www.osce.org/ukraine-smm/138906>

¹⁴⁰В результате обстрела Стаханова Луганской области 3 человека погибли, 12 госпитализированы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unn.com.ua/ru/news/1428548-vnaslidok-obstrilu-stakhanova-na-luganschini-3-osib-zaginulo-12-gospitalizovano?_part=main&_print=1

4 червня 2014 року близько 12 години дня в місті Стаханов Луганської області невідомими бойовиками в камуфляжі разом із машиною був викрадений місцевий підприємець Ілля Балашов, 1986 р. н., як повідомила його сестра Дарина.

Повідомлення активістів Сходу
у Facebook про зникнення
Іллі Балашова

За її словами, в магазин брата прийшли четверо озброєних людей в камуфляжі і забрали його звітти на його ж машині. Увечері того ж дня, зважаючи на розголошення та резонанс цієї справи в українських, іноземних, окремих російських ЗМІ, Балашова відпустили. Вилучені автомобіль, комп'ютер, телефон та інше майно повернули, однак забрали велику суму грошей на «потреби ЛНР»¹⁴¹.

Приватного підприємця та громадського діяча Леоніда Алпатова 3 травня 2014 року бойовики викрали біля будинку, вдаривши арматурою по голові. Наділи наручники і кинули в «кавітню» в захопленій будівлі СБУ. Там він потрапив до рук підрозділу «Лешого» (ватажок банди з позивним Леший – Олексій Павлов, житель Стаханова, колишній член «казачих» організацій). «Я провів у полоні 9 днів і думаю, що тортури у них – не тільки елемент допиту, це і задоволення, і елемент розпорядку. ... Далі був відомий набір: наручники, побиття палицями, ногами, арматурою, прикладами, битами. Катували струмом. А поруч у той момент знаходилося людей вісім, і один з них бив мене по стопі прикладом раз 20 підряд. До цього дня я прокидаюся серед ночі від того, що болить стопа лівої ноги. Вона вся була в тріщинах». Після перших, найстрашніших днів, бойовики, мабуть, зрозуміли, що ніякої цінної інформації від бранця не отримають, і почали чекати на викуп. Незаконне затримання закінчилося після того, як батьки Алпатова заплатили «ДНРівцям» викуп – 10 тисяч доларів. Ватажок терористів Болотов, отримуючи гроші, пояснив, що вони підуть «на потреби революції». Так само, як кишенькові гроші, годинник і ланцюжок із хрестом, які бандити вкрали у Льоні при затриманні¹⁴².

¹⁴¹В Стаханове похищали активиста [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/06/4/7028012/?attempt=1>

¹⁴²Плевко в спину, Или «Почему я больше не хочу защищать Украину» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://antikor.com.ua/articles/66313-plevok_v_spinu_ili_pochemu_ja_boljshe_ne_hochu_zashchishchatj_ukrainu

Власник Краматорського аеропорту Дмитро Подушкін, напевно, був найбільш неординарним в'язнем місцевого ІТТ. Його схопили за допомоги українській армії та активну антиДНРівську позицію. При цьому його не били, не кували. Це було схоже на показове покарання з боку місцевої «еліти». Загалом він провів в ув'язненні у сепаратистів 56 днів. На питання що відчув господар повітряних воріт міста побачивши напівзруйновані, пограбовані будівлі, він відповів: «Я думав, там взагалі одні руїни. А там просто збитку на три мільйони. Майно розтягли не тільки «барикадники», а й наші військові. Але я на них не ображаюсь. Інакше дісталося б «барикадникам». Є такий Денис Воронкін, який поцупив у мене важкий раритетний стілець з робочого кабінету. З тополі зроблений. Не полінувався. А Бабай їздив на машині, яку у мене забрали при затриманні, – червоний чи то «Опель», чи то «Фольксваген». На ній був напис «Сила Шкороости». Але літера «с» – одразу на два слова. Тому українською це читається так: сила корости. І Бабай на цій «корости» по всій Донецькій області роз'їжджав. Є навіть відео в ютубі, де він її ганчіркою протирає. Брат просив повернути машину, але той відповів: буду їздити, поки мене не вб'ють або поки ми не переможемо»¹⁴³. Також у підприємця забрали значну суму грошей у різній валюті, особисті речі, телефон, банківську картку.

Бабай біля
вкраденого
автомобіля

29 вересня 2014 року «Informator» повідомив, що у Луганську власника автосалону «Toyota» кілька тижнів тримали в полоні, поки чоловік не дав згоду «переписати» власність і активи на бойовиків¹⁴⁴.

Жертви незаконних затримань, які на умовах анонімності дали інтерв'ю представникам Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», зазначили, що піддалися фізичному та психологічному насильству, а також їх позбавили власності.

Зокрема, на початку серпня 2014 року мирному мешканцю Луганської області С. (**примітка: тут і далі з міркувань безпеки скорочені імена є умовними**) під час незаконного затримання четверо представників козачого формування під командуванням Павла Дрьомова розбили обличчя, ніс, били руками та ногами по голові, тулубу, руках і ногах. Окрім того, забрали телефон і ноутбук. Після переговорів його родичей з певними особами через декілька днів незаконного утримання С. відпустили, зобов'язавши «допомогти» ополченню однією тонною солярки.

¹⁴³Владелец Краматорского аэропорта Дмитрий Подушкин пробыл в заточении у сепаратистов 56 дней [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hi.dn.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=48676&catid=55&Itemid=147

¹⁴⁴В Луганске боевики ЛНР торгуют «отжатыми» авто по 3–5 тыс. у. е. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/34881>

У перших числах серпня 2014 року на продуктивній базі, яка належить на праві приватної власності підприємцю А., без будь-яких санкцій та рішень компетентних органів озброєні бойовики батальйону «Привид» під командуванням Олексія Мозгового провели обшук. Після обшуку «опечатали» склади і повідомили А., що майно, яке там знаходиться та є його власністю як підприємця, конфіскується, а він сам – затримується «для бесіди». Після затримання підприємця члени його сім'ї почали шукати можливі зв'язки з метою вплинути на керівництво збройного формування та домогтися звільнення А. Їм це вдалося, і наступного дня незаконно затриманого звільнили, однак продукти харчування, які знаходились на базі орієнтовно на 500 тис. гривень у подальшому були «конфісковані» і, за наявною інформацією, реалізовані через колишні магазини «АТБ», які вже належали керівництву батальйону «Привид».

Приватного підприємця Н. представники збройного формування ЛНР з громадян України затримали наприкінці липня 2014 року в офісі власної компанії на надуманих підставах. Як пояснював сам Н.: «Основною метою мого затримання було збагачення за мій рахунок, всі бойовики шукали, що в мене можна «віджати»: ще до мого затримання приходили до мого ... магазину, опитували працівників про стан справ». Після майже місяця незаконного утримання у місцях несвободи, підприємця звільнили, однак забрали автомобіль «Subaru», документи, все, що було цінного в офісі.

У березні 2015 року викрали сім'ю заможних фермерів – Людмилу Сокіл і Миколу Ясинського, мешканців села Комуна поблизу окупованого міста Дебальцевого (Донецька область). Захопивши владу, до фермерів приходили бойовики і члени окупаційної адміністрації – оглядали господарство, сказали, що тепер ті зобов'язані їм платити. Подружжя зникло після того, як поїхало до Дебальцевого, щоб продати продукти власного господарства. Після їх зникнення до їх дому приїжджав військовий автомобіль «Урал», невідомі щось вантажили. Їх молодший син Олександр був знайдений мертвим після жорстоких тортур. «Сусіди всі чули, як його били і він кричав: «Я вам віддам, забирайте техніку, гроші». Я не знаю, він віддав їм гроші чи ні», – розповіла його сестра Наталя. Сільгосптехніку фермерів забрали бойовики «ДНР»¹⁴⁵.

На фото: Людмила Сокіл, Микола Ясинський та їх син Олександр

¹⁴⁵Как «ДНР» «раскулачивает». Семейю фермеров похитили, а сына убили после пыток [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://novosti.dn.ua/details/268843/>

Мародерство

Фактів мародерства у вузькому сенсі слова (тобто викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених) в результаті проведеного нами дослідження різних джерел (опитування, вивчення документів, аналізу судової бази та електронних джерел) не встановлено.

Натомість з'ясовано, що випадки мародерства у широкому розумінні (незаконне привласнення чужого майна в атмосфері безкарності, зазвичай в надзвичайних ситуаціях, наприклад, під час природних катастроф або бойових дій) під час проведення антитерористичної операції стали розголошуватися все частіше. Зокрема, за час воєнних дій на Донбасі в мародерстві звинувачувалися практично всі добровольчі батальйони, а також бійці Національної гвардії України, бойовики т. зв. ДНР та ЛНР і навіть місцеві жителі.

Зокрема, у сюжеті ViceNews про Комсомольськ показані місцеві жителі, які заявляють, що Національна гвардія України займалася грабежами і мародерством. Відповідаючи на запитання журналістів про те, хто розгромив супермаркет АТБ, жінка на відео заявила, що Нацгвардія.

«– Взагалі, Нацгвардія. Забрали собі, скільки їм треба, а потім запустили народ, сказали: «Це вам гуманітарна допомога»», – заявила жінка¹⁴⁶.

Фото: кадр з відео

Згідно з інформацією видання «Зеркало недели», після настання нового 2015 року українські силовики почали зачистку від терористів у Станиці Луганській. Але зачистка перетворилася на мародерство та руйнування майна місцевих жителів.

Володимир Мартін у своєму матеріалі приводить анонімні свідчення жителів про те, як саме відбувалися події: озброєні автоматами люди в камуфляжі, вибиваючи двері, вривалися в приватні оселі, проводили обшуки (без санкції суду), «реквізували» цінні речі, принижували і били господарів, погрожуючи їм розстрілом.

Володимир наводить кілька фактів з тієї «зачистки», задокументованих офіційно:

«Згідно із заявою громадянки В., силовики, розбивши вікна і вибивши двері (хоча поруч знаходилися господарі з ключами, які просили не знищувати майно), увірвалися в будинок і, погрожуючи роз-

¹⁴⁶«Они нас грабят!» Жители Комсомольского о Нацгвардии – репортаж VICE News [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3414892-ony-nas-hrabiay-zhytely-komsomolskoho-o-natshvardyy-reportazh-VICE-News>

стрілом, забрали цінні речі – наручний годинник, срібні прикраси, мобільний телефон, ноутбук...».

«Озброєні автоматами люди, вибивши двері, увірвалися в офіс управління зрошувальних систем (хоча поруч був сторож і пропонував відкрити двері ключами). Вони вибили двері в службові кабінети і забрали комп'ютери і особисті речі працівників. Після чого побили операторів котельні».

«За заявою громадянина Ч., військові вибили в його житлі двері і вікна, зайшли всередину і винесли зимовий одяг, ковдри, подушки, бензиновий генератор». За задокументованими справами були відкриті кримінальні провадження¹⁴⁷.

Із свідченнями мародерства також зіткнулася моніторингова місія Української Гельсінської спілки з прав людини під час візиту до Станиці Луганської. Місцеві жителі неодноразово свідчили про мародерство під час зачистки або відсутності господарів вдома. Так, за словами С., він особисто бачив, як українські військові винесли комп'ютер з будинку його сусіда, поки той ходив за хлібом.

Станом на 12 травня 2014 року у Маріуполі були зафіксовані численні факти мародерства. Про це повідомили в прес-службі Донецької обласної державної адміністрації, як передає УНІАН. «Місто Маріуполь захлестнула хвиля мародерства. Грабували магазини, кафе. Міліція на дзвінки жителів не реагує», – сказано в повідомленні¹⁴⁸.

Впродовж декількох днів з 28 травня 2014 року місцеві мешканці та бойовики грабували гіпермаркет «Метро» у Донецьку. Як повідомили кореспонденти видання «Гордон», терористи з батальйону «Восток» стверджують, що напад на магазин здійснили прихильники самопроголошеної «Донецької народної республіки». Журналісти, які через 3 дні потрапили в магазин, сфотографували п'яних мародерів, які досі знаходилися біля прилавків зі спиртним. Крім того, в місті міліція відловлювала городян, які на візках вивозили вкрадені товари¹⁴⁹.

Пізніше Метро Кеш енд Керрі Україна оцінила збитки від втрати товару в торговому центрі Метро в Донецьку в один мільйон євро¹⁵⁰.

Фото: Sergey Ponomarev/Twitter

¹⁴⁷«Зачистка» Станицы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/internal/zachistka-stanicy-_.html

¹⁴⁸Маріуполь захлестнула волна мародерства – Донецкая ОГА [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3361497-mariupol-zakhlestnula-volna-maroderstva-donetskaia-oha>

¹⁴⁹Разграбленный магазин «Метро» в Донецке. Фоторепортаж [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/localnews/Razgrablennyy-magazin-Metro-v-Donecke-Fotoreportazh-24985.html>

¹⁵⁰Магазин Metro в Донецке разграбили на миллион евро [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3387035-mahazyn-Metro-v-donetske-razghrabyly-na-myllyon-evro>

Фото: Sergey Ponomarev/Twitter

16 серпня 2014 року українські військові ліквідували під Антрацитом Луганської області групу сепаратистів, які займалися мародерством мирних жителів. Про це повідомив журналіст телеканалу Інтер Роман Бочкала на своїй сторінці в Facebook. «У кожного бойовика була при собі сума від 7 до 12000 гривень, коштовності, вироби із золота. Судячи з усього, вкрадені у місцевих жителів. Інакше як пояснити жіночі сережки і кулони у кишенях терористів. Втім, їм вони вже не знадобляться», – написав Бочкала¹⁵¹.

10 липня 2014 року у селищі міського типу Черевковка, розташованого недалеко від Слов'янська, місцеві жителі розграбували супермаркет АТБ¹⁵².

Фото: informator.lg.ua

¹⁵¹Военные ликвидировали под Антрацитом группу казачков-мародеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3406736-voennye-lykvydyrovaly-pod-antratsytom-hruppu-kazakov-maroderov>

¹⁵²Будни ДНР: в Донецкой области разгромили супермаркет (фоторепортаж) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/7927>

Фото: Група «Славянск» у Twitter

Військовий пограбував магазин.
Фото: AFP

30 січня 2016 року газета «Сегодня» повідомила, що у Донецькій області будуть судити військовослужбовця, який обвинувачується у скоєнні низки серйозних злочинів. За даними прокуратури, 34-річний солдат ЗСУ розвідувального взводу механізованого батальйону військової частини, одягнений у камуфляжну форму і балаклаву, з автоматом і гранатою проник у магазин в селі Зайцеве Артемівського району. «Зробивши кілька пострілів у повітря, військовослужбовець заволодів особистими речами двох працівників магазину, а також грошовими коштами на суму понад 13 тис. грн. Після цього на викраденому автомобілі він вивіз двох працівників магазину, а також власника транспортного засобу у невідомому напрямку». Тепер військовослужбовцю загрожує до 12 років позбавлення волі¹⁵³.

17 липня 2014 року озброєні люди в камуфляжі пограбували «Епіцентр» у місті Луганську по вулиці Відродження. За словами очевидців, це були «болотовці» (Валерій Болотов – колишній «наглядач» за копанками голови Луганської облдержадміністрації О. Єфремова, перший голова проросійського терористичного формування «Луганська народна республіка»). Вони з'явилися в магазині за кілька хвилин до закриття. Співробітники не хотіли їх впускати. У відповідь візитери загрозували розстріляти вітрини. Бойовики ЛНР вивезли кілька генераторів, намети, лопати і похідне спорядження¹⁵⁴.

З моменту окупації повністю було розграбовано АТБ у Донецьку. Жителька Ірина Мінченко опублікувала знімки того, що залишилося від колишнього супермаркету¹⁵⁵.

¹⁵³На Донбасі військовий пограбував магазин і викрав людей [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ukr.segodaya.ua/regions/donetsk/na-donbasse-voennyy-ograbil-magazin-i-pohitil-lyudey-687387.html>

¹⁵⁴Бойцы Болотова ограбили луганский «Эпицентр» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://informer.lg.ua/archives/10149>

¹⁵⁵Фотофакт: в Донецке полностью разграблен бывший «АТБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://informer.lg.ua/archives/130849>

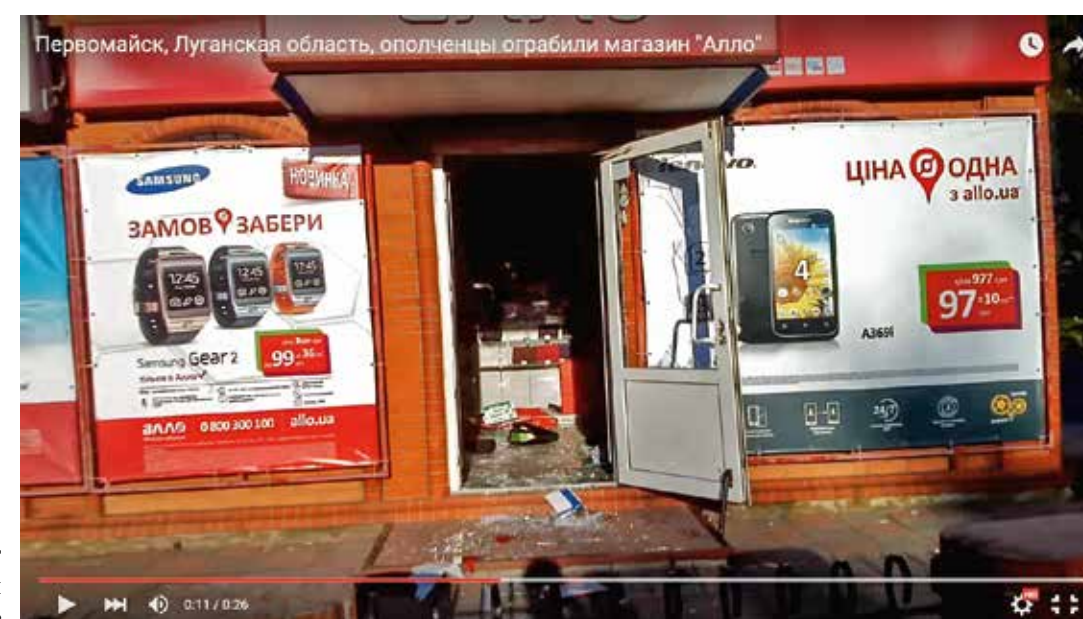

Фото:
informer.lg.ua

Фото:
informer.lg.ua

26 липня 2014 року у місті Первомайськ Луганської області бойовики пограбували магазин електронної техніки «Алло» – наслідки зняв на відео очевидець та виклав на Youtube .

Скрін-шот
сторінки
з Youtube

¹⁵⁶В Первомайске 26 июля «ополченцы» ограбили магазин «Алло» (видео) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://informer.lg.ua/archives/14086>

29 липня 2014 року о 22:00 невідомі бойовики у камуфляжній формі (близько 20 чоловік) проникли на територію продуктового складу, який належить ТОВ «Слов'янка Трейд» в Центрально-Міському районі міста Горлівки, де під загрозою застосування вогнепальної зброї заволоділи продуктами харчування, спиртними напоями та оргтехнікою на суму близько 2 млн грн, про це повідомив прес-центр РНБО¹⁵⁷.

Як повідомив «Інформатор», наприкінці 2015 року у селах Станиці Луганської відзначено зростання грабежів тимчасово залишених будинків і майна. За словами місцевих жителів села Валуйське, пізно вночі невідомі люди в камуфляжній формі без розпізнавальних знаків підігнали до тимчасово залишеного дому вантажівку і завантажили в неї різне майно: меблі, пральну машину та інші речі. Аналогічна ситуація в сусідньому селі Макарове: «Приїхали незрозуміло хто, у військовій формі, прям болгаркою зрізали двері і винесли все, що могли відвезти», – розповіли місцеві жителі¹⁵⁸.

17 жовтня 2014 року стало відомо, що МВС України розформувало добровольчий батальйон «Шахтарськ» через його мародерство у зоні АТО. П'ятдесят мародерів з 700 бійців батальйону змогли зганьбити честь всього спецзагону. Про це в ефірі телепрограми «Право на владу» сказав міністр внутрішніх справ Арсен Аваков. «Батальйон “Шахтарськ”, який прекрасно бився під Іловайськом, був мною розпущений наказом Міністра, тому що неодноразові випадки мародерства у Волновасі і в інших ситуаціях мали місце ...», – повідомив він¹⁵⁹.

17 березня 2015 року в мережі з'явилися фото розграбованих гаражів у Донецьку.

¹⁵⁷Боевики в Горловке ограбили торговый центр на 2 миллиона гривен [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/15979>

¹⁵⁸В Станице Луганской неизвестные в военной форме грабят оставленные дома [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/134189>

¹⁵⁹МВД расформировало спецбатальон «Шахтерск» из-за мародерства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3432617-mvd-rasformirovalo-spetsbatalon-shakhtersk-yz-za-maroderstva>

5 липня 2015 року з'явилося ще одне фото цих самих гаражів. Тепер у всіх боксах вже зрізані ворота, а всередині все вичищено¹⁶⁰.

«23 червня 2015 року міліція затримала п'ятьох жителів Мар'їнки віком від 27 до 36 років, які грабували покинуті будинки сусідів», – повідомили в обласному УМВС. Як з'ясувалося, троє із затриманих вже були судимі. Жителів підозрюють у крадіжці чужого майна та його подальшому продажу з вересня 2014 року. «Мародери проникали в покинуті житла через вікна, двері, дахи будинків і виносили майно господарів», – зазначили в прес-службі. За даними міліції, злодії збували награване на території району. При затриманні у підозрюваних вилучили побутову та комп'ютерну техніку, а також ювелірні вироби на суму в 100 000 гривень¹⁶¹.

Мешканці Мар'їнки
грабували будинки
односельчан
Фото: прес-служба МВД

¹⁶⁰Авторынок при ДНР: Фото [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=34006>

¹⁶¹На Донетчине задержали грабителей брошенных домов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3530996-na-donetchyne-zaderzhaly-hrabytelei-broshennykh-domov>

2 липня 2015 року «правоохоронці ЛНР» знайшли та вивезли з одного з гаражів кооперативу «Кристал» в Жовтневому районі міста Луганськ награване «ополченцями» майно. Мародер зібрав близько 15 тонн різних товарів і продуктів: побутову техніку, металопластикові труби, електро— і слюсарні інструменти в заводських упаковках, сантехнічні вироби, а також кілька коробок з дитячими іграшками. До всього іншого в підвалі гаража було знайдено велику кількість гуманітарного вантажу з позначкою «Не для продажу». Також у підвалі зберігалися: рис, галетне печиво, бідони картопляного пюре швидкого приготування, мішки з макаронами, соки і ящики з консервами¹⁶².

Гараж
з награваними
речами
Фото: Informator.lg.ua

11 липня 2015 року бойовики так званої «військової поліції ДНР» виявили склад збройного угруповання, яке займалося мародерством, пограбуваннями і продажем викрадених речей. В одному з гаражів були знайдені залишки грошових коштів, автомат одного з учасників банди, запчастини від касових апаратів і банкоматів, шашки таксі, документи та інше. Також бойовики «ДНР» затримали 11 осіб, нібито причетних до пограбувань¹⁶³.

¹⁶²«ЛНР» раскулачивает «ополченцев». В одном из гаражей найдено 15 тонн награбленных вещей (фото) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/102337>

¹⁶³Грабь награбленное. Боевики «ДНР» вскрыли склад мародеров (фото) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/104715>

Пакети
з викраденими
грошима
Джерело:
Informator.lg.ua

12 серпня 2015 року працівники Державтоінспекції на посту в селищі Мангуш Донецької області затримали водія автомобіля FIAT Ducato, який перевозив речі з покинутих будинків села Широкино. Про це повідомляє прес-служба обласної міліції. Правоохоронці при перевірці вантажного відсіку виявили сантехніку, пластикові стільці, мопед, велосипед, садові приналежності, люстри, газову колонку, посуд, побутову техніку. При цьому будь-яких документів, що підтверджують право власності на вантаж у водія не було. У ході більш детального огляду з'ясувалося, що всі ці речі водій вивозить з села Широкино, жителі якого покинули свої будинки у зв'язку з постійними обстрілами¹⁶⁴.

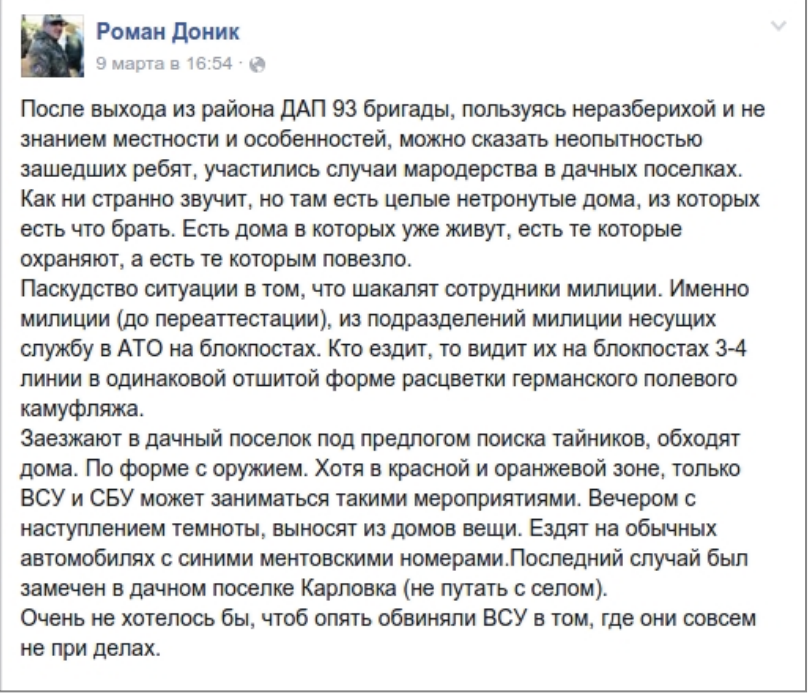
26 листопада 2015 року «Обозреватель» опублікував текст листа, в якому робочі рибницького підприємства «Донфільтр», розташованого в зоні розмежування АТО, просять президента України Петра Порошенка зупинити мародерство з боку деяких військовослужбовців ЗСУ. «19 листопада 2015 року на території ділянки риборозведення в селі Павлопіль з'явилися озброєні люди, які є, очевидно, військовими ЗСУ. Увійшовши на територію підприємства, військові повністю усунули співробітників підприємства від контролю над ним, зайняли всю його територію, виходячи з військової доцільності. Надалі виявилися факти проникнення невідомих осіб на будівлі, розташовані на території об'єкта», – йдеться в листі. Зокрема, з території підприємства був викрадений трактор, а обладнання, серед якого двигуни та насоси, розбирається на металобрухт і вивозиться в невідомому напрямку. Робочі стурбовані, що після цього відновити працездатність підприємства вже не вдасться¹⁶⁵.

У дачному селищі Карлівка під Донецьком грабують уцілілі будинки. У цьому обґрунтовано підозрюють співробітників міліції, які не були переатестовані і досі несуть службу в зоні АТО. Про це пише на своїй сторінці в Facebook волонтер Роман Доник. Він стверджує, що міліціонери приїжджають в Карлівку з метою пошуку схованок, а подібні дії мо-

¹⁶⁴Задержан мародер, воровавший унитазы и люстры в Широкино [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3550553-zaderzhan-maroder-vorovavshiy-unytazy-y-luistry-v-shyrokyo>

¹⁶⁵Фермеры просят Порошенко остановить мародерство в зоне АТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://obozrevatel.com/crime/06784-fermeryi-prosyat-poroshenko-ostanovit-maroderstvo-v-zone-ato.htm>

жуть здійснювати тільки співробітники ЗСУ і СБУ. Після настання темряви міліціонери виносять з уцілілих будинків речі¹⁶⁶.

Захоплення та пограбування банків

7 липня 2014 року о 14-00 в Луганську сталося збройне захоплення центрального офісу «ПриватБанку», що знаходиться на вулиці Челюскінців 14, та його співробітників бойовиками «ЛНР». Як повідомила прес-служба банку, ополченці захопили техніку і майно офісу банку, а як заручників взяли співробітників банку. Пізніше всіх працівників відпустили, ніхто не постраждав^{167,168}.

2 липня 2014 року спікер РНБО Андрій Лисенко повідомив, що у Донецьку захопили ще одне відділення ПриватБанку та влаштували у ньому склад зброї¹⁶⁹.

15 листопада 2014 року у Ворошиловському районі Донецька бойовики захопили приміщення ПАТ «Перший український міжнародний банк».

Бойовики заволоділи майном банку, у тому числі цінним, а також пошкодили значну частину майна, чим заподіяли матеріальний збиток. «Відкрито кримінальне провадження за ч. 3 ст. 187 КК України (розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище)», – повідомила прес-служба ГУМВС України в Донецькій області¹⁷⁰.

20 листопада 2014 року до Попаснянського райвідділу міліції надійшла заява від керівництва Правління АТ «Ощадбанк» про те, що в період часу з серпня по жовтень невідомі особи з приміщення «Державного ощадного банку України» на вулиці Макушкіна у місті Первомайськ незаконно заволоділи вогнепальною зброєю. Зокрема, були викрадені: 4 пістолети «Макарова», 3 пістолети «ТТ», 2 пістолети «ФОРТ-17» та 1832 од. патронів¹⁷¹.

4 грудня 2014 року у прес-службі ПриватБанку повідомили, що відділення «ПриватБанку» на територіях, що контролюють бойовики ДНР і ЛНР, самопроголошена влада невідомих республік використовує для розміщення своїх «фінансових установ». Так, у восьми відділеннях Горлівки, Донецька, Єнакієвого, Макіївки, Сніжного та Харцизька був розташований так званий «Центральний Республіканський Банк ДНР». Під цю установу було захоплено й одне з відділень «ПриватБанку» в Перевальському районі у Луганській області. У Зугресі в захопленому офісі банку відкрили відділення поліції ДНР. «Всі відділення на окупованому Донбасі захопили бойовики. Більшість приміщень розграбовано, обладнання, у т. ч. банкомати та термінали, викрадено та знищено» – йдеться в повідомленні прес-служби «ПриватБанку».

До початку збройного конфлікту в Луганській області працювало 694 відділень банків, у Донецькій – 1590, серед яких відділення «ПриватБанку», «Ощадбанку», «Райффайзенбанку Аваль», «Укрсиббанку», банку «Надра». У Донецькій і Луганській областях до початку активних бойових дій працювало понад 400 відділень «ПриватБанку». Станом на грудень 2014 року на окупованій території залишалося 232 офіси банку. В цілому «ПриватБанк» припинив працювати на територіях самопроголошених ДНР і ЛНР в середині липня 2014 року після серії збройних нападів на відділення та офіси банку¹⁷².

9 грудня 2014 року бойовики терористичних організацій ДНР і ЛНР захопили відділення банку «Фінанси і кредит» на Донбасі. У Луганську бойовики захопили центральне відділення банку «Фінанси та Кредит»: опечатали центральне відділення, а також частину приміщень центрального відділення в Донецьку, склали опис майна та вилучили ключі відділення в Єнакієво Донецької області¹⁷³.

Також 9 грудня у прес-службі Донецької обласної міліції повідомили про те, що у Донецьку в результаті захоплення бойовиками відділення «Банк Форум» з приміщення було викрадено більше 50 000 доларів США. За даним фактом відкрито кримінальне провадження за ч. 3 ст. 185 України (крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище)¹⁷⁴.

12 грудня 2014 року бойовики захопили відділення ПАО «Укрсоцбанк» у місті Харцизьк. Про це повідомили в УМВС Донецької області. У міліції відзначили, що у зв'язку із захопленням приміщення співробітники не мають доступу до документації та майна банку. Було відкрито кримінальне провадження за ст. 341 КК України (захоплення державних або громадських будівель чи споруд)¹⁷⁵.

¹⁷¹Из помещения «Государственного сберегательного банка Украины» в Первомайске похитили оружие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citynews.net.ua/news/38797-iz-pomescheniya-gosudarstvennogo-sberegatelnogo-banka-ukrainy-v-pervomayske-pohitili-oruzhie.html>

¹⁷²ПриватБанк розповів, у яких його відділеннях господарюють бойовики ДНР і ЛНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://privatbank.ua/news/privatbank-rasskazal-v-kakih-jego-otdelenijah-khoz-ajnichajut-bojeviki-dnr-i-lnr/>

¹⁷³Террористи захватили банк Финансы и кредит в Луганске [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://uaapress.info/ru/news/show/51422>

¹⁷⁴В Донецке захватили и обокрали отделение банка Форум [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/3453732-v-donetske-zakhvatily-y-obokraly-otdelenye-banka-forum>

¹⁷⁵МВД: «Террористы захватили отделение Укрсоцбанка в Харцызске» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/war/MVD-Terroristy-zahvatili-otdelenie-Ukrsocbanka-v-Harcyzske-57185.html>

¹⁶⁶Волонтеры зафиксировали случаи мародерства под Донецком [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/148100>

¹⁶⁷В Луганске захватили центральный офис ПриватБанка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/business/companies/3389541-v-luhanske-zakhvatily-tsentralnyi-ofys-pryvatbanka>

¹⁶⁸В Луганске боевики захватили Приватбанк [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vostok.dozor.com.ua/news/lugansk/1163055.html>

¹⁶⁹В Донецке террористы захватили банк и завод, в Луганске – гостиницу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/08/2/7033742/?attempt=1>

¹⁷⁰Террористы захватили банк Ахметова в Донецке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/news/312134/terroristy_zahvatili_bank_ahmetova_v_donetske

20 грудня з повідомлення прес-служби УМВС Донецької області стало відомо, що бойовики самопроголошеної «ДНР» пограбували відділення банку «Надра» в Донецьку. Бойовики під загрозою застосування зброї змусили співробітників відділень ПАТ КБ «Надра» відкрити сховища і заволоділи грошовими коштами, які там знаходились, – повідомили у міліції¹⁷⁶.

29 грудня 2014 року у Сватівський райвідділ міліції поштою надійшло звернення від керівництва департаменту банківської безпеки ПАТ КБ «Надра» про те, що 18 серпня невідомі озброєні особи захопили відділення Луганського регіонального управління банківської установи, що знаходиться на вулиці Ростовській у місті Антрациті, і незаконно заволоділи великою сумою грошей. Даний факт внесений до ЄРДР¹⁷⁷.

31 грудня 2014 року прес-служба ГУМВС у Луганській області повідомила, що на вул. Станіславського у м. Алчевську 9 грудня група озброєних невідомих людей захопила приміщення відділення «Укрсоцбанку»¹⁷⁸.

2 лютого 2015 року у Луганську невідомі люди викрали два автомобілі «Volkswagen Transporter», що належали АТ «Райффайзен Банк Аваль»¹⁷⁹.

19 лютого 2015 року в Єнакієвому (місто, що знаходиться під контролем «ДНР») озброєні люди захопили приміщення «Експрес-банку»¹⁸⁰.

12 березня 2015 року в прес-службі ГУМВС в Донецькій області повідомили, що у неконтрольованому владою Донецьку було захоплено відділення банку. «До міліції з прокуратури Донецької області надійшов матеріал за фактом звернення представника ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» про те, що 19 лютого поточного року в Донецьку бойовики захопили будівлю Донецької обласної дирекції банку», – сказано в повідомленні міліції. За даним фактом порушили кримінальне провадження у ст. 341 «Захоплення державних або громадських будівель чи споруд» Кримінального кодексу України¹⁸¹.

20 квітня 2015 року до Северодонецького міськвідділу міліції поштою надійшла заява від керівництва правління ПАТ «ГОРОД БАНК» про те, що 2 лютого 2015 року невідомі озброєні особи зайняли приміщення Східної дирекції АТ «ГОРОД БАНК» на вулиці Горького міста Алчевськ (що знаходиться під контролем «ЛНР») і організували там власну охорону, чим позбавили представників банку доступу до приміщення, обладнання та майна¹⁸².

Пограбування та захоплення бізнесу

Значна частина бізнесменів покинула захоплені території; ті ж, хто залишився, поставлені перед фактом: платити «податок» в «республіканський бюджет» або опинитися на межі закрит-

тя. Значна кількість магазинів, торгових центрів і навіть фабрик були «націоналізовані» у стилі 1917 року.

«30 липня 2014 року озброєні люди в масках і камуфляжі вломилися на базу приватного підприємця в центрально-міському районі Горлівки. Приміщення – склад з товарами побутової хімії – знаходиться за адресою вул. Першотравнева, 50. Бойовики стали виносити товарні цінності й закріплюватися на новому для себе місці. Приблизно о 23:15 спрацювала сигналізація охоронної системи державної служби охорони «Патріот» про відкриття бази. За дзвінком власника на місце виїхало 2 наряди міліції. Через 7 хвилин міліціонери віддзвонилися, сказавши, що на складі близько 12–15 озброєних людей виносять товари. Служба охорони зв'язку із зовнішнім світом не мала, тому протистояти з декількома пістолетами бандитам, озброєним автоматами, міліціонери не стали. Власне, їх «попросили» не заважати і залишити приміщення. Власник спробував звернутися до відповідних органів, але служба «102» в місті не працювала. Так само як і служби таксі, пошти. Практично всі магазини, крім «Фуршету», також були паралізовані. Лише «служба з протидії пограбуванням і мародерству» після кількох спроб дозвону відповіла, що запит прийнято, «будемо розбиратися»... Через годину надійшов дзвінок власнику. Було сказано: «Все нормально, зараз війна, нікуди звертатись не треба. Будеш звертатись, тебе передадуть ополченню. Вирішуй сам, що тобі дорожче – життя чи товари з базою. Не плутайся під ногами». Представники «ДНР» таким чином відкрито натякнули, що нічого повертатися підприємцю не буде¹⁸³.

За день до цієї події був пограбований другий поверх тієї ж будівлі, продуктової склад. О 22:00 близько 20 осіб в камуфляжній формі проникли на територію продуктового складу, який належить ТОВ «Слов'янка Трейд» в Центрально-Міському районі міста Горлівки, де під загрозою застосування вогнепальної зброї заволоділи продуктами харчування, спиртними напоями, оргтехнікою на суму близько 2 млн грн¹⁸⁴. Не виключено, що бойовики вирішили пристосувати склад для своїх потреб або бази. Склад знаходиться поруч з виїздом з Горлівки на Донецьк, який контролюється терористами.

Влітку 2014 року незвані республіки почали займатися «націоналізацією» бізнесу, що залишився на їх територіях. Зокрема, як передають місцеві жителі, в Антрациті у вересні 2014 року проходила «перереєстрація» всіх бізнесменів. Вони всі повинні були прийти до міськвиконкому, тільки не у відділ реєстрації, а особисто до Ткаленко (Олександр Ткаленко, «народний мер»). Усі магазини, які відкрилися у місті, це «віджати» ополченцями і козаками у колишніх власників об'єкти. До числа «віджатих» в Антрациті відносяться: ТЦ «Росія», «Золоті ворота», кафе «Затишок», 2-поверховий магазин м'яких засобів навпроти центральної пошти, «Реал» та інші¹⁸⁵.

Також у зв'язку з помітним падінням попиту на рекламу, один з підприємців вирішив перенести свій бізнес до Києва. У момент демонтажу одного з рекламних екранів до працівників підійшли озброєні люди в камуфляжі з вимогою припинити роботи. Після нетривалої розмови і погроз бойовики заявили, що рекламний бізнес «націоналізований» і є власністю «ЛНР»¹⁸⁶.

¹⁷⁶МВД: Пророссийские боевики ограбили отделения банка «Надра» в Донецке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/war/Prorossiyskie-boeviki-ograbili-otdeleniya-banka-Nadra-v-Donecke-57246.html>

¹⁷⁷В Антраците захватили отделение банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citynews.net.ua/news/40112-v-antracite-zahvatili-otdelenie-banka.html>

¹⁷⁸В Алчевске боевики захватили отделение «Укрсоцбанка» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/war/V-Alchevske-boeviki-zahvatili-otdelenie-Ukrsocbanka-58805.html>

¹⁷⁹В Луганске угнали два автомобиля, принадлежащие банку «Аваль» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citynews.net.ua/news/41082-v-luganske-ugnali-dva-avtomobilya-prinadlezhashchie-banku-aval.html>

¹⁸⁰В Енакиеве вооруженные люди захватили банк – МВД [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://donbass.comments.ua/news/111337-v-enakievo-vooruzhennye-lyudi-zahvatili.html>

¹⁸¹В Донецке боевики захватили банк и ресторан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news.bigmir.net/ukraine/881115-V-Donecke-boeviki-zahvatili-bank-i-restoran>

¹⁸²Террористы захватили банк в Алчевске [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.citynews.net.ua/news/43432-terroristy-zahvatili-bank-v-alchevske.html>

¹⁸³Очередное крупное ограбление в Горловке, возможна новая база террористов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/16244>

¹⁸⁴Боевики в Горловке ограбили торговый центр на 2 миллиона гривен [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/15979>

¹⁸⁵В Антраците «отжимают» бизнес и делят власть – СМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.0642.ua/article/617625>

¹⁸⁶ЛНРовцы решили «национализировать» рынок наружной рекламы (фото) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/4017>

Рекламні дисплеї на будинках по вул. Оборонній
Джерело: Informator.lg.ua

У вересні 2014 року до Орджонікідзевського РВ Маріупольського МУ МВС України поштою надійшла заява від 31-річного приватного підприємця, жителя Горлівки, про те, що наприкінці червня невідомі в кількості 20 осіб у камуфляжній формі, під загрозою автоматичної вогнепальної зброї, з території його приватного підприємства, розташованого в Горлівці на вулиці Першотравневій, заволоділи майном, що йому належало, а саме продуктами харчування, холодильниками і т. п., завдавши матеріальної шкоди на суму 500 000 грн. Про це повідомили ВЗГ ГУ МВС України в Донецькій області¹⁸⁷.

Також у вересні 2014 року у Луганську бойовики приїхали на територію приватного складу будівельних матеріалів по вул. Руднева і оголосили про його «націоналізацію». Вони вивезли весь наявний на складі товар і порекомендували звертатися в так званий «будинок уряду», якщо у власника виникнуть питання. Господар складу на той момент перебував за межами Луганської області. За повідомленнями очевидців, дізнавшись про те, що трапилося, чоловік поспішив до Луганська. На зустрічі з бойовиками сказали: «Дякуємо Вам за внесок у розвиток «ЛНР»». Підприємець спробував пояснити, що вклав у справу гроші, взяті в кредит у банку. На що отримав відповідь, що на території «ЛНР» на даний момент банки не працюють і що керівництво «республіки» йому прощає його борг¹⁸⁸.

29 вересня 2014 року у Луганську в ефірі підконтрольної терористам радіостанції передали повідомлення для городян про «націоналізацію» бойовиками мережі супермаркетів. Магазины торговельної мережі «АТБ» бойовики будуть використовувати у своїх цілях. За повідомленнями місцевих жителів, терористи прийняли це рішення, щоб «створювати робочі місця». За версією «ополченців», подібні прохання до «будинку уряду» ЛНР регулярно надходять від співробітників торговельної мережі. «Націоналізацію» магазинів мережі «АТБ» бойовики також пояснюють розташуванням офісу керівництва «на ворожій території» у Дніпропетровську¹⁸⁹.

¹⁸⁷Вооруженные люди ограбили частного предпринимателя на сумму в полмиллиона гривен [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://novosti.dn.ua/details/233719/>

¹⁸⁸Боевики ограбили частного предпринимателя и поблагодарили «за вклад в развитие ЛНР» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.0642.ua/article/626466>

¹⁸⁹Луганские боевики «отжали» сеть супермаркетов «АТБ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vostok.dozor.com.ua/news/donetsk/1167322.html>

Всього на території Луганської області, непідконтрольній українській владі, знаходяться 50 магазинів «АТБ», розповідає співробітниця PR-служби роздрібної мережі «АТБ» Тетяна Єрмакова. За її словами, в Луганську, Краснодоні, Лутугіному, смт Ювілейному торговельна діяльність в їх магазинах здійснюється представниками «ЛНР»¹⁹⁰.

10 жовтня 2014 року «Аргумент» опублікував відповіді луганчанина з ніком wereman на запитання учасників інтернет-форуму ukraine.d3.ru. На питання, чи забирають у місцевих жителів бізнес, чоловік відповів: «Бізнес віджимають на раз-два-три, зараз цим якраз і зайняті ЛНРовці, приходять і кажуть, що націоналізують. У колишнього компаньйона так склад з побутовою технікою забрали, а у людини, з якою я працював з приводу комп'ютерів, тупо підірвали складькі двері й витягли всі ноути; коли він пішов розбиратися, йому сказали, що так і було»¹⁹¹.

10 листопада 2014 року керівництво ТОВ «Вест-Лайн» написало заяву в Старобільський райвідділ міліції. У ньому повідомлялося про те, що 13 жовтня зателефонував невідомий, який представився нібито «Міністром охорони здоров'я ЛНР», і заявив про те, що будівлю аптеки «Здравиця» у кварталі Волкова в Луганську було націоналізовано «ЛНР»¹⁹².

Також у листопаді 2014 року молода донецька підприємця Ганна Сергієнко була взята як заручниця через власну активність та збирання підписів за зниження орендної плати у всьому місцевому торговому комплексі «Сокол». «Попередньо було скликано збори орендарів «Сокола», на якому були присутні, окрім орендарів, представники адміністрації та козацтва. Ми, орендарі, просили зниження орендної плати і можливості відстрочки чи відпустки у зв'язку зі складною, практично військовою ситуацією...». Через кілька днів Ганну та її чоловіка захопили козаки, які на той момент вже керували «Соколом». «Машину, документи та гроші відібрали відразу. Золото зняли пізніше, люб'язно запропонувавши обміняти мою здорову, не простріляну ногу, на прикраси». Також проводили допити. «Зі мною проводили різні «бесіди», серед них і ті, в яких вони цікавилися майном, пропонували переписати на них майно, подарувати машину... Дати адреси знайомих, у яких є гроші...». Один із знайомих козаків говорив Ганні: «Розкуркулимо ми тебе, Аня, та інших, таких, як ти»¹⁹³.

Момент викрадення козаками Ганни Сергієнко та її чоловіка
Скріншот відео з «Вконтакте»

¹⁹⁰Голодные игры «ЛНР» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2015/04/3/7063514/>

¹⁹¹Жизнь в захваченном боевиками Луганске в вопросах и ответах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://argumentua.com/stati/zhizn-v-zakhvachennom-boevikami-luganske-v-voprosakh-i-otvetakh>

¹⁹²В «ЛНР» продолжают «отжимать» объекты бизнеса и автомобили [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vostok.dozor.com.ua/news/donetsk/1169879.html?PHPSESSID=k18mthicbo brg8esf452nntrk6>

¹⁹³Как «казак» похитили и пытали донецкого предпринимателя [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politnavigator.net/kak-kazaki-pokhitili-i-pytali-doneckogo-predprinimatelja.html>

4 лютого 2015 року оператор мобільного зв'язку «Київстар» повідомив про тимчасове відключення сегмента мережі мобільного зв'язку на частині території Донецької та Луганської областей, непідконтрольній українській владі. У прес-службі компанії відзначили, що оператор відключив зв'язок у зоні АТО через відсутність можливості фізичного контролю мережі, «керуючись вимогами законодавства, інтересами безпеки і збереження даних клієнтів». Пізніше в компанії заявили про захоплення озброєними особами технічного центру компанії «Київстар» в Донецьку.

Так звана влада «ДНР» відібрала все доступне їм майно компанії «Київстар» і вирішила створити на його базі власного оператора. Про це повідомляє один із сайтів донецьких сепаратистів. «Президія ради міністрів ДНР» навіть видала постанову «про введення тимчасової державної адміністрації» в компанії. «Даною постановою вводиться тимчасова адміністрація на ПрАТ Київстар в частині майнового комплексу, який знаходиться на території ДНР, і створюється ДП Республіканський оператор зв'язку. “Міністерству зв'язку ДНР” передається на баланс все майно мобільного оператора Київстар, яке ДП Республіканський оператор зв'язку приймає в управління», – заявив незаконний уряд ДНР¹⁹⁴.

У травні 2015 року працівники пансіонату під Маріуполем звинуватили батальон «Донбас» у рейдерському захопленні. Так, 10 травня 2015 року бійці батальону «Донбас» вторглися на територію пансіонату «Світлана» держпідприємства «Макіїввугілля» в селищі Мелекіно Донецької області. Охорона бази відпочинку відмовилася впускати представників батальйону, мотивуючи рішення тим, що керівництвом не було дано такої вказівки. Отримавши відмову, один з бійців за допомогою лому зламав замок на входних воротах, щоб «перевірити на наявність сепаратистів». Один з охоронців зняв момент проникнення на камеру мобільного телефону¹⁹⁵.

Джерело: Youtube

12 вересня 2015 року бойовики «ДНР» в окупованому селі Іллірія Лутугінського району пограбували магазин по вул. Першотравневій. Як повідомило джерело кореспонденту informator.lg.ua, в магазин увійшли двоє невідомих у камуфляжі і зажадали грошей, погрожуючи застосувати зброю. Продавець віддав терористам виручку в сумі 12000 рублів¹⁹⁶.

¹⁹⁴Боевики отобрали все доступное им имущество компании Киевстар [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://biz.liga.net/all/telekom/novosti/2993349-boeviki-otobrali-vse-dostupnoe-im-imushchestvo-kompanii-kiyevstar.htm>

¹⁹⁵Работники пансионата под Мариуполем обвиняют батальон «Донбасс» в рейдерском захвате (видео) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/90476>

¹⁹⁶Боевики «ЛНР» ограбили магазин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://informator.lg.ua/archives/119152#disqus_thread

Юлія Флященко, директор підприємства «Комод», яке займається пошивом нижньої білизни, розповіла «Українській правді» як бойовики відібрали її бізнес: «На територію фабрики приїхали озброєні люди і просто вивезли обладнання на суму понад 100 тисяч гривень, а також сировину, з якої шилася білизна на суму близько 700 тисяч гривень». Після цього випадку Флященко зрозуміла, що бізнес в «молодій республіці» їй вести буде складно. Тепер її підприємство працює в Києві¹⁹⁷.

В інтерв'ю «Сегодня.ua» донецький бізнесмен Олексій розповів свою історію: «У мене свій магазин в одному з районів міста. І був свій конкурент – у сотні метрів від мого такий самий продуктовий магазин. В принципі, частина нашого району здійснювала покупки у мене, інша частина – у тому магазині. Ми мирно сусідували. Але восени того року мій сусід закрився. А через кілька днів прийшли якісь люди, представилися, що з прокуратури, і запропонували купити той павільйон. Я відразу зрозумів, що справа нечиста, послався, що грошей немає. А як вони пішли – подзвонив своєму колишньому конкуренту, а він мені й каже: «Саша, я в Росію виїхав, у мене все віджали». У нього ще й автомийка була ... Я здивувався, адже він постійно підтримував «ДНР», на всі їхні мітинги ходив, навіть трохи не став якимось їх народним депутатом, ручкався з їх ватажками. У підсумку він розповів, що десь перейшов дорогу якомусь комбату «ДНР», ну, на нього і наїхали. А щоб не утримувати торгову точку, просто вирішили впихнути її комусь».

«У Горлівці приватні підприємці стикаються зі схожими ситуаціями: *«За останні пару тижнів вони віджали всі ломбарди в місті, і це ще м'яко сказано, – каже власниця одного з ломбардів Алла. – Фактично, у мене відібрали точку. Навідалася так звана «поліція» і почала проводити перевірку...»*. Відібрали печатку, відібрали всі заставні речі: золото, мобільні телефони, ноутбуки. І сказали, що моя діяльність на цьому закінчена. Звичайно, точка зараз працює, але господиня тепер уже там не я. Що з тими речами, які люди здали в ломбард, навіть не знаю. Мені ж просто порекомендували заспокоїтися, ще й пригрозили, мовляв, перевірять, як я податки платила. Скаржитися нікуди, не до них же в поліцію цю йти»¹⁹⁸.

На відбирання майна скаржилася співачка Камалія. «У нас в Луганську був свій завод, у Донецьку – завод і готель, де тепер оселилися ДНРівці. Вони і ділять між собою наше майно. Ситуація патова: у нас просто забрали бізнес, а судитися ні з ким, там панує повна анархія. Такий собі новий рекет»¹⁹⁹.

25 листопада 2015 року депутат народної ради «ДНР» Анатолій Коваль прийшов віджимати землю у власника одного з донецьких магазинів, який проти програми Захарченка – «взяти ситуацію у свої руки». На протест власника Коваль погрожував: «він (Захарченко) зробить геть усе, аби у вас відібрали це місто»²⁰⁰.

«Депутат народної ради ДНР» Анатолій Коваль прийшов віджимати землю у власника одного з донецьких магазинів

Скріншот з відео

¹⁹⁷Голодные игры «ЛНР» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2015/04/3/7063514/>

¹⁹⁸Бизнес боевиков на Донбассе: забирают магазины, убивают из-за выручки и пилат аэропорт на металлолом [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/biznes-boevikov-na-donbasse-zabirayut-magaziny-ubivayut-iz-za-vyruchki-i-pilyat-aeroport-na-metallolom-669763.html>

¹⁹⁹Камалия рассказала о том, как боевики Донбасса отобрали у ее мужа бизнес [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://joinfo.ua/showbiz/1109193_Kamaliya-rasskazala-separatisti-otobrali-muzha.html

²⁰⁰У мережу потрапило відео «Рекету» в «ДНР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://24tv.ua/u_merezhu_potrapilo_video_reketu_v_dnr_n668856

У жовтні 2015 року на територію найбільшого кінологічного центру в Донецьку заявила компанія озброєних бойовиків, які зажадали від власника цього центру, Володимира Колганова, звільнити територію розплідника. Власнику вони заявили, що його документи на ділянку не дійсні, оскільки були видані ще при українській владі. Цікаво, що сім'я Колганових з самого початку підтримувала антиукраїнський путч у Донецьку і допомагала сепаратистам: саме його собаки охороняли межі нової держави – територія розплідника знаходиться на самому півдні міста, і майже десяток навчених потужних вівчарок щодня стежили за його периметром. Проте це не врятувало його від розправи. Центр Колганова займав велику територію з водоймою на околиці міста, яка, очевидно, і сподобалася бойовикам. Силі довелося підкоритися. Колганові покинули територію, тільки встигли захопити інвентар і винесли за територію розплідника, на прилеглу поруч покинуту ділянку. Там же продовжили заняття з тваринами, адже тренування і дресуру не можна припиняти надовго. Паралельно намагалися домогтися справедливого вирішення ситуації, адже на якомусь етапі ще жевріла надія, що в молодій народній республіці неможливі і неприпустимі випадки правового свавілля. Але 14 лютого 2016 року до нього на ділянку заявився «депутат народної ради» і за сумісництвом один з польових командирів ДНР Григорій Беляєв. З пояснювальної Світлани Колганової: «Беляєв хитаючись вийшов з машини “Рендж ровер”, вимагав ключі від нашої машини, став стріляти, разом з озброєними людьми бити мого чоловіка. Як наказав – мордюю об асфальт. Били руками, ногами, прикладом автомата по голові, по всьому тілу. Вбивали у всіх перехожих на очах. На моє прохання і питання «що ви робите?» він відкрив вогонь в повітря, а його охоронці стріляли в землю перед нашими ногами. Беляєв підійшов до мене вдарив в живіт так, що я впала і вдарив головою об асфальт. Погрожував мені пістолетом. Потім направив пістолет в сторону моєї дочки, яка прийшла на допомогу батькові. Вдарив її ногою в живіт, заламував руку і стріляв, але куля прийшла повз» (від удару в живіт вагітна дочка Колганова втратила дитину). Колганови виїхали з Донецька в безпечне місце. Вони вважають, що там вони зможуть перечекати біду і домогтися справедливості²⁰¹.

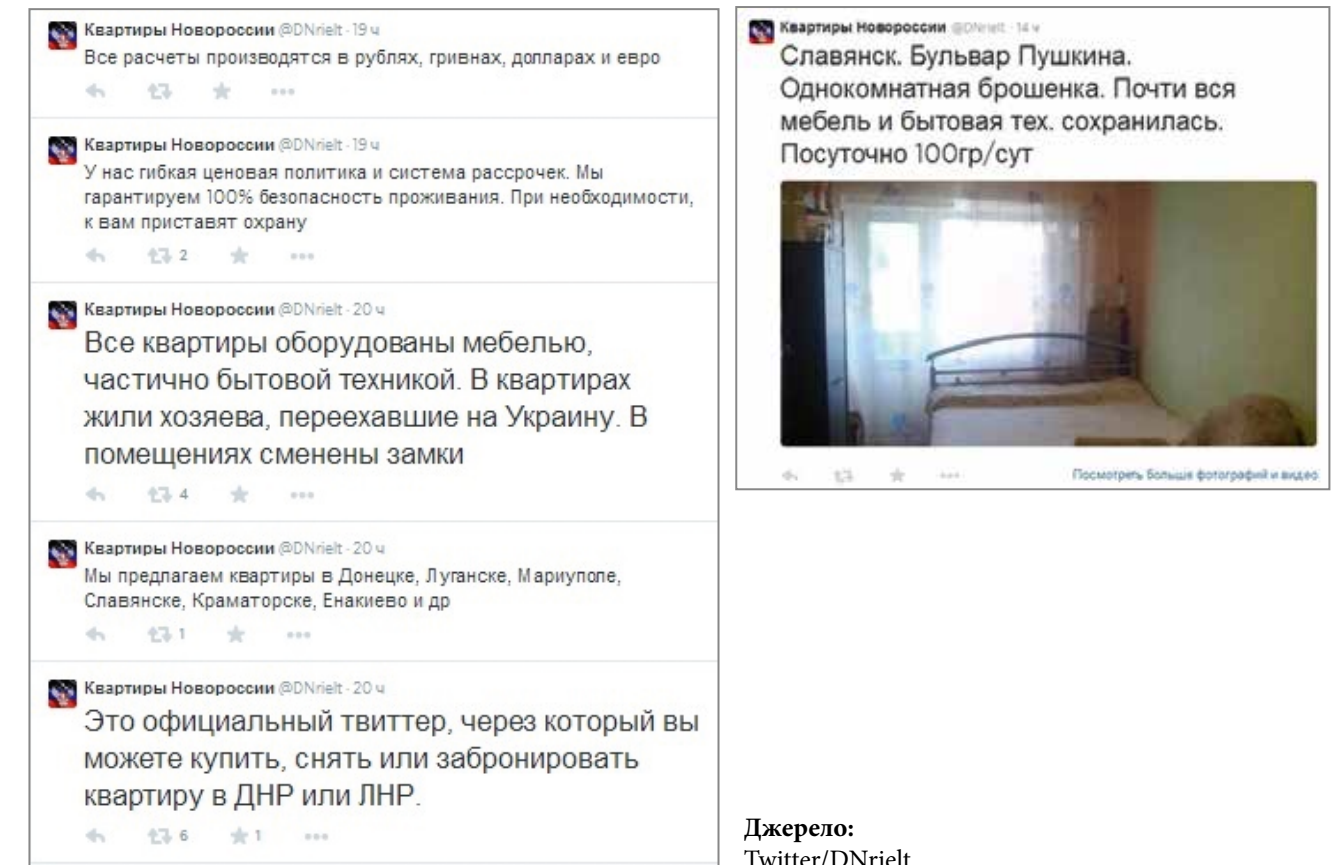
У березні 2016 року у ДНР створили комісію з розслідування діяльності колишнього секретаря «Ради безпеки республіки» Олександра Ходаковського. Підставою для створення комісії стали численні скарги громадян на протизаконні дії Ходаковського щодо їх майна та бізнесу, а також про загрози їх життю та здоров'ю. Ще одним приводом є неодноразові заяви самого Ходаковського, розміщені в інтернеті про те, що він зі своїми наближеними займався, по суті, незаконним привласненням чужої власності (зокрема, мережі АЗС), розкраданням державного майна в особливо великих розмірах, різкою цистерн на залізничній станції «Ясинувата» та іншими неправомірними діями²⁰².

Відбирання житла

У червні 2014 року в соціальній мережі Twitter з'явився аккаунт, на якому пропонується зняти, купити або забронювати квартиру в «ДНР». У мікроблозі писалося, що житлоплощу можна отримати у Донецьку, Маріуполі, Слов'янську та інших містах області. Всі квартири обладнані меблями і побутовою технікою. За словами тих, хто володів аккаунтом, в цих квартирах «жили

господарі, які переїхали в Україну».

Vgorode вирішив перевірити історію квартир в Інтернеті, і принаймні одну з них знайшов на сайті для пошуку орендарів. Оголошення було розміщене після початку бойових дій, тож залишається лише здогадуватися, що трапилося з власниками квартири²⁰³.

23 червня 2014 року у Луганську терористи викрали главу місцевої «Просвіти» Володимира Семистягу. Через день після доставлення його у підвал захопленої будівлі СБУ він подзвонив додому і попросив привезти документи на квартиру. Таким чином у чоловіка відібрали трикімнатну квартиру в центрі міста²⁰⁴.

5 вересня 2014 року під час вечірнього брифінгу речник інформаційно-аналітичного центру Ради національної безпеки і оборони Андрій Лисенко повідомив таке: «Федеральна міграційна служба РФ надала представникам так званої “ЛНР” списки громадян України з числа жителів Луганської області, які оформили статус біженця при виїзді в РФ під час проведення АТО. Надалі керівники терористичних організацій планують використовувати квартири і приватні будинки біженців для тимчасового розміщення бойовиків і російських військовослужбовців і подальшої “націоналізації”», – розповів він²⁰⁵.

Як повідомила кореспонденту 0642 луганчанка, яка живе в контрольованому «ЛНР» місті, бойовики проявляють зацікавленість залишеним житлом. «Мої родичі живуть у приватному секторі неподалік від Центрального ринку. Нещодавно цим мікрорайоном

²⁰¹Отплатили за поддержку. Боевики ДНР жестоко избили и выгнали из Донецка семью владельца кинологического центра [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vlada.io/otplatili-za-podderzhku-boeviki-dnr-zhestoko-izbili-i-vyignali-iz-donetska-semyu-vladeltsa-kinologicheskogo-tsentra/>

²⁰²У ДНР створили комісію щодо Ходаковського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3637011-u-dnr-stvoryly-komisiui-schodo-khodakovskoho>

²⁰⁴Терористи відібрали у викраденого ними лідера «Просвіти» квартиру в центрі Луганська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?teroristi_vidibrali_u_vikradenogo_nimi_lidera_prosviti_kvartiru_v_tsentri_luganska&objectId=1313116

²⁰⁵«Национализация» квартир террористами грозит тем, кто выехал в Россию – СНБО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/27859>

ходили озброєні люди, які представилися “квартильні”, що вони “від ЛНР”. Вимагали надати їм список будинків, покинутих мешканцями. Говорили, що безхазяйна нерухомість буде націоналізовуватись. Про це ж говорили і на пунктах роздачі гуманітарної допомоги, а також про те, що списки на отримання гумдопомоги – свого роду неофіційний перепис населення, виходячи з якої будуть робити висновки про те, хто залишився в Луганську, кого можна залучити до робіт. Люди, яких немає в цих списках, ризикують втратити житло в місті». Також, за її словами, бойовики складають аналогічні списки безхазяйного житла у східних кварталах Луганська, зокрема, в житлових будинках біля Східноукраїнського національного університету, навчальні корпуси та гуртожитки якого перетворені на базу НЗФ²⁰⁶.

11 вересня 2014 року в Луганську був захоплений приватний будинок за адресою вул. Челюскінців, 30, повідомляє Informator. За розповідями свідків, біля будинку зупинилися дві машини. З них вийшли озброєні люди, пославшись на «розпорядження Плотницького» (лідер ЛНР). Заявили, що тепер будуть тут жити, з вимогою до охоронця звільнити приміщення. Потім винесли речі колишніх господарів.

Того ж дня у приватному секторі між кільцем Гайового і кінотеатром «Буревісник» було «націоналізовано» п’ять будинків. Зі слів очевидців, інформацію про порожні оселі отримали від «квартильних». Як уточнює Informator, зайняли будинки як тих, хто перебуває на території України, так і тих, хто виїхав до Росії²⁰⁷.

Так, будь-яке майно, яке не має власника або власник якого є невідомим, переходить у власність ДНР відповідно до «Тимчасового порядку виявлення, обліку, зберігання, оцінки безхазяйного, конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність Донецької Народної Республіки, і розпорядження ним». Розпорядження таким майном здійснюється шляхом його реалізації, утилізації, переробки, знищення або безоплатної передачі. Як повідомляв портал «Діалог.Уа», бойовики «ДНР» розсилають директорам донецьких ЖЕКів і ОСББ листи із вимогою повідомити про «безхазяйне майно», яке повинно «перейти у власність ДНР»²⁰⁸.

Також в міліцію надійшла інформація, що 24 вересня 2014 року близько 21:00 невідомі особи в масках увірвалися в будинок 79-річного жителя Донецька. «Під загрозою застосування зброї бандити заволоділи житлом і майном заявника», – розповіли в міліції. За цим фактом відкрито кримінальне провадження²⁰⁹.

24 грудня 2014 року до міського відділу міліції Северодонецька звернувся п’ятдесятирічний чоловік. Він розповів правоохоронцям, що є жителем Стаханова і головним редактором «Телегазети». 14 листопада 2014 року його квартиру, яка знаходиться в Стаханові по вулиці Одеській, захопив озброєний чоловік. Одягнений він був у камуфльований одяг. Представився комендантом міста. На даний момент у квартирі заявника живуть невідомі особи.

У листопаді 2014 року в міліцію звернулася 42-річна мешканка Свердловська. Вона повідомила про захоплення її житла представниками козачої гвардії. За словами жінки, випадок стався 14 листопада. Озброєні автоматичною зброєю представники козачої гвардії під’їхали

на «Джипі» до будинку жінки, який знаходиться в Свердловську в мікрорайоні Центральний. Вони проникли в будинок, зламавши вхідні двері²¹⁰.

У січні 2016 року одна з мешканок Луганська повідомила, що бойовики відібрали у неї квартиру, після того як вона опублікувала в соцмережі оголошення про здачу в оренду своєї квартири. Жінка повідомила, що до неї подзвонили невідомі і почали цікавитися цінами та іншими нюансами. Після нетривалої розмови терористи представилися і запропонували віддати житло добровільно, так би мовити, «по-хорошому». Якщо ж власниця буде проти, то «їй доведеться пошкодувати про це»²¹¹.

8 січня 2016 року так зване «Міністерство держбезпеки» «націоналізувало» квартиру за адресою кв. Героїв Брестської фортеці, будинок 8, кв. 15. Фото опечатаної луганської квартири опублікували в групі «Луганск – Город, в котором Я живу!». «МГБ» попереджає, що тепер квартира знаходиться в їх власності та доступ до неї заборонений²¹².

Джерело:
Informator.lg.ua

Незаконне заволодіння приватними автомобілями

Як повідомляв у вересні 2014 року «Informator», у Луганську на вулиці Оборонній терористи організували «ярмарок». На захоплений території одного з автосалонів на продаж були виставлені машини, які бойовики відібрали у населення. Терористи продавали автомобілі китайського і європейського виробництва. Частина машин – без номерів і була вкрадена з автосалонів міста. Нові легкові автомобілі імпортного виробництва терористи продають по 3–5 тисяч у.о. На майданчику було близько 100 транспортних засобів²¹³.

23 травня 2014 року у Луганську невідомі люди, які називали себе «ополченням», захопили 5 інкасаторських машин Volkswagen T5 банку «Юнісон». Як повідомляє прес-служба, банк

²⁰⁶В Луганске люди «от ЛНР» составляют списки квартир и домов для «национализации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.0642.ua/news/611949>

²⁰⁷Боевики ЛНР начинают изымать жилища луганчан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/30189>

²⁰⁸Боевики ДНР ищут в Донецке оставленные квартиры для «национализации». Документ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.dialog.ua/news/60762_1435211486

²⁰⁹У Єнакієво терористи відібрали в жінки «Мерседес», а в Донецьку залишили без квартири пенсіонера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/ukrain/212170/>

²¹⁰В Стаханове у редактора газеты отобрали квартиру [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lg-news.net/kriminal-i-chp-luganska/item/6073-v-stahanove-u-redaktora-gazety-otobrali-kvartiru.html>

²¹¹В «ЛНР» боевики отбирают у владельцев «лишние» квартиры [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tehnopolis.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=21831:lr-lr-&catid=74:donbass&Itemid=34

²¹²Фотофакт: «Министерство госбезопасности» «отжимает» квартиры в Луганске [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/137998>

²¹³В Луганске боевики ЛНР торгуют «отжатыми» авто по 3–5 тыс. у. е. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informator.lg.ua/archives/34881>

відразу ж звернувся за оперативною допомогою до правоохоронних органів Луганська, однак звернення було проігнороване. У результаті співробітник банку був змушений виїхати на переговори, взявши з собою ключі від усіх автомобілів. Після цього зв'язок з ним було втрачено²¹⁴.

9 липня 2014 року наприкінці робочого дня група озброєних осіб у балаклавах кількістю близько 40 осіб увірвалася на територію автоцентру «Талісман», що знаходиться в Краматорську. Погрожуючи зброєю і фізичною розправою, банда заволоділа 22 автомобілями. Потім протягом 3 годин завантажувалося і вивозилося майно компанії: комп'ютерне обладнання, сервер, телевізори, кавові апарати, інструменти, запчастини, ключі та документи автомобілів клієнтів, які перебували на території сервісу, тощо. Під час цього в приміщеннях відбувався повний погром: розстрілювалися двері, сейфи, вітрини, стіни. Потім усім співробітникам наказали покинути приміщення і більше сюди не повертатися. З того моменту керівництво повністю втратило контроль над автоцентром. Аж після звільнення Краматорська керівництву вдалося потрапити в автосалон, але там вже нічого не залишилося²¹⁵.

Протягом усього лише одного дня, 10 липня 2014 року, озброєні люди в камуфляжі відібрали у підприємств Донецької області 9 автомобілів. Зокрема, озброєні люди, які назвалися представниками «ДНР», викрали зі стоянки КП ГТО в Донецьку три автомобілі – «Форд Фіеста», «Шкода Октавія», «Фольксваген Поло». Донецьке КП «Автотранспортне підприємство» під загрозою автоматів позбулося п'яти автомобілів, серед яких «Міцубісі Лансер» та мікроавтобус «Фольксваген Мультівен». З Дебальцевського РЕМ, яке входить до структури ДТЕК «Донецько-бленерго» бізнесмена Ріната Ахметова, бойовики в масках викрали «УАЗ-3909»²¹⁶.

У липні 2014 року група людей у камуфляжній військовій формі напала на жителя Курахово Донецької обл., побила його, викрала гроші і автомобіль Mitsubishi Pajero. Самого потерпілого зв'язали і вивезли за межі міста, а через кілька днів його відпустили. У лютому 2015 року до поліції звернулася сім'я з Дзержинська. У їхній будинок увірвалися люди в камуфляжі, на очах у дітей вони вивели з будинку подружжя і відвезли. У потерпілих відібрали мікроавтобус, гроші, телефони та інші цінності. У січні 2016 року правоохоронці встановили одного з підозрюваних, жителя Полтавської області, який в зазначений час перебував в районі проведення антитерористичної операції у складі одного з добровільних підрозділів. Коли поліція провела обшуки в його будинку, то виявила там речі родини з Дзержинська, а також автомобіль жителя Курахово, на якому протягом декількох місяців їздила дружина підозрюваного. Тепер він фігурує у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 146, ч. 3 ст. 187 та ч. 3 ст. 289 КК України, проводяться слідчі дії та встановлюється все коло причетних до вказаних подій²¹⁷.

21 серпня 2014 року начальник головного управління міліції у Луганській області Анатолій Науменко заявив, що на території, яка контролюється терористичною організацією «Луганська народна республіка», бандити масово забирають автомобілі у місцевих жителів. *«Ось ті, хто зараз бігають з автоматами – я більшість з них знаю. Це все мої “клієнти” – вони, як правило, скоювали злочини. Навіджимали машин стільки, що ми тільки в Лисичанську 21 машину вилучили. Всього більше 1000 машин на території Луганської області»*²¹⁸.

²¹⁵Автобизнес при ДНР. История одного автосалона [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=30986>

²¹⁶ДНР продолжает «отжимать» автомобили у донецкого бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ostro.org/general/criminal/news/450065/>

²¹⁷Задержаного «киборга» подозревают в похищении людей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/zaderzhannogo-kiborga-podozrevayut-v-pohishcheniyah-lyudey-700287.html>

²¹⁸«Террористы “ЛНР” отжали” у местных жителей более 1000 машин», – МВД [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://censor.net.ua/news/298993/terroristy_lnr_otjali_u_mestnyh_jiteleyi_bolee_1000_mashin_mvd

1 жовтня 2014 року інформаційно-аналітична група «Autoconsulting» опублікувала фото автосалону Nissan компанії «Алекс» на Київському проспекті міста Донецька.

Автосалон Nissan компанії «Алекс» до появи «ДНР». Джерело: Autoconsulting

Автосалон Nissan компанії «Алекс» після появи «ДНР». Джерело: Autoconsulting

На фото видно, що всі вікна його розбиті, а саму будівлю розграбовано²¹⁹.

22 листопада 2014 року «ЛНР» мали намір роздати більше 200 автомобілів, конфіскованих у мародерів, сім'ям загиблих і тяжкопоранених ополченців. Про це повідомляє сайт ополченців «Новости Донецької республіки». «Те, що ви бачите на цьому майданчику, – це автомобілі, які збиралися по покинутих дворах, ховалися по гаражах, ті машини, які мародерами були відібрані, “віджаті” з метою продажу», – заявив в. о. командувача Народної міліцією ЛНР Олег Бутров. При цьому він показав журналістам на стоянку автомобілів біля одного з автосалонів Луганська. За словами Бутрова, ці автомобілі не будуть перепродавати або привласнювати чиновники. «Ці автомобілі будуть найближчим часом передаватися сім'ям загиблих, пораненим бійцям і людям, які заслужили це в боях за нашу Батьківщину. Звичайно, це не відшкодує сім'ям загиблих біль втрати, але це хоч якась частка уваги до

²¹⁹Автобизнес при ДНР: Автосалон Nissan в Донецке полностью разгромлен [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=31729>

людей, які відстояли нашу молоду державу», – зазначив глава МВС ЛНР Ігор Корнет. Зі свого боку, заступник командира Військової поліції Денис Колесников вказав, що на випадок, якщо хтось спробує відібрати подаровані автомобілі у жителів ЛНР, силовики залишать спеціальні номери телефонів. Як зазначає джерело, на передніх сім'ях машинах можна буде пересуватися тільки територією Луганської народної республіки²²⁰.

2 грудня 2014 року на блокпосту у Петровському районі м. Донецьк бойовики захопили 5 автомобілів вантажопідйомністю по 20 тонн. До чергової частини ГУМВС України у Донецькій області надійшло звернення генерального директора групи компаній «Делівері» про викрадення автомобілів²²¹.

25 грудня 2014 року в інтерв'ю Знак колишній «ополченець» Максим Відецьких з Єкатеринбурга розповів, як відбирали авто у Луганську. «Є така людина Марат, і є така людина Юрій Равінський, є така людина Денис, є “Комбат”. Ці люди віджимали тачки пачками і брали ні хрена не російського виробництва машини – німців, в основному: «бехи», «мерс», японців там мало зовсім. ... Усе дуже просто. Люди приїжджали, заходили в будинки, бачили хорошу машину і забирали її собі». За словами Максима, місцеві самі ж здають сусідів з авто і отримують за це гроші. За BMW у гарному стані платять 500 доларів США. Після цього машини йдуть в Росію. Як розповів Відецьких, командир з позивним «Хуліган» заробив на перепродажі автівок приблизно 1,5–2 млн доларів²²².

18 вересня 2015 року керівництво Луганського обласного психоневрологічного інтернату повідомило, що озброєні бойовики відібрали у них автомобіль. «Ополченці зупинили нашу машину в районі Артемівська, а коли ми вийшли, просто взяли і викрали її», – розповіли працівники інтернату²²³.

21 січня 2016 року у мережі Інтернет з'явилися фото колишнього автосалону Honda, що знову відкрився напередодні. Нових автомобілів в автосалоні немає – всі автівки старі і різних марок, з номерними знаками та документами як України, так і Росії, або самої ДНР.

Джерело: Facebook/
Александр Белинский

²²⁰Официально. ЛНР конфискованные авто отдаст семьям погибших ополченцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.dialog.ua/news/28983_1416665238

²²¹МВД: В Донецке боевики угнали пять грузовых автомобилей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gordonua.com/news/war/mvd-v-donecke-boeviki-ugnali-pyat-gruzovyh-avtomobiley-57088.html>

²²²«Там у кого ствол длиннее, тот и закон» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.znak.com/2014-12-25/chem_zanimayutsya_opolchency_na_yugo_vostoke_ukrainy_intervyu_pokayanie

²²³Совсем обнаглели: Боевики ЛНР отобрали автомобиль у инвалидов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news-ukraine.com/18291-sovsem-obnagleli-boeviki-lnr-otobrali-avtomobil-u-invalidov#Ньюс-Юкрейн>

Джерело: Facebook/
Александр Белинский

За версією автора фото – Олександра Белінського – Opel Vectra відібрана у колишніх власників, а щоб «свої» потім не перевідили, рамка на номері стала своєрідною «індульгенцією».

Як повідомляє AUTO-Consulting, це далеко не єдиний автосалон, який почав працювати в ДНР. Але нових автомобілів в салонах немає, тому що українські дистриб'ютори припинили відвантаження машин в окуповані території. Зараз новоявлені автодилери намагаються налагодити поставку авто з сусідніх регіонів Росії²²⁴.

У Донецькій області повідомлено про підозру у вчиненні кримінального злочину підполковнику Національної поліції України. За даними обласної прокуратури, це пов'язано з розслідуванням кримінального провадження за фактами заволодіння майном громадян і незаконного зберігання зброї співробітниками правоохоронних органів. У рамках розслідування було проведено низку обшуків за місцем проживання фігурантів та осіб, пов'язаних з ними. Зокрема, у домоволодінні 34-річного підполковника – співробітника одного з підрозділів Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України – виявлений легковий автомобіль, який у 2014 році був незаконно вилучений у жителя Слов'янська, а також автомат Калашникова і близько 200 патронів²²⁵.

Поліцейським
зайнялася
прокуратура.
Фото:
Анатолій Бойко,
«Сьогодні»

²²⁴В ДНР заработали автосалоны. Фото [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=35213>

²²⁵На Донбасі офіцер поліції роз'їжджав на «віджатовому» автомобілі [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/na-donbasse-oficer-policii-razezzhal-na-otzhatom-avtomobile-688119.html>

У ЛНР розгорнули бізнес на продажу конфіскованих у жителів Луганської області автомобілів. Про це повідомив місцевий житель з псевдонімом Савелій Вассерман в Facebook. «Формула1 запропонує кращі умови прийому та продажу віджатих у луганчан тачок. Найвигідніші ціни, оформлення факту купівлі-продажу віджатою тачки – з папірця, довіреності ЛНР. Даєш бабки – забираєш тачку. Їздити можна тільки в ЛНР, якщо що. У Донецьк краще не потикатися – був досвід, поки там складно», – йдеться в повідомленні²²⁶.

Террористи
развернули бизнес
на продаже отжатых
автомобилей
Фото: Capital.ua

Захоплення та пограбування підприємств

31 травня 2014 року о 05.30 на пост контрольно-випробувальної станції Луганського патронного заводу прийшли озброєні автоматичною зброєю люди у камуфльованому одязі, представилися «самообороною ЛНР» і стали вимагати, щоб охоронець залишив територію заводу. Після відмови охоронця виконати їхні вимоги, вони відкрили вогонь зі зброї і змусили охоронця покинути пост, заявивши при цьому, що тепер вони будуть здійснювати «охорону» території заводу²²⁷.

Як пізніше повідомив Андрій Лисенко, згідно з оперативною інформацією, у вантажні автомобілі, які увійшли до України під виглядом гуманітарної допомоги, росіяни завантажують обладнання донецького заводу «Топаз», де виробляються РЛС «Кольчуга», і луганського заводу, де виробляються патрони до стрілецької зброї²²⁸.

²²⁶Террористи «ЛНР» развернули бизнес на продаже «отжатых» автомобилей: фотофакт [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://obozrevatel.com/crime/63294-terroristy-lnr-razvernuli-biznes-na-prodazhe-otzhatyih-avtomobilej-fotofakt.htm>

²²⁷Террористы захватили Луганский патронный завод [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://delo.ua/ukraine/terroristy-zahvatili-luganskij-patronnyj-zavod-237682/>

²²⁸«Российские грузовики вывозят из Украины оборудование для производства «Кольчуг», – СНБО [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://lb.ua/news/2014/08/23/277044_rossiyu_vernulos_184_gruzovika.html

23 червня 2014 року близько 12:00 організована група з 6 осіб у камуфляжі і масках проникла на територію ТОВ «НВО Северодонецкий Склопластик». Погрожуючи охороні заводу автоматами, бойовики викрали два службові авто – чорний Toyota Land Cruiser і Lexus GX (обидва з київськими номерами), за їхніми словами, на потреби армії південного сходу. Нападники також пригнали свою фуру і змусили вантажити в неї готову продукцію. За скромними оцінками, викрадено готової продукції, призначеної для експорту, на 0,5 млн гривень. Працівників підприємства примусово утримували на території приблизно до 16:00, після чого вони змогли покинути завод. Ця інформація надійшла виданню «Сегодня в Северодонецке» від читача. У редакції запевняють, що її перевірили – інше джерело дало аналогічну інформацію, додавши, що було викрадено місячний обсяг продукції. При цьому сепаратисти обіцяли повернути її «після війни»²²⁹.

25 червня 2014 року у Горлівці Донецької області озброєні люди напали на підприємство Новогорлівський машинобудівний завод і пограбували його. «24 червня в Горлівці за вказівкою одного з лідерів терористів, “Біса”, бойовики здійснили цинічний розбійний напад на підприємство Новогорлівський машинобудівний завод. У результаті викрадено близько 5 тонн дизпалива, 4 автомобілі та пограбована каса підприємства на суму близько 300 тис. грн », – повідомив представник Інформаційного центру РНБО Володимир Чеповий²³⁰.

20 жовтня 2014 року стало відомо про пограбування цегляного заводу, що знаходиться на окупованій території в Стаханові. «Мені повідомили знайомі про те, що бойовики вивезли все обладнання для виробництва цегли. При цьому вони побили сторожа. Незрозуміло, навіщо вони це роблять, адже територія й так підконтрольна їм. Могли б налагодити виробництво. Напевно, вирішили на металобрухт здати», – сказав інвестор підприємства Сергій Шахов. Він написав у міліцію заяву про пограбування. На даний момент проводиться розслідування²³¹.

22 жовтня 2014 року ГУ МВС у Луганській області повідомило, що бойовики демонтували і вивезли обладнання Луганського заводу електронного машинобудування «Машзавод-100» (там розроблялося і виготовлялося обладнання для виробництва монокристалів сапфіру, кремнію та інших твердих і надтвердих монокристалів), а також заводу «Юність» (виробляв спеціалізовану продукцію для ракетобудівної та аерокосмічної промисловості) у Краснодарі. За попередньою інформацією, викрадене промислове обладнання вивозиться на територію Російської Федерації. З шахт «Червонопартизанська» і «Харківська», що входять до ТОВ «ДТЕК Свердловвантрацит», бойовики вже вивезли понад 500 тонн вугілля. Вугілля, за даними міліції, також вивозиться на територію Російської Федерації²³².

3 листопада 2014 року «Лівий берег» повідомив, що у Макіївці бойовики вивозять обладнання із взуттєвої фабрики. Як виданню розповіли в міліції, бойовики захопили виробничі та адміністративні приміщення ВАТ «Макіївська взуттєва фабрика “Аспект”». Співробітникам фабрики заборонили виходити на роботу, тим часом з фабрики вивезли обладнання²³³.

²²⁹Сепаратисты ограбили «Стеклопластик» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://svsever.lg.ua/2014/06/separatisty-ograbil-stekloplastik>

²³⁰В Горловке ограбили машиностроительный завод [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3383630-v-horlovke-ohrabyly-mashynostroytelnyy-zavod>

²³¹В Стаханове ограбили кирпичный завод [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ostro.org/lugansk/society/news/456635/>

²³²Из Луганской области в Россию вывезли два завода [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://economics.lb.ua/business/2014/10/22/283362_luganskoy_oblasti_rossiyu_vivezli.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=bymaterial

²³³В Макеевке боевики вывозят оборудование с обувной фабрики – МВД [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://society.lb.ua/accidents/2014/11/03/284833_makeevke_boeviki_vivozyat.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=bymaterial

14 грудня 2014 року iPress.ua з посиланням на Головне управління МВС України в Донецькій області повідомив, що у Торезі було пограбовано завод. За інформацією МВС, під час захоплення заводу наплавочних твердих сплавів терористи незаконно вивезли продукцію заводу зі складських приміщень на суму понад 700 тис. грн. Також міліція повідомила, що терористи ДНР захопили будівлі «Донецькгірмаш» і «Донецьктеплокомуненерго». *«До міліції надійшли повідомлення про те, що з серпня в Донецьку терористами захоплений завод “Донецькгірмаш”, а також у вересні в Будьонівському районі бойовики захопили складські приміщення меблевого підприємства»,* – йдеться у повідомленні²³⁴.

9 лютого 2015 року до Новоайдарського райвідділу міліції надійшло повідомлення від місцевого жителя 1950 р. н. про те, що в ніч на 9 лютого невідомий скоїв крадіжку п'яти комп'ютерів, принтера і мікрохвильової печі з приміщення ремонтного цеху Луганської «ТЕС»²³⁵.

13 березня 2015 року до Северодонецького міськвідділу міліції поштою надійшла заява про те, що в ніч з 8 на 9 лютого 2015 невідомі з території ВАТ «Стахановський завод технічного вуглецю» на вул. Чайковського в Стаханові незаконно заволоділи майном товариства²³⁶.

21 травня 2015 року на брифінгу речник Адміністрації президента з питань АТО, полковник Олександр Мотузянік, повідомив, що бойовики ріжуть на металобрухт конструкції шахти імені Леніна. *«За інформацією українських спецслужб, в окупований Горлівці бойовики ріжуть на металобрухт металоконструкції на шахті імені Леніна (йдеться про підйомне та насосне обладнання, силові кабелі і т. д.). Це може призвести до підйому рівня підземних вод і попадання метану в підвальні приміщення будинків, загрожує погіршенням екологічної ситуації на сході України і несе ризик для його жителів»,* – заявив Мотузянік²³⁷.

5 жовтня 2015 року бойовики «ЛНР» викрали техніку і гроші з комбінату «Хіткарбон» в окупованому селищі Гірський на Луганщині. Про це повідомляє Укрінформ з посиланням на місцевого жителя. Він розповів, що з десятків озброєних людей увірвалися на комбінат, закрили охорону в будці. Нападники забрали всі наявні засоби, бульдозер Т-170, вантажівку ЗІЛ-130, завантажили техніку на платформу і вивезли. Працівники комбінату поскаржилися в так звану «комендатуру ЛНР», але не дочекалися жодної реакції²³⁸.

3 грудня 2015 року з'явилася інформація про те, що у Луганську незаконно демонтують і вивозять обладнання непрацюючого заводу «Луганськтепловоз». Про це написав Informator. За даними «поліції ЛНР», злочинці, використовуючи підроблений договір купівлі-продажу нерухомого майна, що належить ЗАТ «Термо», здійснювали незаконний демонтаж і вивіз обладнання заводу. При цьому не уточнюється, де саме був оформлений підроблений договір і чим він відрізнявся від інших подібних «документів», повідомляє прес-служба так званого «МВС ЛНР». Повідомляється, що викрадачі вивезли корпуси верстатів, верстати, кисневі балони, огорожі²³⁹.

Джерело: Informator.lg.ua

Прийняття окремих рішень виконавчої влади, які порушують право на мирне володіння власністю

Окрім шкоди, безпосередньо заподіяної внаслідок воєнних дій власності громадян, які проживають в тимчасово окупованих районах Донецької та Луганської областей, порушують їх право на мирне володіння власністю також і окремі рішення органів виконавчої влади. Зокрема, *Постановою Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 р. № 637*²⁴⁰ встановлені певні обмеження у реалізації громадянами права на отримання соціальної допомоги, а саме:

- призначення та продовження виплати пенсій та інших соціальних виплат лише за наявності довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;
- лише за місцем перебування таких осіб на обліку;
- лише в межах строків дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;
- виключно у мережі установ і пристроїв ПАТ «Державний ощадний банк України»;
- здійснення емісії платіжних карток, які одночасно є пенсійним посвідченням, із зазначенням на них графічної та електронної інформації про власника та його електронного цифрового підпису, та встановлення строку їх дії до трьох років за умови проходження фізичної ідентифікації клієнта в установах ПАТ «Державний ощадний банк України» перші 2 рази кожні шість місяців, у подальшому – кожні 12 місяців;
- зупинення «Державним ощадним банком України» видаткових операцій за поточним рахунком за відсутності проходження фізичної ідентифікації одержувачів пенсій до моменту звернення клієнта (п. 1 Постанови).

²³⁴ «В Торезе терористи ДНР ограбили завод на 700 тыс. грн», – МВД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/ru/news/v_toreze_terrorysti_dnr_ograbyly_zavod_na_700_tis_grn__mvd_100281.html

²³⁵ Из ремонтного цеха Луганской ТЭС похитили оборудование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.citynews.net.ua/news/41319-iz-remontnogo-ceha-luganskoy-tes-pohitili-oborudovanie.html>

²³⁶ В Стаханове ограбили завод технического углерода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ostro.org/lugansk/criminal/news/466400/>

²³⁷ Боевики режут на металлолом шахту имени Ленина в Горловке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://society.lb.ua/war/2015/05/21/305682-boeviki_rezhut_metallolom_shahtu.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=bymaterial

²³⁸ Боевики обокрали комбинат в оккупированном поселке на луганщине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.tsn.ua/ato/boeviki-obokrati-kombinat-v-okkupirovannom-poselke-na-luganschine-499347.html>

²³⁹ В Луганске режут на металл цеха завода «Лугансктепловоз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://informator.lg.ua/archives/133381>

²⁴⁰ Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 № 637. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-p>

Зазначені положення порушують як чинні закони України, так і права людини, що гарантуються ЄКПЛ. Так, Закони України «Про пенсійне забезпечення»²⁴¹ та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»²⁴² не пов'язують виникнення у громадян України (у т. ч. переселенців з інших держав) права на державне пенсійне забезпечення та на отримання пенсійних виплат з наявністю довідки, виданої згідно з «Порядком оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509. Так само згадана вище довідка відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування не є умовою отримання інших видів державної соціальної допомоги»²⁴³.

Окрім того, з тексту Постанови незрозумілим є правовий статус нових емітованих «платіжних карток, які одночасно є пенсійним посвідченням, із зазначенням на них графічної та електронної інформації про власника та його електронного цифрового підпису»: ці картки будуть діяти паралельно з наявними у людей пенсійними посвідченнями або будуть видаватися в обмін на пенсійні посвідчення?

Відповідно до вказаних вище Законів пенсії виплачуються за місцем проживання пенсіонера, незалежно від реєстрації місця проживання або перераховуються на визначений цією особою (а не Кабінетом Міністрів України) банківський рахунок. Таким чином, навіть у випадку проживання пенсіонера на території іншої держави, він має право на отримання призначеної в Україні пенсії. Як вірно зазначено у Рішенні Конституційного Суду України, «виходячи із правової, соціальної природи пенсій право громадянина на одержання призначеної йому пенсії не може пов'язуватися з такою умовою, як постійне проживання в Україні; держава відповідно до конституційних принципів зобов'язана гарантувати це право незалежно від того, де проживає особа, якій призначена пенсія, – в Україні чи за її межами»²⁴⁴.

Більше того, у цих діях держави існують ознаки не лише порушення прав власності, а й дискримінації. На це звертав увагу у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини.

Так, у справі Пічкур проти України від 07.11.2013 р. зазначено, що «підвищення мобільності населення, більш високі рівні міжнародного співробітництва та інтеграції, а також розвиток банківського обслуговування та інформаційних технологій більше не виправдовують здебільшого технічних обмежень щодо осіб, які отримують соціальні виплати...» (п. 53). Далі ЄСПЛ вказав, що різниця у поводженні на основі місця проживання є дискримінаційною і порушує статтю 14 Конвенції у поєднанні з порушенням статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (п. 54)²⁴⁵.

А у справі Ілашку та інші проти Молдови та Росії від 08.07.2004 р. ЄСПЛ визнав, що

хоча Уряд Молдови, який є єдиним законним Урядом Республіки Молдова за міжнародним правом, і не здійснював влади над частиною своєї території, яка перебуває під ефективним контролем «Молдавської Республіки Придністров'я», однак, навіть за відсутності ефективного контролю над Придністровським регіоном, Молдова все ж таки має позитивне зобов'язання за статтею 1 Конвенції вжити заходів, у рамках своєї влади та відповідно до міжнародного права, для захисту гарантованих Конвенцією прав заявників»²⁴⁶.

Таким чином можна зробити висновок, що Уряду необхідно припинити дискримінаційне ставлення й відновити нарахування пенсій та інших соціальних виплат мешканцям окупованих територій, та здійснювати такі виплати переселенцям незалежно від місця їх реєстрації. Розробити інший ефективний механізм виявлення осіб, які, не маючи законного права, незаконно отримують різні види допомоги від держави.

2.3. Реакція влади на порушення права власності в зоні АТО

Відповідальність за злочинне порушення права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту на сході України

Кримінальна відповідальність за злочинне порушення права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту залежно від статусу конфлікту, ступеня тяжкості, характеру та специфіки таких діянь може наставати відповідно до міжнародно-правових актів та національного кримінального законодавства.

Однак до теперішнього часу відсутнє однозначне прийняття статусу військового конфлікту і окремих територій, які контролюються т. зв. «ДРН» та «ЛНД». Так, наша влада досі не визначилася, ким вони є: сепаратистами, терористами, колаборантами, ополченцями чи кимось іншим. Представник України в «політичній підгрупі» Мінського процесу Роман Безсмертний в інтерв'ю висловив свою точку зору: «... я вважаю, що зараз триває російсько-українська війна і ми маємо колосальну кількість колаборантів, які перейшли на сторону ворога. І якби Київ раніше визнав саме такий статус конфлікту, то прояснилося б багато іншого. Ми б розуміли, хто такі військовополонені, хто такі колаборанти, могли б говорити про процедуру повернення у громадянство, адже колаборанти по факту вийшли з українського громадянства та перейшли на бік ворога. Те, що зараз у нас невизначеність, водночас і допомагає, і заважає розв'язанню ситуації. З одного боку, невизначений статус дозволяє не обмежуватися рамками Женевських конвенцій, де дуже чітко виписаний статус таких осіб. І це може допомогти, якщо сторони налаштовані позитивно щодо перспективи. Але водночас ця невизначеність блокує розвиток ситуації. Ми називаємо цю територію то окупованою, то територією з невизначеним статусом; називаємо одних і тих самих людей то незаконно утримуваними особами, то військовополоненими, то заручниками і так далі... Я вважаю, що термін «гібридна війна», який постійно звучить, абсолютно не відповідає реаліям. Насправді йде війна. Війна між двома державами. Це треба було визнати офіційно. З цього треба було стартувати, вводити військовий стан ще на початку. А сьогодні про це можна говорити що завгодно, але вже запізно, поїзд пішов»²⁴⁷.

²⁴¹Про пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] / Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1788-12/page>

²⁴²Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс] / Закон України від 09.07.2003 № 1058-ІV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

²⁴³Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>

²⁴⁴Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 07.10.2009 № 25-рп/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v025p710-09>

²⁴⁵Справа «Пічкур проти України» (10441/06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_984

²⁴⁶Рішення Великої палати у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (48787/99) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_344

²⁴⁷Роман Безсмертний: Виборів на Донбасі не буде ні цього, ні наступного року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/interview/2016/04/28/7048541/>

Відповідно до Римського Статуту *Міжнародний кримінальний суд* має юрисдикцію щодо таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; д) злочин агресії. Як відомо, юрисдикція Суду є лише доповненням до національної юрисдикції і виступає як самостійна тільки в тому випадку, коли національні системи правосуддя не працюють. Відповідно до принципу компліментарності він буде діяти лише у тих випадках, коли національні суди не можуть чи не хочуть боротися зі злочинами проти миру і безпеки людства. Зокрема, коли держава не зацікавлена у переслідуванні високопосадовців, або судова система держави зруйнована²⁴⁸. Стосовно ситуації з конфліктом на сході України зауважимо, що *до теперішнього часу наша держава не ратифікувала Римський статут*. Відповідно, Міжнародний кримінальний суд не має змоги провести ефективно розслідування конкретних випадків порушення міжнародного гуманітарного права під час війни в Україні.

Проте й можливості *вітчизняного кримінального законодавства*, на жаль, наразі залишаються обмеженими. Зокрема, на сьогодні така категорія злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, як *злочини проти людяності*, не знайшла свого відображення у Кримінальному кодексі України. Аналіз норм чинного Кримінального кодексу України дозволяє зробити висновок, що злочини, безпосередньо пов'язані з порушенням права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту можна розбити на такі категорії: а) загальнокримінальні злочини проти власності (ст.ст. 185, 186, 187, 189, 191, 194, 194-1, 195, 196, 198, 289, 292 КК); б) економічні злочини (ст.ст. 233, 206-2 КК); в) воєнні (ст.ст. 432, 433, 438). Окрім цього, є ціла група злочинів, вчинення яких побічно заподіює шкоду праву власності. Зокрема, це діяння, передбачені статтями 109, 110, 111, 113, п. 6 ч. 2 ст. 115, 162, 258, 294, 341, 360, 365, 366, 388 КК України.

Аналіз наявної у вільному доступі інформації щодо знищення або пошкодження майна внаслідок здійснених сепаратистами обстрілів проявив ще одну проблему – проблему кваліфікації таких діянь. Навіть з наведених нами у попередньому підрозділі прикладів можна побачити, що в одних випадках їх кваліфікують як злочин проти власності за ст. 194 КК (Умисне знищення або пошкодження майна), в інших – як злочин проти громадської безпеки за ст. 258 (Терористичний акт). Однак опитані нами експерти у галузі кримінального права наголосили, що насправді об'єктом посягання у таких випадках є державна безпека, конституційний лад, суверенітет, територіальна недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України. Окрім того, з об'єктивної сторони такі діяння суттєво відрізняються від терористичного акту. Саме тому *виникла потреба поставити питання щодо необхідності усунення прогалин у вітчизняному кримінальному законодавстві виходячи з сучасних реалій*. Наприклад, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан, який вступив в дію 1 січня 2015 року, містить цілу низку складів злочинів, які відсутні у Кримінальному кодексі України, але є актуальними для нашої держави: стаття 180. Сепаратистська діяльність («Пропаганда або публічні заклики до порушення унітарності та цілісності Республіки Казахстан, недоторканності і невідчужуваності її території або дезінтеграції держави, а так само виготовлення, зберігання з метою розповсюдження або розповсюдження матеріалів такого змісту...»); стаття 181. Збройний заколот («Організація збройного заколоту з метою повалення або зміни конституційного ладу або порушення

унітарності та цілісності Республіки Казахстан, а також недоторканності і невідчужуваності її території, а також захоплення або утримання влади...»)²⁴⁹.

Оцінити реальні обсяги вчинення зазначених діянь за допомогою статистичних даних наразі неможливо. По-перше, через значний ступінь латентності зазначених злочинів (багато хто з потерпілих взагалі не звертався до правоохоронних органів через факти передачі конфіденційної інформації співробітниками правоохоронних органів учасникам незаконних збройних формувань або недовіру до їх дієвості); по-друге, у зв'язку з тим що у статистичній звітності злочини, вчинені в зоні АТО, взагалі окремо не виділяються – є лише дані щодо реєстрації злочинів у Донецькій та Луганській областях; по-третє, у багатьох випадках дані щодо злочинів, вчинених у зоні АТО, реєструються в інших, до яких областях (Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій); по-четверте, через те, що при перевірці заяви працівники правоохоронного органу можуть дійти висновку щодо відсутності достатніх підстав для початку кримінального провадження. Тим не менш, навіть наведені нижче наявні у нас дані дають змогу оцінити масштаби та динаміку злочинів зазначеної категорії²⁵⁰.

Для свого дослідження ми обрали три роки: у 2013 році в країні цілком та Донецькій і Луганській областях зокрема економічна, соціальна та кримінальна ситуація хоча й загострювалися (особливо в кінці року), однак усе ж мали стабільний характер. Натомість 2014 рік став для України роком політичних та суспільних змін, соціальних протестів, окупації АР Крим і м. Севастополь Росією та початку збройного конфлікту на сході України («міністр оборони» самопроголошеної «ДНР» росіянин Ігор Гірін визнав, що саме він почав війну, захопивши адміністративні будівлі за допомогою його людей у Слов'янську і Краматорську²⁵¹). Відповідно, суттєво погіршились також кримінальна ситуація й стан дотримання прав людини як у цілому по державі, так і у Донецькій та Луганській областях. У 2015 році продовжилась агресія Російської Федерації проти України, а також тимчасова окупація окремих частин Луганської і Донецької областей України і Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, що, відповідно, позначилось також і на ситуації з дотриманням прав людини, і на кримінальній ситуації.

Як можна побачити з наведених діаграм, загальна кількість і зареєстрованих, і облікованих

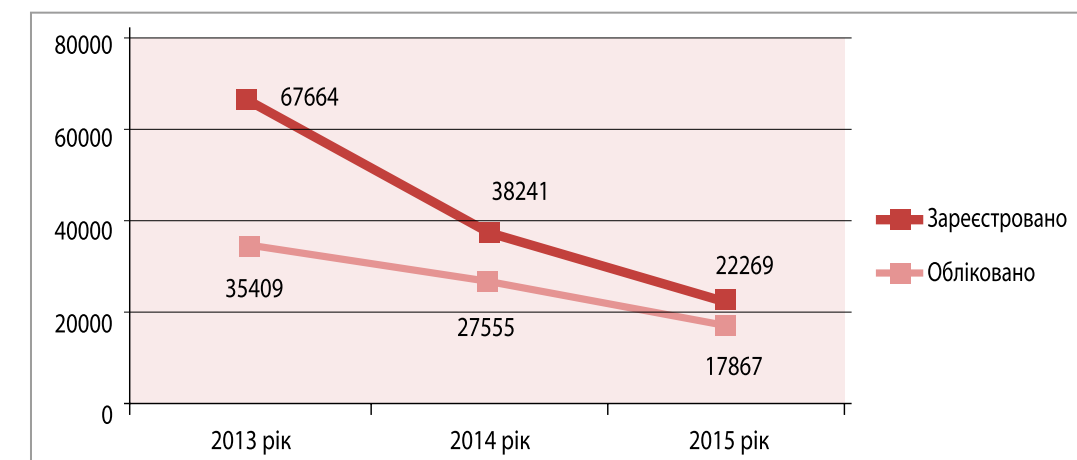

Рис. 1. Кількість зареєстрованих та облікованих злочинів проти власності на території Донецької області у період 2013–2015 рр.

²⁴⁸Щодо участі України в Римському статуті Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1471/>

²⁴⁹Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=1;235

²⁵⁰Відповідь Генеральної прокуратури України на запит щодо отримання публічної інформації від 14.03.2016 № 19/4-374 вих.16

²⁵¹ – Кто ты, «Стрелок»? – Интервью А. Проханова с И. Стрелковым [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://politikus.ru/articles/36116-kto-ty-strelok.html>

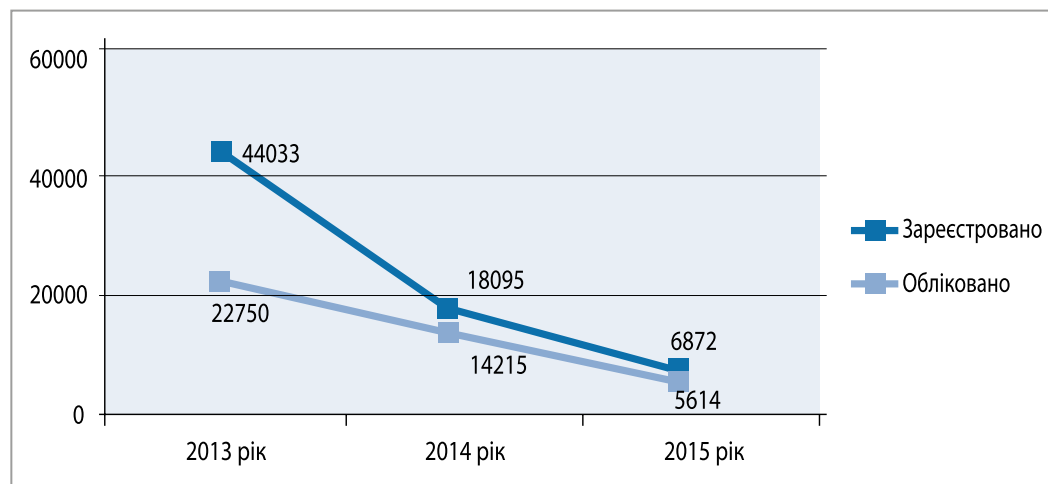

Рис. 2. Кількість зареєстрованих та облікованих злочинів проти власності на території Луганської області у період 2013–2015 рр.

кованих злочинів проти власності протягом 2013–2015 років стрімко знижувалась: у Донецькій області – у три та два рази відповідно, а у Луганській – у шість та чотири. Проте насправді підстав для оптимізму таке різке зменшення показників не викликає. Відповідно до законів статистики така динаміка є неприродною і пов’язана, у першу чергу, з штучними чинниками: значна частина цих областей починаючи з середини 2014 року внаслідок військового конфлікту вийшла з-під контролю української влади. І наразі злочини, вчинені на територіях т. зв. «ДНР» та «ЛНР», до офіційної статистики не включаються.

Виходячи із статистичних даних щодо кількості населення, оприлюднених Державною службою статистики України²⁵², а також «Державним комітетом статистики ЛНР²⁵³» та «Головним управлінням статистики ДНР²⁵⁴», ми розрахували, яка ж кількість населення у цей період проживала на територіях, котрольованих офіційною владою. Одразу зробимо застереження щодо можливих похибок у розрахунках, оскільки кожен з цих органів зазначив, що дані, які ними наводяться, не є абсолютно достовірними та у подальшому можуть бути уточнені. Після цього здійснили вторинний розрахунок та дізнались, скільки ж облікованих злочинів проти власності протягом цього періоду часу припадало на 100 тис. населення. В результаті ми отримали такі цифри.

Таблиця 1
Кількість облікованих у 2013–2015 рр. злочинів проти власності на 100 тис. населення підконтрольної Україні частини Донецької та Луганської областей

	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Донецька область	813	1133	900
Луганська область	1008	2031	785

Це дає нам змогу стверджувати, що насправді злочинність проти власності не знижувалась, а навпаки, у 2014 році зросла й надалі знову знизилась у 2015 році.

Тепер наведемо дані щодо окремих видів злочинів.

Таблиця 2

Дані щодо кількості окремих видів злочинів, пов’язаних з посяганням на власність, вчинених у Донецькій області за період 2013–2015 рр.

	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	зареєстровано	обліковано	зареєстровано	обліковано	зареєстровано	обліковано
Крадіжка ст. 185	43442	27288	26395	20023	16223	13709
Грабіж ст. 186	2554	2008	1835	1645	885	813
Розбій ст. 187	416	386	1000	981	406	401
Вимагання ст. 189	271	76	140	101	44	23
Привласнення, розтрата майна ст. 191	1043	647	573	471	305	235
Умисне знищення або пошкодження майна ст. 194	9233	320	3940	1476	1455	521
Умисне пошкодження об’єктів електроенергетики ст. 194-1	152	120	102	85	21	19
Погроза знищення майна ст. 195	37	2	14	4	0	0
Необережне знищення або пошкодження майна ст. 196	7	1	2	1	0	0
Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом ст. 198	153	106	67	52	61	44
Пошкодження об’єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів ст. 292	4	2	4	3	0	0

Статистичні дані свідчать про те, що на території Донецької області протягом усього досліджуваного періоду найбільш розповсюдженим видом загальнокримінальних злочинів проти власності були крадіжки; на другому місці – умисне знищення або пошкодження майна; на третьому – грабежі. На четвертому місці у 2013 році були випадки привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Однак з початком збройного конфлікту, економічної та соціальної нестабільності ситуація змінилася і у 2014 та 2015 роках більше ніж у двічі зросла кількість розбійних нападів, які й зайняли четверте місце.

При цьому аналіз судової практики свідчить, що у великій кількості випадків одна особа вчинювала декілька протиправних діянь, тобто мала місце сукупність злочинів. Наприклад, Краматорським міським судом Донецької області за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258-3, ч. 3 ст. 186, ч. 1 ст. 263 КК України був засуджений оперуповноважений ВКР Краматорського МВ ГУМВС України в Донецькій області. У середині травня 2014 року він перейшов на службу до «ДНР» начальником відділу карного розшуку. Перебуваючи на службі у цій організації

²⁵²Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

²⁵³Государственный комитет статистики ЛНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gkslg.info/>

²⁵⁴Главное управление статистики ДНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavstat.govdnr.ru/>

він, разом з іншими озброєними вогнепальною зброєю чоловіками, 19 травня 2014 року взяв участь у захопленні та відкритому заволодінні майном автосалона «Талісман»²⁵⁵.

Тенденції руху загальнокримінальної злочинності проти власності в Луганській області, як це видно з наведеної нижче таблиці, є ідентичними до тенденцій руху злочинності у Донецькій області.

Таблиця 3

Дані щодо кількості окремих видів злочинів, пов'язаних з посяганням на власність, вчинених у Луганській області за період 2013–2015 рр.

	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	зареєстро-вано	облікова-но	зареєстро-вано	облікова-но	зареєстро-вано	облікова-но
Крадіжка ст. 185	27476	16952	12742	10287	4520	3858
Грабіж ст. 186	1624	1356	889	814	210	191
Розбій ст. 187	241	226	548	541	217	211
Вимагання ст. 189	206	57	55	41	9	8
Привласнення, розтрата майна ст. 191	816	419	357	309	96	84
Умисне знищення або пошкодження майна ст. 194	5701	201	968	373	401	100
Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики ст. 194-1	40	25	32	25	14	11
Погроза знищення майна ст. 195	35	2	5	2	1	1
Необережне знищення або пошкодження майна ст. 196	12	0	1	0	1	0
Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом ст. 198	130	58	34	22	20	14
Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів ст. 292	5	5	6	5	0	0

За окремими видами злочинів, що спричиняють шкоду праву на власність особи, протягом досліджуваного нами періоду або взагалі не було зареєстровано жодного випадку, або показники були незначними.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК): у Донецькій області – 1 зареєстрований випадок у 2014 році та 3 випадки – у 2015 році; у Луганській області – жодного випадку не зареєстровано.

²⁵⁵Вирок Краматорського міського суду Донецької області по справі 234/378/15-к від 28 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44720401>

Незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК): Донецька область – 2013 рік – 5 випадків та 2014 рік – 3 випадки; Луганська область – 3 випадки у 2013 році та 1 випадок – у 2015.

Мародерство (ст. 432 КК): у Донецькій області зареєстрований 1 випадок у 2014 році; у Луганській – не зареєстровано жодного випадку.

Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК), до об'єктивної сторони якого входять також протизаконне знищення майна, протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, розбій, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій: Донецька область – по 4 зареєстровані випадки у 2014 та 2015 роках; Луганська область – лише 1 зареєстрований злочин у 2015 році.

Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК): у Донецькій області зареєстровано 1 злочин у 2014 та 4 злочина – у 2015 році; у Луганській області – жодного злочина не зареєстровано.

Що ж стосується злочинів, передбачених ст. 289 КК (Незаконне заволодіння транспортним засобом), то протягом 2014 та 2015 років їх було зареєстровано досить багато: у Донецькій області – 3056 та 942 випадки відповідно, а у Луганській області – 1852 та 495. При цьому у 2014 році ці показники були найвищими по Україні.

Судова практика

Сам по собі факт реєстрації цих злочинів ще не означає відновлення справедливості та відшкодування завданої шкоди потерпілим: відповідно до наявної статистики, майже 2/3 злочинів залишаються нерозкритими. З тих же злочинів, які були розкриті, до суду доходить ще менше. Так, за даними судової статистики, до всіх судів першої інстанції Донецької області протягом 2015 року надійшло усього 2902 кримінальних провадження про злочини проти власності, а до судів Луганської області – 961 кримінальне провадження. З цієї кількості у 2416 (Донецька обл.) та 857 справах (Луганська обл.) був постановлений вирок та було засуджено відповідно 2889 та 972 осіб²⁵⁶. Проведений нами аналіз наявної у вільному доступі бази судових рішень (Єдиного державного реєстру судових рішень) показав, що в ній містяться лише поодинокі рішення судів у кримінальних справах про випадки злочинного порушення права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту на сході України.

Аналіз рішень суду щодо злочинів, пов'язаних з порушенням права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту на сході України показав, що частка осіб, яким виноситься обвинувальний вирок суду з призначенням реального відбування покарання, є досить незначною почасти через гуманне ставлення до обвинувачених (наявність пом'якшувальних обставин), почасти – внаслідок внесених т. зв. «Законом Савченко» змін до Кримінального кодексу, відповідно до яких строк попереднього ув'язнення судом зараховується з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі²⁵⁷.

Так, Лисичанський міський суд Луганської області за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 185 (крадіжка, вчинена повторно за попередньою змовою групою осіб, поєднана з проникненням у приміщення); ч. 2 ст. 260 (участь у діяльності не передбачених законом збройних формувань); ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437 КК України (ведення агресивної війни за попередньою змовою групою осіб,) засудив громадянином України Особу_3 за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, до позбавлення волі на строк 3 (три) роки²⁵⁸. Початок строку відбування покарання обчислювався з 21 серпня 2014 року із зарахуванням строку попереднього ув'язнення (21 серпня 2014 року – 15 лютого 2016 року включно) з розрахунку один день попе-

реднього ув'язнення за два дні позбавлення волі (тобто 1 рік 4 міс. 26 дн. $\times$ 2 = 2 р. 9 міс. 22 дн.). Таким чином, з призначених трьох років засудженому залишилось до реального відбуття покарання 2 міс. 9 днів.

Тим самим Лисичанським міським судом Луганської області був винесений вирок стосовно двох військовослужбовців розвідувально-диверсійної роти військової частини польова пошта В2950 ЗСУ, які 19 лютого 2015 року близько 18.15 години у м. Лисичанську у камуфльованому одязі з автоматичною зброєю в руках, погрожуючи застосувати зброю, тобто насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я, під приводом огляду, заволоділи у двох неповнолітніх їх мобільними телефонами. Після цього, тримаючи зброю в руках, повели їх до гаражного масиву й наказали потерпілим бігти до арки, що веде у двір будинку та зупинившись там, стати на коліна, чекаючи приїзду їхнього автомобіля, що потерпілі і виконали. Скориставшись відсутністю потерпілих, винні залишили місце скоєння злочину з викраденим майном, а в подальшому розпорядились ним на власний розсуд. Розглянувши матеріали справи, суд призначив покарання (одному засудженому – у виді арешту строком на 6 (шість) місяців без конфіскації майна з відбування покарання на гауптвахті, а другому – у виді арешту строком на 6 (шість) місяців без конфіскації майна), та зарахувавши строк попереднього ув'язнення з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі, звільнив засуджених від відбування призначеного покарання, звільнивши їх з-під варту в залі суду негайно²⁵⁹.

Відшкодування завданої шкоди

Проведення антитерористичної операції у східних областях України призвело до завдання шкоди майну значної кількості фізичних і юридичних осіб. До органів влади усіх рівнів надходять численні звернення про відшкодування шкоди, зокрема і завданої житлу громадян. Це питання зазвичай вирішується за рахунок бюджетних коштів, однак часто залучається і донорська, волонтерська допомога.

Окрім того, на сьогодні на всіх рівнях управління відсутній централізований і систематичний збір інформації про збитки, завдані житловим і адміністративним будівлям.

Крім того, досить часто предметом спорів стає розподіл компенсацій за пошкоджене і втрачене майно. Зокрема, господарями заможних домогосподарств (побудованих з використанням дорогого будівельного та покрівельного матеріалу, з екологічними дерев'яними рамами тощо) висловлюють претензії щодо того, що їм виділених сум не вистачило навіть на те, щоб відремонтувати вікна, вибиті осколками, а власникам більш бідних будинків – вистачить побудувати три будинки взамін пошкодженого. «Виділили суми, ніби як галочки поставили. Мені дали близько 30 000 гривень і колишній голова селища сказав: “Так, цього вистачить! А на сьогодні в мене руйнувань на 170–200 000 гривень, щоб відновити тільки мій будинок”».

Крім того, громадяни не завжди мають змогу дізнатися, кому і які саме кошти були виділені на відновлення та відшкодування завданих збитків. Це призводить до зростання соціальної напруженості та невдоволення місцевими мешканцями українською владою. Натомість, як позитивний приклад наведемо, що сайт селища Сартана містить досить детальну інформацію щодо допомоги, наданої постраждалим від обстрілів. Стосовно ж компенсації шкоди мешканцям інших постраждалих населених пунктів дізнатися досить складно.

Тим більше, що існують і певні прогалини у законодавчій базі стосовно відшкодування. Так, стаття 1177 Цивільного кодексу України визначає, що шкода, завдана фізичній особі, яка потер-

піла від кримінального правопорушення, відшкодовується відповідно до закону. Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом²⁶⁰. Однак наразі такий закон не прийнято.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» покриття витрат та відшкодування збитків, що виникли у зв'язку із проведенням антитерористичної операції, здійснюються згідно з законодавством. Натомість на сьогоднішній день відсутній нормативно-правовий акт, який би регламентував порядок покриття витрат та відшкодування шкоди, що завдана фізичним та юридичним особам в результаті проведення антитерористичної операції.

Статтею 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону із подальшим стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом. Відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом²⁶¹. Так само не прийнято закон, яким встановлюється порядок такого відшкодування.

Найбільш критично ця ситуація позначається у питаннях відшкодування шкоди за зруйноване чи пошкоджене житло, адже це ставить переважну більшість постраждалих осіб на межу виживання, особливо із настанням осінньо-зимового періоду. Наприклад, лише у одній Красногорівці, невеликому містечку на Донеччині, за час бойових дій загинули 22 людини: 16 чоловіків і 6 жінок. Також були поранені 22 людини – з них 15 чоловіків і 7 жінок. «Повністю зруйновано 77 квартир, 158 приватних будинків і 12 адміністративних будівель, пошкоджені 1199 квартир, 641 будинок і 70 адміністративних будівель. Тут не працює жодне з промислових підприємств, з 5 шкіл працює тільки 2. Працюють лікарня і одне сільськогосподарське підприємство», – констатують у поліції²⁶².

11 листопада 2015 р. до Верховної Ради був внесений законопроект про внесення змін до Закону «Про боротьбу з тероризмом» щодо компенсації за пошкоджене житло внаслідок проведення АТО (№3434)²⁶³. Ним пропонується доповнити Закон «Про боротьбу з тероризмом» статтею 13-1 «Відшкодування шкоди, заподіяної житлу громадян внаслідок проведення антитерористичної операції» і розширити редакцію чинної статті 19.

При цьому у статті 19 визначається, що «Відшкодування шкоди ... провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України ... із подальшим стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом». Натомість зауважимо, що досі жодна організація не взяла на себе відповідальність за визначення винної сторони в загибелі мирних жителів і спричиненні шкоди об'єктам власності. Місія ОБСЄ в Україні, наприклад, прямо заявляє, що її функція – у фіксуванні фактів обстрілів і порушення перемир'я, а не визначення винних. У кращому випадку ОБСЄ вказує, з якого напрямку був обстріляний об'єкт, не

²⁶⁰Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

²⁶¹Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] / Закон від 20.03.2003 № 638-IV. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

²⁶²У Красногорівці загинули 22 людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodaya.ua/regions/donetsk/v-krasnogorovke-pogibli-22-cheloveka-702612.html>

²⁶³Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо компенсацій за пошкоджене житло внаслідок проведення АТО [Електронний ресурс] / Проект Закону України № 3434 від 09.11.2015. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57001

²⁵⁹Вирок Лисичанського міського суду Луганської області по справі 428/5259/15-к від 24 грудня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54608919>

зазначаючи, хто розташовується на тих позиціях, навіть якщо це відомо²⁶⁴. Відповідно, неможливо встановити й конкретних осіб, які заподіяли шкоду, з метою подальшого стягнення з них суми відшкодування.

Позитивно оцінило ідею даної законодавчої ініціативи і посилення соціального захисту осіб, які постраждали під час проведення антитерористичної операції, Головне науково-експертне управління. Однак у своєму висновку його спеціалісти висловили низку обґрунтованих зауважень²⁶⁵.

По-перше, вказано на те, що із запропонованого формулювання статті 13-1 «Відшкодування шкоди, заподіяної житлу громадян внаслідок проведення антитерористичної операції» не зрозуміло, які саме випадки охоплюються визначенням «внаслідок проведення антитерористичної операції»:

- випадки завдання шкоди житлу лише внаслідок ведення бойових дій;
- будь-які інші випадки, у тому числі і побутові, які сталися в зоні АТО під час її проведення (наприклад, порушення інфраструктури або системи опалення).

По-друге, так само потребує уточнення суб'єкта заподіяння вказаної шкоди для того, щоб людина могла отримати повне відшкодування за рахунок Державного бюджету України:

- тільки внаслідок дій ЗСУ або інших збройних формувань України;
- внаслідок дій як ЗСУ або інших збройних формувань України, так і терористів;
- внаслідок дій будь-кого.

По-третє, чинна стаття 19 Закону передбачає відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, а не внаслідок проведення АТО, як це передбачено у новій статті 13-1. Тому прийняття статті 13-1 значно розширить підстави для надання відшкодування за пошкоджене житло. Таким чином, говориться у висновку, головне питання при наданні відшкодування за пошкоджене житло за рахунок Державного бюджету – це фінансова спроможність України виконати відповідні зобов'язання. Тому експерти наголосили на неправдивості твердження про те, що реалізація вказаного законопроекту не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України, та на необхідності здійснення фінансово-економічного обґрунтування такої пропозиції (включаючи відповідні розрахунки).

Проте, поки ці питання не вирішені на найвищому рівні, юристи Центру Стратегічних Справ УГСПЛ підготували докладну пам'ятку для осіб, які збираються звернутись до Європейського суду з прав людини з питаннями щодо відновлення порушеного права власності та права на повагу до житла під час подій в зоні АТО. В інструкції наведені зразки типових заяв як до ЄСПЛ, так і до правоохоронних органів. Крім того, прописані рекомендовані дії позивача до та під час подання заяви до Суду (див. додатки А – В)²⁶⁶.

3. РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГОВИХ ВІЗИТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Протягом жовтня 2015 року – січня 2016 року членами моніторингової місії УГСПЛ було здійснено чотири виїзди до Донецької та Луганської областей з метою дослідити наявність не-вибіркових обстрілів житлових районів в зоні АТО та спричинену ними шкоду, а також провести опитування постраждалих від насильницької втрати приватної власності внаслідок воєнних дій на сході України за спеціально розробленою анкетною (додаток Г).

Нижче ми пропонуємо вашій увазі результати цих візитів.

Примітка: усі персональні дані цивільних осіб наведені тільки з їх згоди. З міркувань безпеки деякі персональні дані та інформація, яка може призвести до небажаної ідентифікації окремих осіб, були деперсоналізовані.

3.1. Результати моніторингового візиту до м. Маріуполя та с. Сартана Донецької області 3–8 жовтня 2015 року

05.10.2015–06.10.2015, м. Маріуполь

Опитування колишніх жителів с. Широкине Волноваського району Донецької області

Протягом 5–6 жовтня 2015 р. членами моніторингової місії УГСПЛ було опитано **43 місцевих жителя**.

За словами місцевих жителів, перші обстріли селища почалися у вересні 2014 року, але незважаючи на це більшість людей залишилась жити у своїх будівлях. До лютого 2015 року мешканці Широкиного постійно були свідками перестрілок між сторонами військового конфлікту. Приблизно 9–10 лютого 2015 року почався інтенсивний обстріл селища. В результаті постраждало багато житлових будинків, магазин, школа, дитячий садок, вибито скло у будівлі церкви. За словами мешканців, було поранено близько 15 осіб, загинуло 8 мирних жителів – як через артилерійські обстріли, так і через снайперські кулі та обстріли автотранспорту. Так, Логозинська Надія загинула від кулі снайпера, коли сідала у автомобіль свого сина, аби він вивіз її з селища.

²⁶⁴В отчетах ООН будут указывать виновных в гибели мирных жителей в Донбассе – СМИ [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/UKRAINE/v-otchetah-oon-budut-ukazyvat-vinovnyh-v-gibeli-mirnyh-zhiteley-v-donbasse-smi-188062_.html

²⁶⁵Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо компенсацій за пошкоджене житло внаслідок проведення АТО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57001

²⁶⁶Інструкція щодо захисту в Європейському суді з прав людини права власності та права на повагу до житла, порушених під час подій в зоні АТО [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://precedent.in.ua/index.php?id=1459026277#_1

Не всі мешканці бачили військових на своїх вулицях, люди плутаються у свідченнях, з якої сторони наносилися удари.

12-го лютого 2015 року українські військові проводили евакуацію мирних жителів, але не всі змогли вибратися з селища автотранспортом. **Мешканка С.** – одна з небагатьох, хто в той день не залишив свій дім. За її словами, до моменту її від'їзду – кінця березня 2015 року – обстрілювались абсолютно всі будинки та будь-який дорожній рух. Весь цей час вона жила у підвалі, а за її будинком базувалися люди з «ДНР», які не приховували свою причетність до Росії. Також жінка є свідком того, як повністю завантажені майном мирних жителів: човнами, скутерами машини «Урал», які належали «ДНР», вивозили все це у невідомому напрямку. У неї самої ДНР-івці відібрали золото та синову автівку «Москвич».

Мешканка К. на засадах анонімності дала свідчення про вбивство свого чоловіка під час пограбування:

«Мене з Широкиного евакуювали 12 лютого ВСУ. Сказали на три дні, але потім ми не могли ні в'їхати, ні виїхати. Чоловік залишився на господарстві.

21 лютого мені подзвонила кума і сказала, що мій чоловік лежить у лікарні в Новоазовську. Вона про це дізналася від знайомої, яка працює в цій лікарні. У мене в лікарні працює інша знайома. Я їй подзвонила і сказала, що там лежить мій чоловік і попросила принести йому їжі. Вранці моя дочка мені повідомила, що мій чоловік помер у лікарні. Медсестрі в лікарні він встиг розповісти, що він не дозволяв військовим грабувати свій підвал з продуктами, його побили і скинули в підвал. Скільки він пролежав у підвалі вказати не можу.

Наприкінці березня мені подзвонив сусід і сказав, що бачив нашу машину, яку раніше викрали з гаража, в селі Безіменне. Я поїхала в Комендатуру села Безіменне щоб знайти свою машину. Дочка мені сказала, що зі слів знайомих на машині зробили напис якогось підрозділу. Можна дізнатися за телефоном у сина. Мені солдат на воротах сказав, що така машина ... з номером ... щойно виїхала з воріт. Потім вийшов командир і став розпитувати, звідки я.

Дізнавшись адресу, розповів, що він базувався в лютому в Широкине зі своїм підрозділом в будинку навпроти нашого і якраз він і його боєць виносили з підвалу мого чоловіка. Вони допомагали йому їжею і брали у нього яйця. Коли зайшли у двір, будинок був закритий, а підвал розкритий. Почули стогони і виявили діда в підвалі. У той же день відправили його з трьома пораненими бійцями ДНР в лікарню Новоазовська. Позивний або інші дані командира або його підрозділу він не знав.

Фото: свідоцтво про смерть чоловіка. Особа 2.

Мешканка О. під час інтерв'ю розповіла, що до неї додому у січні 2015 р. приходили озброєні люди та вимагали гроші та коштовності, погрожуючи застрелити чоловіка. Пізніше, за словами мешканки, вона бачила на власні очі з сусіднього будинку, як бійці полку «Азов» грабують її будинок: вивозять подушки, ковдри, коштовні ікони 18 століття. До міліції жінка не зверталася.

Свої свідчення мародерства дала також громадянка Р.: «Коли я приїхала в селище у травні, поруч з будинком стояв пост ДНР. Паркана немає, дах зірваний, зі сторони городу стоїть танк, а з мого будинку подають снаряди. В будинку зберігали снаряди для танка! Всі шафки були вивернуті, забрали телевизор, мікрохвильову піч, міксер, чайник, пральну машинку, газову колонку, музичний центр – усі електроприбори та навіть іграшки забрали!».

Громадянка Б. розповіла, що коли приїхала у березні до свого будинку, його вже було пограбовано: «Три вікна було вибито, двері зачинені. Зникли два ліхтаря. Один з музикою, дальнім і ближнім світлом. Другий ручний ліхтарик. Рушниця пневматична Іжевська. 25 кг цукру. Статуйка ікона Миколи Угодника. У будинку все було перевернуто... У даху в туалеті [туалет у будинку] була діра. Зникли консервовані продукти. Підбіг водій і сказав, що по машині стріляє снайпер і потрібно їхати. Я вибігла і не взяла ні документи ні речі». У квітні зателефонував сусід і розповів, що бачив будинок, що на даху знаходяться 3 снаряди, ще один – на гаражі. 16 червня сусід зателефонував знову і повідомив, що будинок згорів, палав всю ніч.

Також жителі розповідали про те, що бачили свої речі у сусідніх селищах та містах. Так, у мешканця Н. у травні 2015 року викрали автомобіль. Через деякий час він побачив свою автівку у Новоазовську, нею керували молоді люди у цивільному одязі. Чоловік повернув машину власними силами. Через деякий час його син зустрів у Новоазовську людину у своєму одязі.

За словами мешканців села, грабували всі: і ДНР, і українські військові, і жителі сусідніх селищ. Забирали техніку, теплий одяг, посуд, всі коштовності та автотранспорт, велосипеди. Власне, вивозили все – навіть холодильники. Люди дізнаються про свої втрати завдяки сусідам, які не побоялись повернутись в селище після лютого місяця, щоб забрати необхідні речі. Більшість розповідати про мародерство детальніше не готові через побоювання.

Сьогодні потрапити на територію Широкино його жителям неможливо. Єдиний канал інформації, через який вони можуть хоч трохи дізнатися про долю своїх домівок – це фотографії ОБСЄ та відео-сюжети сепаратистських каналів на Youtube.

Довідка: с. Широкине розташоване на березі Азовського моря, за 23 км від залізничної станції Маріуполь. До початку воєнних дій населення становило 1411 осіб. Однією з місцевих визначних пам'яток є гора Шпиль, поблизу якої, за переказами, відпочивав Олександр Пушкін на шляху в заслання.

Герб с. Широкине

Під час бойових дій на сході України селище декілька разів переходило під контроль бойовиків ДНР та підрозділів Збройних сил України. В результаті запеклих боїв близько 60 % будівель в селищі виявились частково або повністю зруйнованими, а більшість мешканців покинули село. Станом на середину квітня 2015 року в Широкиному лишилося 40 жителів.

Бої за Широкине продовжувалися і після підписання мінських угод. 9 квітня 2015 р. речник Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні Майкл Боцюрків закликав до демілітаризації Широкиного, 15 квітня аналогічна пропозиція була озвучена переговорною групою на чолі з экс-президентом Леонідом Кучмою за умови обов'язкової присутності представників ОБСЄ. Натомість вже

17 квітня полк «Азов» висловився проти демілітаризації, мотивуючи протест тим, що «відведення українських військ та організація пункту з моніторингу припинення вогню у Широкиному означає втрату цієї української території навіть за умови присутності там місії ОБСЄ. А віддати Широкине – це добровільно відкрити ворота до Маріуполя». Проти демілітаризації виступили і мешканці Маріуполя. Зокрема у відкритій заяві ГО «Оборона Маріуполя» йшлося про те, що «На території Широкиного розташована стратегічна висота, яку захисники Маріуполя відбили у агресора, і на якій бойовики не повинні перебувати, згідно з Мінськими угодами. Раніше з цієї вогневої точки неодноразово вівся артилерійський обстріл нашого міста. Саме з позицій на лінії Широкине – Комінтернове терористи «ДНР» атакували житловий мікрорайон «Східний» 24 січня поточного року»^{267,268}.

20 квітня 2015 р. місія ОБСЄ запровадила цілодобовий контроль Широкиного, однак вже 27 квітня з'явилися повідомлення про обстріли місії ОБСЄ бойовиками ДНР. Обстріли позицій українських військ здійснювалися терористами і наступні місяці, в тому числі із використанням крупнокаліберної артилерії. Станом на початок червня 2015 року в селі лишилося всього близько 20 осіб постійного населення. 30 червня 2015-го спостерігачі місії ОБСЄ на Донбасі констатували, що в Широкиному населення відсутнє.

Нова хвиля протестів проти демілітаризації Широкиного розпочалася 26 липня 2015 р., після того як з Генштабу прийшла вказівка про виведення батальйону «Донбас» та полку «Азов» з Широкиного²⁶⁹.

У середині вересня 2015 р. голова Донецької обласної військово-цивільної адміністрації Павло Жебрівський заявив, що прифронтові селища Широкине і Піски Донецької області вже неможливо відновити. Про це повідомляє Еспресо.TV з посиланням на «Новости Донбасса». На думку посадовця, на місці зруйнованих селищ легше побудувати нові²⁷⁰.

07.10.2015, с. Сартана, Донецької області **Інтерв'ю з головою с. Сартана С. Г. Махмою**

Перший обстріл був 14 жовтня 2014 р. Снаряд влучив у похоронну процесію на вулиці генерала Куркчі. Загинули 7 людей. 16 отримали поранення. Постраждали 12 житлових будівель по вулиці Крайній і частина вул. генерала Куркчі. Про цю подію також повідомляв сайт 0629²⁷¹.

²⁶⁷Маріупольці просять залишити військових в Широкиному. Турчинов пояснив суть демілітаризації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.newsru.ua/ukraine/22apr2015/mariupolcy_pro_shyrokinno.html

²⁶⁸Обращение жителей Мариуполя в связи с инициативой по демилитаризации Широкино [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.facebook.com/mariupol.oborona/photos/a.492952414175030.1073741829.492506714219600/614245478712389/?type=1&__mref=message_bubble

²⁶⁹Широкине [Електронний ресурс] / Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Широкине>

²⁷⁰«Широкино і Піски не підлягають відновленню», – Жебрівський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espreso.tv/news/2015/09/16/shyrokyno_i_pisky_ne_pidlyagayut_vidnovlennyu_zhebrivskyyu

²⁷¹Стали известны имена погибших и раненых во время обстрела Сартаны [Електронний ресурс] / Сайт города Мариуполя, 17.10.2014, 18:53. – Режим доступу : <http://www.0629.com.ua/news/644923>

Другий обстріл був 19 січня 2015 р. Постраждали близько 53 житлових будинків по вул. Радянська, Апатова, а також кілька будинків по вул. 1 травня і вул. Добровольського. У більшості будинків були вибиті вікна, пошкоджений фасад будівлі, уламки від снарядів наскрізь пробіли дах. Також пошкоджень зазнали автомобілі. Наразі складені акти заподіяної шкоди, постраждалим виплачена компенсація. Інформація про осіб, майну яких була завдана шкода, обсяг руйнувань з підтверджуючими фотографіями, а також про надану допомогу розміщена на сайті селища, web-сторінка: <http://sartana.dn.ua/postradavshie/>. Загалом власники 49 будинків отримали матеріальну допомогу з місцевого бюджету на суму 181 831 576 грн та будівельні матеріали для ремонту. На міському сайті також зазначено, що очікуються кошти для відшкодування пошкодження автівок та меблів. Одна сім'я отримала холодильник від Міжнародного Червоного Хреста.

Під час третього обстрілу 5 лютого 2015 р. під вогонь потрапили знову вул. Крайня, а також вулиці Огородня і Степова. Постраждало близько 27 житлових будівель. На основі складених актів постраждалим виплачена компенсація та виділені необхідні для ремонту будівельні матеріали. Вся інформація також розміщена на сайті, web-сторінка: <http://sartana.dn.ua/postradavshie-05-02-2015/>. Зокрема, 22 будинки отримали матеріальну допомогу з місцевого бюджету. Також були надані будівельні матеріали, а саме: плівка, шифер, брезент, скло, будівельний пісок. Власники найбільш пошкодженого будинку отримали матеріальну допомогу з бюджету у розмірі 44244 грн, 25 кг будівельного піску, 1 лист фанери та брезенту. Одна сім'я також отримала холодильник від Міжнародного Червоного Хреста. Таким чином, з місцевого бюджету було виділено 193 384 грн на відновлення постраждалої нерухомості. Також деяким будинкам додаткову матеріальну допомогу надав Харвест Холдинг та ММК імені Ільча.

14 лютого 2015 р. снаряд РСЗВ «Град» впав біля школи №8. Загинула 1 людина. Постраждало 4 домоволодіння по вул. Партизанській.

Внаслідок обстрілу селища з 16 на 17 серпня 2015 р. загинули три людини, семеро отримали поранення. Постраждали 122 домобудівництва по вул. Червоноармійській, пров. Громова, вул. Жовтневій, вул. Партизанській, вул. Західній і вул. Звистий.

Також було проінтерв'ювано жительку Сартани, будинок якої постраждав під час обстрілу 16 серпня 2015 року. Під час обстрілу вона разом з онуками знаходилася вдома. За її словами, снаряд впав

за 5 метрів від будинку, зачепив газову трубу. Скло у вікнах вилетіло, уламки від снаряду пошкодили дах, частину шиферу, також був пошкоджений фронтон гаражу. Від сильних вибухів, які викликали тремтіння землі, будинок сильно потріскався. Жінка встигла врятувати себе та свою сім'ю, наразі всі пошкодження відремонтовані завдяки місцевій владі та спонсорській допомозі «Метінвесту».

Згідно з інформацією, яка міститься на сайті Сартани, експерти з Міноборони довели, що обстріл селища, який стався 16 серпня, був здійснений з території, підконтрольної «ДНР». Заступник командувача сектора «М» Валерій Водозазський повідомив, що всього в селищі було знайдено 39 воронко від гаубиці калібром 120 мм. Інших снарядів не виявлено. Первинна інформація про наявність мін не підтвердилася. Жодної хвостової частини, характерної для цього типу снарядів, в Сартані не було знайдено. Так само, як і снарядів²⁷².

Джерело: <http://sartana.dn.ua/minoborony-sartanu-obstrelyali-iz-vos/>

Пізніше СБУ повідомила про затримання коригувальника артобстрілу населеного пункту Сартана поблизу Маріуполя в ніч на 16 серпня 2015 р. «Безпосередньо керував обстрілами бойовик з позивним «Жарик». Коригував вогонь з Маріуполя по мирних приміщеннях своїх сусідів жителів Сартани – службовець пожежно-рятувальної частини ГосЧС України у Донецькій області», – сказано в повідомленні²⁷³.

Довідка: смт Сартана – одне із місць компактного проживання греків у Приазов'ї, підпорядковане Іллічівській раді Маріуполя, відстань до райцентру становить близько 17 км²⁷⁴.

Герб Сартани

²⁷²Минобороны: Сартану обстреляли из востока [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sartana.dn.ua/minoborony-sartanu-obstrelyali-iz-vos/>

²⁷³СБУ задержала корректировщика обстрела Сартаны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sartana.dn.ua/sbu-zaderzhali-korrektirovshhika-obstr/>

²⁷⁴Сартана [Электронный ресурс] / Материал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сартана>

3.2. Результати моніторингового візиту до Станично-Луганського району Луганської області 15-20 жовтня 2015 року

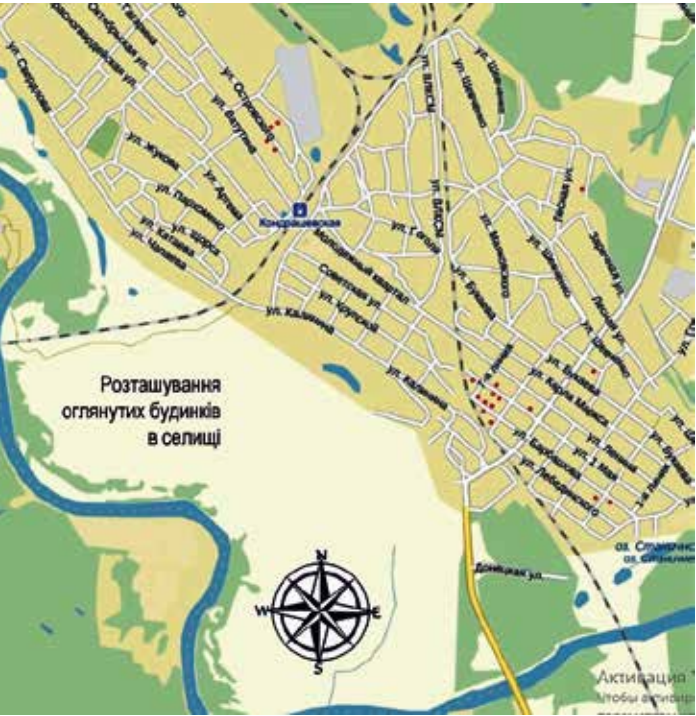
17 жовтня 2015 р., селище Станиця Луганська Луганської області. Інтерв'ю із заступником голови Станично-Луганської районної державної адміністрації Ю.В. Гриценком

Згідно з повідомленням голови районної державної адміністрації, з кінця серпня 2014 р. селище перебуває під контролем ЗСУ. На півдні від Станиці Луганської знаходяться озброєні формування сепаратистів. Розмежовує дві сторони конфлікту річка Сіверський Донець, яка знаходиться на відстані від 500 м до 1 км від селища. Місцевим мешканцям і іншим цивільним особам заборонено відвідувати територію між селищем і рікою як для попередження порушень порядку перетинання лінії розмежування, так і для особистої безпеки.

Військові підрозділи ЗСУ та Державної прикордонної служби України частково розташовані в центральній частині населеного пункту, блок-пости на виїздах із селища.

Станом на 15 жовтня 2015 року у Станично-Луганському районі Луганської області зафіксована наступна кількість пошкодженого (зруйнованого) житлового фонду:

Пошкоджено, шт			Відновлено, шт		
усього	У тому числі		усього	У тому числі	
	комунальна	приватна		комунальна	приватна
3405	77	3328	384	54	330
Ведуться роботи, шт			Не підлягає відновленню, шт		
усього	У тому числі		усього	У тому числі	
	комунальна	приватна		комунальна	приватна
186	16	170	321	—	321

Переважна кількість пошкодженого (зруйнованого) житлового фонду знаходиться в самій Станиці Луганській, проте окремо по населених пунктах така кількість не встановлювалась.

За повідомленням заступника голови районної держадміністрації абсолютна більшість пошкоджень житлового фонду та громадських об'єктів відбулася в період з кінця серпня 2014 р. до кінця серпня 2015 р. У цей час селище було під контролем ЗСУ. З кінця серпня 2015 р. селище обстрілам не піддається.

Найбільш жорсткі обстріли, такі, що пов'язані з людськими жертвами, в селищі відбулися:

1. 02 липня 2014 р. – два ракетно-бомбових удари з літака. Спочатку в районі центру по будівлі місцевої міліції, а потім – по вулиці Островського в районі залізничної станції Кіндрашівська. Переважна більшість мешканців селища, ЗМІ сепаратистів та ЗМІ РФ наголошують на тому, що дана атака була здійснена ВПС ЗСУ. Проте керівництво ЗСУ заперечує причетність своїх ВПС України до даного обстрілу, посилаючись на те, що в ніч з 01 на 02 липня 2014 р. в селищі Міловому на Луганщині (що приблизно в 200 км від лінії зіткнення, проте поряд із державним кордоном з РФ) мінометним вогнем диверсантів була виведена з ладу РЛС військової частини ППО, яка була б здатна

ідентифікувати літак, причетний до атаки на Станицю Луганську. ЗМІ сепаратистів підтверджують інформацію щодо факту та часу знешкодження РЛС (наприклад: <http://rusvesna.su/news/1404316417>).

Внаслідок даної події були суттєво пошкоджені громадські та житлові об'єкти, у тому числі будівлі МВС та місцевого суду; повністю зруйновані декілька житлових будинків; загинули місцеві цивільні мешканці – за різною інформацією від 9 до 14 осіб.

2. Із середини до кінця серпня 2014 р. після того, як Станиця Луганська була зайнята ЗСУ і спостерігалось підвищення військової активності та інтенсивності артобстрілів на тлі того, що ЗСУ намагалися втримати даний населений пункт. У даний проміжок часу було зруйновано Станично-Луганську середню школу № 2, суттєво пошкоджені та зруйновані інші громадські та житлові об'єкти.

3. У січні–березні 2015 р. під час загострення військових дій.

У серпні–грудні 2014 р. та в квітні–серпні 2015 р. практично кожного дня траплялися поодинокі обстріли з важкого та легкого артилерійського озброєння, що спричиняло пошкодження та зруйнування будівель та загибель людей.

Під час візиту до Станиці Луганської **моніторингова група провела інтерв'ю із 20 власниками пошкодженого і зруйнованого житла та оглянула і сфотографувала пошкоджене майно та наслідки обстрілів.**

Зокрема, **мешканець В.** дав такі свідчення щодо обстрілу свого будинку: «10 червня 2015 року, приблизно о 23 годині, я знаходився у будинку зі своєю паралізованою дружиною, а син, невістка та онучка в той час знаходились у підвалі. В цей час у дах будинку влучив мінометний снаряд: пошкодження були незначні, але одразу відбулося загоряння будинку. Я розбудив сина і ми винесли мою дружину з будинку, ввімкнули мотонасос та почали гасити полум'я. На жаль, наші зусилля були марними й будинок майже повністю вигорів. Я не знаю, хто стріляв, але обстріли були дуже інтенсивні. Через деякий час я знайшов у себе в городі прострілені граблі з застряглою кулею – навіть їм дісталось».

Мешканка Г. була свідком обстрілу Кондрашівки з повітря: «2 липня 2014 р. об 11 годині летів літак, я чула гул, а люди вийшли на вулицю подивитися куди він полетів. Я стояла на веранді і, під час вибуху, я, мабуть, впала та втратила свідомість. Коли ж прийшла до тями, то вийшла на вулицю. Там я побачила, що загинули семеро осіб, четверо людей дістали поранення, з яких троє померли пізніше в лікарні. Це було жахливо. Було зруйновано понад 8 будинків, решта пошкоджені у меншій мірі».

Мешканки вулиць Тюленіна, Островського (в районі залізничної станції Кіндрашівська Станиці Луганської) підтвердили відомості, викладені заступником голови районної держадміністрації, та зазначили, що обстріли, від яких було пошкоджене їхнє майно, виглядали як невмотивовані та не вибіркові.

У результаті огляду порушеного майна було виявлено, що в тих випадках, коли вдавалося встановити сторону, з якої відбувався обстріл, вона відповідала південному, південно-західному та південно-східному напрямку.

Моніторингова група також оглянула та сфотографувала загальні плани зруйнованих

громадських будівель селища та зруйнованих приватних будівель, які були покинуті господарями, а саме:

- будівлю Станично-Луганського районного суду;
- будівлю Станично-Луганського районного відділу внутрішніх справ;
- будівлю Станично-Луганської податкової інспекції;
- будівлю Станично-Луганського навчально-виробничого центру;
- будівлю Станично-Луганської школи № 2;
- будинки по вулиці Букаєва № 3, 4, 19, 28;
- будинок на розі вул. Букаєва непарна сторона і вул. Друга Лінія непарна сторона;
- будинок на розі вул. Букаєва непарна сторона і вул. Друга Лінія парна сторона;
- будинок поруч із попереднім будинком;
- будинок на розі вул. Букаєва парна сторона і вул. Перша лінія парна сторона;
- будинок поряд із рогом вул. Леніна непарна та вул. Перша Лінія непарна сторона;
- будинок другий після вулиці Леніна по парній стороні на вул. Друга Лінія;
- будинок по вулиці Москва-Донбас № 49;
- будинок по вулиці Москва-Донбас через один від Станично-Луганського учбово-виробничого центру та два наступних будинки;
- будинок по вулиці Москва-Донбас напроти школи № 2 – ріг вул. Москва-Донбас непарна сторона і вул. Леніна парна сторона;
- громадські будівлі між школою № 2 та будівлею міліції по парних та непарних сторонах;
- будинок на розі вул. Москва-Донбас непарна сторона та вул. Барабашова парна сторона. По свідченню заступника голови райдержадміністрації 02 липня 2014 р. в ньому загинула людина;
- будинки по вулиці Островського № 8 а, 10;
- будинки на початку вулиці Островського.

Довідка: Станиця Луганська – селище міського типу в Україні, є однією з двох донських станиць на землях сучасної України.

Герб Станиці Луганської

За повідомленнями ЗМІ, навіть у лютому 2015 р. в районі Станиці Луганської позиції бойовиків та ЗСУ знаходились на відстані до 2 км. Часто тут бували ближні бої. Щодня позиції 17-ї танкової бригади, яка там розташовувалась, обстрілювались бойовиками та щодня у них були поранені. І бувало так, що ранок починався з гімну Радянського Союзу, який вмикали зі сторони так званої «ЛНР» для дратування і провокування українських військових²⁷⁵.

Загалом же по Луганській області: «Орієнтовний обсяг збитків сягає 5 млрд грн, понад 7 тисяч житлових будинків пошкоджено, майже 500 житлових будинків зруйновані пов-

ністю...», – 22 жовтня 2015 р. на брифінгу у Києві повідомила перший заступник глави Луганської обласної військово-цивільної адміністрації Єлизавета Пушко-Цибуляк.

За її словами, буде сформований генеральний план відновлення об'єктів Луганської області. «Щоб ми чітко розуміли, який обсяг руйнувань і який ресурс ми повинні мати на відновлення», – зазначила Єлизавета.

Пушко-Цибуляк також повідомила, що в даний час в Луганській області ведуться відновлювальні роботи на 315 об'єктах соціальної сфери та на понад 50 об'єктах дорожнього господарства. Вона висловила впевненість, що до кінця року роботи будуть завершені.

За її словами, обсяг коштів, виділених на відновлювальні роботи з обласного та місцевих бюджетів, становить 186 млн грн, субвенція з держбюджету – 145 млн грн та кошти благодійних міжнародних і українських організацій становлять 101 млн грн.

Пушко-Цибуляк також розповіла, що вже відновлені та працюють школи та дитячі садки в Лисичанську і населених пунктах Попаснянського і Новоайдарського районів, які дуже сильно постраждали, оскільки знаходяться поблизу лінії розмежування²⁷⁶.

3.3. Результати моніторингового візиту до смт. Станиця Луганська 26-28 грудня 2015 року

27 та 28 грудня 2015 року групою моніторів було проведено анкетування **12 осіб, що постраждали від насильницької втрати приватної власності внаслідок воєнних дій на сході України**. Анкетування відбувалось на території приміщень Станично-Луганської РДА та Станично-Луганського волонтерського центру.

Під час проведення моніторингового візиту група моніторів також відвідала україномовний заклад дитячої дошкільної освіти «Теремок» та мала значну кількість зустрічей із мешканцями непідконтрольної території, які дістаються до смт. Станиця Луганська через працюючий на даний час пункт переходу. Кожен день через вказаний пункт до селища потрапляють кілька сотень мешканців м. Луганськ та інших населених пунктів.

Під час **інтерв'ю із керівником Станично-Луганської РДА Ю. О. Золкіним** з'ясовано, що значна кількість тимчасово переселених осіб, мешканців окупованих територій та лінії розмежування неохоче йдуть на контакт із представниками влади та співробітниками правозахисних організацій щодо надання інформації про порушення їхніх майнових прав, оскільки не вірять в дієву допомогу з боку держави та правозахисників, остерігаються розголошення їхніх контактних та персональних даних. Дана категорія населення в значній мірі не сподівається на швидке завершення конфлікту, відчуває загрозу своєму життю, здоров'ю та життю своїх близьких у т.ч. на окупованих територіях. До того ж **є вірогідна інформація про передачу конфіденційної інформації (заяви про злочин тощо) від працівників українських правоохоронних відомств (МВС, прокуратура) до представників силових відомств т.зв. «ЛНР».**

²⁷⁵ «Сталінград». Станиця Луганська [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hromadske.tv/politics/-stalingrad--stanitsya-luganska/>

²⁷⁶ Внаслідок війни на Луганщині зруйновано 500 будинків, пошкоджено 7000 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/10/22/7085837/?attempt=1>

Із 12 людей, які взяли участь в анкетуванні – 8 жінок та 4 чоловіків. В розрізі вікової категорії: 4 особи від 20 до 30 років; 5 осіб від 30 до 50 років; 3 особи від 20 до 30 років. 9 осіб, які брали участь в анкетуванні виїхали до Станиці Луганської з м. Луганська, 2 особи – з м. Краснодона, 1 – м. Лутугіно Луганської області. Всі опитані перебувають у статусі мирних мешканців. Більшість опитаних зазначили, що причиною виїзду стала війна та різке соціальне погіршення, 4 особи зробили наголос, що причина виїзду – загроза їхньому життю у зв'язку з проукраїнською позицією.

Із 12 осіб, що брали участь в анкетуванні, усі зазначають, що не можуть вільно володіти та розпоряджатися своєю нерухомістю (будинки, квартири, дачі). Чотирьом достовірно відомо, що приміщення, які їм належать, пограбовані невідомими озброєними та цивільними особами. Двоє осіб вказують, що втратили можливість вести свій бізнес (магазин, перукарня), у однієї особи невідомі забрали особисті кошти та банківську карту.

Жоден з опитаних не звертався до працівників УМВС, бо люди не вірять в ефективне розслідування, не бачать перспективи повернення втраченого, бояться витоку інформації з персональними даними та інше. Більшість респондентів вказують на постійну емоційну напругу, почуття страху за своє життя, зневіру у допомогу з боку держави та неурядових міжнародних організацій.

Дехто отримує допомогу від фонду Р. Ахметова, протестантських церков, ЗСУ, благодійних організацій. Більшість хоче повернутися додому після завершення конфлікту, оскільки зараз не мають роботи та не бачать власних перспектив. Майже всі були свідками насильства проти цивільного населення, мародерства з боку озброєних осіб, інших кримінальних проявів.

Серед головних проблем опитаної категорії є отримання соціальної допомоги, працевлаштування, доступ до медичного обслуговування, дискримінація з боку місцевих жителів, складнощі з проїздом до великих населених пунктів (найближчий – м. Щастя). Серед інших проблем населення смт. Станиця Луганська, які спостерігались під час поїздки, варто відзначити великі скупчення людей з обох сторін на пропускному пункті, невирішені питання ремонту та відновлення ушкодженого житлового фонду, низький рівень соціальної інфраструктури (банкомати, аптеки, медичні заклади, супермаркети), відсутність міліції, відсутність українських телеканалів та газет.

3.4. Результати моніторингового візиту до м. Краматорськ Донецької області 25 – 29 січня 2016 року

26.01.2016 р. : опитування мешканців м. Слов'янськ Донецької області

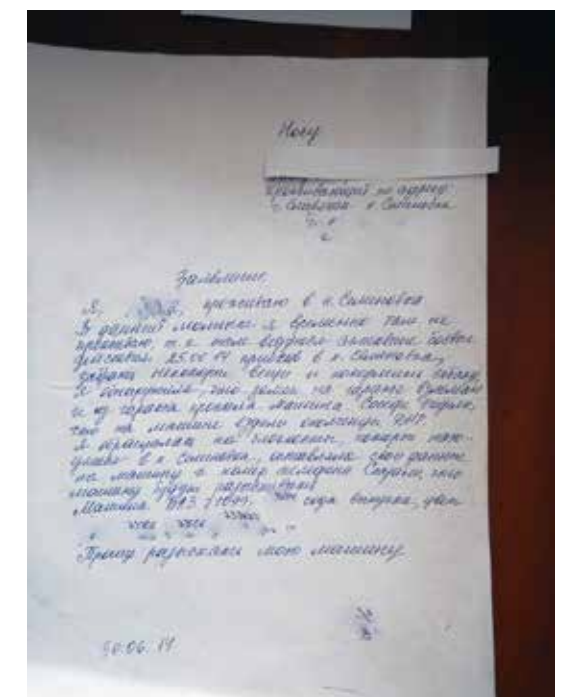
Під час зустрічі **начальник відділу внутрішньої політики Слов'янської міськради Д. Бігунов** надав контакти підприємців-перевізників, які втратили частину автобусів під час виведення сил сепаратистів зі Слов'янська 05.07.14 р.

Підприємець Ю. відмовився давати свідчення та надав контакти знайомої О., будинок якої був знищений внаслідок артобстрілу. Жінка також відмовилася давати свідчення. Їй була надана консультація та контакти адвоката, який спеціалізується на таких випадках.

Інший підприємець С. у цей час був у відпустці у місті Моршині. З ним була попередня домовленість зустрітись у Києві після повернення з відпустки.

Також Д. Бігунов надав контакти інших осіб, які були опитані пізніше. Окрім того, він зазначив, що деякі документи після звільнення Слов'янська були передані місцевими жителями до Краєзнавчого музею міста.

Під час зустрічі з **працівницею музею К.** та зазначила, що документи дійсно є. Це скарги громадян до комендатури сепаратистів про скоєння злочинів на ім'я особи з псевдо «Нос» та графіки чергувань.

Також мешканцями були знайдені та передані до музею шеврони та нашивки незаконних збройних формувань та підрозділів державних органів РФ.

Найбільше зацікавлення викликає шеврон без напису. Він був ідентифікований як нарукавний знак підрозділу кримінальної міліції.

Довідка: Опис нарукавного знака для співробітників підрозділів кримінальної міліції:

«Нарукавний знак щитоподібної форми чорного кольору з окантовкою білого кольору. На полі щита зображені перехрещені мечі у ножнах золотистого кольору з накладеним на них круглим щитом чорного кольору з окантовкою золотистого кольору. Круглий щит – в обрамленні лаврового вінка золотистого кольору, перевитого внизу стрічкою. На полі круглого щита поміщені перехрещені зображення факела та шаблі білого кольору, що символізують пошук і служіння закону»²⁷⁷.

Також працівниця музею надала фотографії медикаментів виробництва Росії, які вилучили з офісу її чоловіка. Сам чоловік відмовився надавати свідчення за фактом захоплення офісного приміщення сепаратистами для розміщення свого підрозділу.

Під час інтерв'ювання та анкетування В., начальник Сіверсько-Донецького басейнового управління водних ресурсів Державного агентства водних ресурсів України, повідомив наступне.

Через кілька днів після окупації Слов'янська незаконними збройними формуваннями (НЗФ) (приблизно 18 квітня 2014 року) особи зі складу цих збройних формувань, яких він вважає громадянами України, що примкнули до НЗФ, вдерлися до приміщення та на територію Сіверсько-Донецького басейнового управління водних ресурсів Державного агентства водних ресурсів України (далі: СДБУ), що розташовані в місті Слов'янську. Погрожуючи співробітникам автоматичною зброєю, дані особи заволоділи автомобілем марки УАЗ-452, який належав підприємству. Надалі цей автомобіль був помічений серед техніки, яка використовувалася НЗФ – з нього зрізали дах і встановили кулемет. Автомобіль використовувався у бойових діях. Одночасно з заволодінням автомобілем, бойовики зламали двері в приміщеннях управління та на складах підприємства й присвоїли рухоме майном, зокрема запчастини, інструменти, спеціальний одяг, вогнегасники, на загальну суму приблизно 140 тисяч гривень. Під час скоєння даних дій вони лише погрожували черговій співробітниці зброєю, однак побоїв чи тілесних ушкоджень їй не завдали.

В процесі протистояння між Збройними силами України (ЗСУ) та НЗФ у м. Слов'янськ навесні-влітку 2014 року особи зі складу НЗФ намагалися використовувати територію та гаражі СДБУ для розміщення самохідної артилерійської установки 2С9 «Нона».

На початку липня 2014 року особи зі складу НЗФ знову вдерлися на територію СДБУ та, погрожуючи співробітникам автоматичною зброєю, заволоділи чотирма належними підприємству легковими автомобілями. На думку опитаного, ці автомобілі були використані представниками НЗФ для втечі з м. Слов'янська під час наступу на нього ЗСУ. Про подальшу долю автомобілів та іншого майна, яким заволоділи особи зі складу НЗФ, опитаній особі нічого невідомо.

З приводу описаних вище дій НЗФ він, як керівник підприємства, звертався до правоохоронних органів. Було порушено кримінальне провадження, яке наразі триває, але є безрезультатним. На його думку, це є наслідком того, що особи зі складу НЗФ, які заволоділи вказаним майном, як і саме це майно перебувають на непідконтрольній Україні території.

Крім того, В. заявив про те, що на непідконтрольній Україні території (в Луганську, Донецьку та Горлівці) залишилося належне СДБУ майно, до якого посадові особи підприємства не мають доступу. Зокрема, це автомобілі, лабораторні прилади, оргтехніка, запчастини, канцелярські товари, тощо загальною вартістю близько 1120 тис. гривень. Були надані копії актів про наявність вказаного майна на окупованій території, складені головним бухгалтером СДБУ. За його твердженням, внаслідок того, що СДБУ нездатне виконувати свої функції, створюється санітарно-епідеміологічна небезпека для мешканців півдня Луганської області та м. Луганська, оскільки водопровідна вода не перевіряється на відповідність санітарно-епідеміологічним нормам.

Він заявив, що може розглянути можливість звернення до міжнародних судових інституцій з позовом проти Російської Федерації щодо компенсації за вищевказані порушення. Але не вважає можливим чи необхідним звертатися з відповідним позовом проти України (оскільки є державним службовцем і керівником державної установи).

В. також повідомив, що йому відомо про незаконне заволодіння НЗФ автотранспортом та іншим майном ТОВ «СИС-Сода», що розташоване в м. Слов'янську, однак не надав контактних даних керівництва ТОВ «СИС-Сода», до яких можна було б звернутися щодо даних порушень та висловив сумнів щодо того, чи побажає керівництво ТОВ «СИС-Сода» надавати інформацію щодо порушень. За словами В. громадяни, які мешкають у м. Слов'янськ та Слов'янському ра-

²⁷⁷Ведомственные эмблемы РФ [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.heraldicum.ru/russia/vedom003.htm>

йоні, налякані бойовими діями та можливим поверненням НЗФ, тому неохоче діляться інформацією відносно скоєних щодо них правопорушень.

Зустріч із *начальником Міського відділу СБУ в м. Слов'янську Донецької області Афоніним Є. Ю.* для отримання інформації щодо стану розслідування порушень майнових прав громадян під час АТО. Афонін Є. Ю. в розмові вказав, що не може розкривати таку інформацію без санкції начальника Управління СБУ в Донецькій області О. І. Куця та запропонував звернутися до останнього з листом, в якому містилося б прохання надати відповідну інформацію, або дозволити її надати Афоніну Є. Ю. Також Афонін Є. Ю. допоміг у встановленні контакту з керівництвом.

Зустріч із *заступником начальника Слов'янського відділення поліції Краматорського ВП ГУ НП в Донецькій області підполковником А. В. Гадяцьким та заступником начальника слідчого відділу А. Д. Петровим.*

А. Д. Петров повідомив, що було відкрито 382 кримінальних проваджень за заявами про викрадення НЗФ транспортних засобів за період окупації м. Слов'янськ з 12 квітня по 5 липня 2014 року. Всі провадження були відкриті після звільнення міста ЗСУ. Деякі справи стосуються декількох автомобілів, викрадених в одного власника чи в рамках одного епізоду. Точну кількість викрадених в громадян автомобілів Петров А. Д. назвати не зміг, однак приблизно оцінив їхню кількість у 500.

Також громадянами подавалися заяви про те, що в підприємців відбирали залізобетонні блоки для будівництва блокпостів НЗФ.

Відзначено багато розбійних нападів на АЗС, крамниці та підприємства з метою заволодіння майном, грошима та паливом (точно цифру назвати не зміг). Під час нападів використовувалися погрози зброєю, однак повідомлення щодо нанесення тілесних ушкоджень чи смерті поодинокі. За заявами громадян за такими фактами відкривалися кримінальні провадження.

Зафіксовані випадки збройних нападів на квартири та житлові будинки з метою заволодіння майном та житловою площею. Погрожуючи зброєю, мешканців житлових будинків і квартир виганяли, а на житловій площі оселялися члени НЗФ й пов'язані з ними особи. Загалом зафіксовано близько 70 випадків. Всі особи, що незаконно заволоділи житловою площею та проживали на ній, втекли під час відступу НЗФ. Випадків, коли власники не змогли б повернутися до своїх осель після звільнення міста, не зафіксовано.

Щодо викраденого майна (зокрема автомобілів) ведуться оперативно-слідчі дії. Близько 30 автомобілів вдалося повернути власникам, однак більшість викраденого знаходиться, імовірно, на території, не підконтрольній Україні.

Наразі Слов'янському відділенню поліції підвідомчі провадження щодо кримінальних правопорушень, скоєних в м. Горлівка на не підконтрольній Україні території. Мешканці м. Горлівка можуть звертатися до Слов'янського відділення поліції, для чого вони мають виїхати з окупованої території. За всіма поданими ними заявами відкриваються кримінальні провадження, однак розслідування, розшук злочинців та викраденого майна, здебільшого, неможливі через їхнє перебування на не підконтрольній Україні території.

Багато заяв було подано громадянами щодо фактів руйнування їхніх будинків під час бойових дій. У таких випадках поліція (на той час – міліція) може лише встановити напрямок польоту снарядів, інформація про що надається громадянам.

За словами Гадяцького А. В. та Петрова А. Д., під час окупації м. Слов'янська з 12 квітня по 5 липня 2014 року частина робітників міліції залишила приміщення районного відділу через їхнє захоплення членами НЗФ, перейшла до іншого приміщення та продовжувала оперативно-розшукову діяльність за законодавством України. В тому числі приймалися заяви від громадян щодо правопорушень, зокрема щодо викрадення майна, пограбувань, розбійних нападів, крадіжок автомобілів та інших порушень майнових прав громадян.

27.01.2016 р., м. Краматорськ Донецької області

Зустріч із *начальником Краматорського відділу ГУМВС України в Донецькій області полковником міліції Максимівим В. В.* Він повідомив, що під час окупації м. Краматорськ незаконними збройними формуваннями (далі НЗФ) останніми були скоєні численні злочини проти власності, зокрема, відкрите викрадення транспортних засобів громадян та організацій, зайняття житлових приміщень, пограбування АЗС, крамниць та інших об'єктів, які супроводжувалися погрозами зброєю, а в окремих випадках – насильством у вигляді побиття та нанесення тілесних ушкоджень.

Протягом окупації в місті фактично були відсутні правоохоронні органи; заяви від громадян щодо правопорушень не приймалися, облік правопорушень не вівся. Після звільнення міста 5 липня 2014 року основну увагу правоохоронні органи приділяли виявленню членів НЗФ, що залишилися на звільненій території та їх притягненню до відповідальності. При цьому робота за зверненнями громадян щодо злочинів проти власності велася, однак їй не приділялося достатньої уваги. Звернення від громадян приймалися, кримінальні провадження за ними відкривалися, але слідство затягувалося. Крім того, громадяни, побоюючись повернення НЗФ, не відразу заявляли про скоєні проти них злочини. Наразі такі заяви продовжують надходити. На думку Максиміва В. В., значна кількість постраждалих від незаконних дій НЗФ досі не звернулася до правоохоронних органів.

З метою покращення ситуації, всі звернення (понад п'ятсот) були зведені в єдине кримінальне провадження, над яким працювали слідчі, делеговані на двомісячний термін з інших територіальних підрозділів МВС.

Частина осіб, які належали до НЗФ й були затримані правоохоронними органами на звільненій території, були притягнуті до відповідальності, в тому числі за злочини проти власності. За словами В. В. Максиміва, затримано було більше ніж тисяча осіб, а близько 2 тисяч знаходиться в розшуку. Всіх, кого затримували, необхідно було офіційно ідентифікувати, зібрати стосовно них доказову базу й направити до суду. Частина затриманих бойовиків обмінювали на полонених українських бійців і місцевих патріотів.

Під час окупації міста у квітні 2014 року частина співробітників міліції м. Краматорськ (за оцінкою Максиміва В. В. – більш ніж половина) перейшли на бік незаконних збройних формувань і самі брали участь у скоєнні злочинів. Водночас, працівники міліції, які відмовилися від переходу на бік НЗФ (близько 20 осіб, серед яких начальник МВ МВС і всі начальники відділів) незаконно утримувалися в приміщенні міського відділу міліції та СБУ, де піддавалися побиттям. Наразі частина колишніх працівників міліції, які перейшли на бік НЗФ, затримані та притягнуті до кримінальної відповідальності, а частина перебуває на не підконтрольній Україні території й оголошена в розшук. Працівники, що відмовилися від переходу на бік НЗФ, наразі повернулися до роботи.

На жаль, коли почалися бойові дії на підступах до Краматорська і в самому місті, органи правопорядку опинилися в надзвичайно складному становищі. Ні з Головного управління МВС у Донецькій обл., ні з Києва, з міністерства, ніяких команд, розпоряджень чи вказівок не надходило. Міліціонери самотужки, ризикуючи життям, вивезли й заховали частину зброї, яка знаходилася у міському відділі МВС.

Міліцією м. Краматорська після звільнення міста приймалися заяви від громадян щодо скоєння злочинів військовослужбовцями ЗСУ, добровольчих батальйонів та інших силових структур України, зокрема злочинів проти власності. За даними заявами порушено кримінальні провадження; щонайменше одну особу зі складу ЗСУ було затримано та притягнуто до кримінальної відповідальності. За словами Максиміва В. В., криміналу спочатку не дуже надавали значення, адже йшла війна, й головним завданням було звільнити місто від окупантів.

Краматорський МВ МВС займається розслідуванням злочинів, скоєних у підконтрольній ДНР Макіївці. Щоправда, про повноцінне розслідування мова не йде – лише про фіксацію злочину.

Максимів В. В. не надав точної статистики кількості звернень, відкритих проваджень, засуджених, тощо, посилаючись на те, що на момент розмови не має на руках відповідної інформації. Він обіцяв підготувати та надати відповідну інформацію за декілька днів електронною чи звичайною поштою.

Також Максимів В. В. повідомив, що йому відомо про підприємця, який був викрадений членами НЗФ в м. Слов'янську, незаконно ними утримувався, та за звільнення якого в його дружини вимагали викуп у розмірі 20 тисяч доларів США. Коли дружина збрала необхідну суму та привезла її злочинцям, їй повідомили, що її чоловіка було вбито.

Під час *опитування та анкетування В., директор автосалону*, повідомив наступне. Його автосалон було пограбовано членами НЗФ тричі. На думку як В., так і інших співробітників автосалону, в усіх випадках грабіжниками виступали члени НЗФ, громадяни України та Російської Федерації.

Перше пограбування відбулося 4 травня 2014 року, коли до автосалону прибуло троє членів НЗФ, один з яких, за словами опитуваної особи, виглядав та поведився як кадровий офіцер російської армії. Погрожуючи співробітникам автосалону автоматичною зброєю, зазначені особи заволоділи шістьма легковими автомобілями. Вони заявляли, що реквізують дані транспортні для потреб «республіки» та погрожували, в разі спротиву, прострелити співробітникам автосалону ноги. Нападники обіцяли повернути захоплені автомобілі за три тижні.

За словами опитуваної особи, їй відомо, що один із захоплених 4 травня автомобілів використовувався у бойових діях в якості вогневої точки для переносних зенітно-ракетних комплексів. З нього було зроблено постріл ПЗРК, яким було збито гелікоптер ЗСУ. Крім того, за словами опитуваної особи, один зі співробітників автосалону бачив, як у захоплений автомобіль члени НЗФ вантажили ПЗРК.

Вдруге члени НЗФ прибули до автосалону 19 червня. На думку опитуваної особи, це були громадяни України, серед яких вона впізнала, в тому числі, колишніх клієнтів автосалону, що були одягнуті у військову форму та мали зброю. Також, на думку опитуваної особи, серед прибульців були колишні співробітники міліції м. Краматорськ, які перейшли на бік НЗФ. Зазначені особи, погрожуючи співробітникам автосалону зброєю, заволоділи ще 19 легковими автомобілями, які були вивезені в невідомому напрямку вантажними автомобілями-евакуаторами.

Втретє автосалон було пограбовано 15 червня, коли до нього вдерлося понад двадцять членів НЗФ на чолі з ватажком, відомий за даними ЗМІ як громадянин Російської Федерації Олександр Можаяєв на прізвище «Бабай». Прибувши до автосалону, очолювані «Бабаєм» члени НЗФ заволоділи 20 автомобілями, що ще залишалися в автосалоні, запчастинами, обладнанням, інструментами, комп'ютерами, оргтехнікою, побутовою технікою та іншим майном, що належало автосалону. При цьому, співробітників, які намагалися вивезти запчастини з салону, було захоплено та піддано приниженням. Одного співробітника було побито прикладом автомату. При цьому, члени НЗФ заявили, що все майно автосалону «націоналізоване» та належить «Донецькій народній республіці». Працівникам автосалону було заявлено, що в разі, якщо вони знов з'являться на робочому місці, вони будуть розстріляні «за законами воєнного часу».

Після вивезення автомобілів особи зі складу НЗФ розграбували інше майно. Зокрема, було викрадено комп'ютери, оргтехніку, побутову техніку, обладнання, інструменти. Працівники автосалону, що прибули на місце подій з метою врятувати частину майна, були захоплені та піддані приниженням. Одну особу було побито. Після цього керівництво автосалону змушене було припинити діяльність, звільнити працівників та виїхати на підконтрольну Україні територію. Територію та приміщення автосалону зайняли члени НЗФ.

Що саме відбувалося в автосалоні в період між 15 червня та звільненням міста 5 липня 2014 року опитувана особа повідомити не може. Однак, вона надала фотознімки, зроблені з сусіднього будинку, на яких помітні обличчя членів НЗФ, що перебували в автосалоні. Зокрема, на знімках видно особу, схожу на «Бабая». За словами опитуваної особи та інших співробітників автосалону, серед загартників були представники так званого «казачества» з Російської Федерації.

Після звільнення м. Краматорськ 5 липня 2014 року співробітники автосалону повернулися до нього та виявили, що майно автосалону (комп'ютери, оргтехніка, побутова техніка, запчастини, інструменти, прилади) зникли. Меблі та устаткування автосалону були потрощені та зламані. Внаслідок бойових дій було розбито скло на фасаді, стіни автосалону та стоянки були пошкоджені кулями та уламками. Приміщення були суттєво забруднені. На стоянці автосалону знаходилися два БТР, на башті одного з яких було закріплено прапор Російської Федерації. На момент прибуття працівників автосалону один з БТР був підпалений та горів. Після гасіння пожежі було виявлено, що всередині обох БТР перебували боєприпаси, і у разі їх вибуху було б знищено як будівлю автосалону, так і завдано шкоду навколишнім будинкам. Опитана особа оцінює вартість викраденого та знищеного майна у загальну суму понад 11 мільйонів гривень.

Щодо вказаних фактів було подано заяву до органів міліції, порушено кримінальне провадження, яке наразі триває. В рамках даного кримінального провадження було затримано та за-

суджено колишнього співробітника міліції м. Краматорськ, який перейшов на бік НЗФ. Інших осіб затримано не було. Співробітниками автосалону було самостійно розшукано близько 15 автомобілів, викрадених НЗФ з автосалону та покинутих у м. Краматорську. Ще 5 автомобілів були розшукані та повернуті міліцією. Доля решти автомобілів та іншого майна невідома.

Після подання заяви до органів міліції всі викрадені автомобілі були оголошені в розшук. Повернені автомобілі знімалися з розшуку, однак, внаслідок бюрократичних помилок, щонайменше в одному випадку, один з автомобілів, що був правомірно придбаний в автосалоні, було затримано як такий, що перебуває у розшуку. Це потягнуло за собою необхідність повторного зняття даного автомобіля з розшуку, через що добросовісні покупці були тимчасово позбавлені можливості користуватися своїм майном.

Претензій до дій ЗСУ та інших силових структур України в опитуваної особи немає. Вона зазначила, що ЗСУ надавали допомогу у розмінуванні та відновленні автосалону, а працівники автосалону, у свою чергу, на волонтерських засадах ремонтували техніку ЗСУ та інших силових структур безоплатно або за собівартістю.

Додатково опитувана особа повідомила, що їй відомо про факт нападу з боку НЗФ на особу, яка добровільно допомагала ЗСУ продовольством. Автомобіль даної особи було зупинено, особу було незаконно затримано та доставлено до міського відділку міліції. Наразі доля зниклої особи невідома.

Крім того, на думку опитуваної особи, інформацію щодо пограбувань автосалонів на окупованій території Донецької та Луганської областей можна отримати на форумі сайту: <http://www.autoconsulting.com.ua/>, де користувачами серед іншого обговорюються й питання, пов'язані з веденням бізнесу з продажу автомобілів на окупованих територіях.

Під час *опитування та анкетування Г.* повідомив, що є власником ретрансляційного радіоузла, який забезпечує ретрансляцію в Донецькій та Луганській областях ряду українських та зарубіжних радіостанцій (зокрема «Русское радио», «Європа плюс», «Радіо Рокс»). Майно ретрансляційної станції знаходилось у містах Донецьк та Луганськ, а також на радіовежі на горі Карачун на околицях м. Краматорськ.

З моменту окупації частини територій Донецької та Луганської областей НЗФ, опитувана особа не мала і на даний момент не має доступу до майна в м. Донецьку та Луганську. З 18 квітня 2014 року не має доступу також до майна, розташованого на радіовежі на горі Карачун.

На початку червня 2014 року двоє осіб зі складу НЗФ, яких опитувана особа вважає місцевими мешканцями, вдерлися до офісу опитуваної особи. Погрожуючи зброєю, дані особи зв'язали опитуваній особі руки та насильницьким чином доставили в кабінет на другому поверсі будівлі Краматорського відділення УСБУ в Донецькій області.

Г. утримували на стільці в сидячому положенні зі зв'язаними руками та мішком на голові протягом доби. При цьому його піддавали побиттям, як пояснювали особи зі складу НЗФ, за проукраїнську позицію. У нього вимагали віддати ключі від автомобіля марки «Мазда 7» чорного кольору. Г. був змушений виконати цю вимогу, після чого його було відпущено вранці наступного дня після викрадення. Іншого майна в особи відібрано не було. Через побоювання нового нападу з боку НЗФ, він не звертався до лікарні, а отримав допомогу у знайомого лікаря, який констатував струс мозку.

Після звільнення м. Краматорська 5 липня 2014 року опитувана особа отримала доступ до майна, що було розташоване на горі Карачун. Це майно було фактично знищене внаслідок бойових дій, а також, на думку особи, внаслідок цілеспрямованого руйнування з боку невідомих осіб. Зокрема, було зламано металоконструкції, потрощено радіообладнання, зник металевий дріт.

Викрадений автомобіль було пізніше знайдено покинутим у м. Костянтинівка. Автомобіль не

мав ушкоджень та був придатний до експлуатації. Як пояснив Г., на автомобілі було встановлено спеціальний пристрій, який унеможлиблював керування ним у разі викрадення, через що, імовірно, особи зі складу НЗФ покинули автомобіль.

Вартість майна, втраченого на горі Карачун опитувана особа оцінює у 100 тисяч гривень. Вартість майна, до якого не має доступу у м. Донецьк та Луганськ складає, за його оцінкою, близько 200 тисяч гривень.

Моніторинг роботи громадської приймальні з правової допомоги переселенцям. За адресою, вказаною на сайті організації – м. Краматорськ, пр. Миру, 10 – даної установи не виявилося. Трохи згодом вдалося з'ясувати, що громадська приймальня з надання правової допомоги переселенцям знаходиться за іншою адресою: м. Краматорськ, вул. Маяковського, 9, кв. 1, у Будинку культури будівельників. Черговий Будинку культури про громадську приймальню нічого не знав, але сказав, що є волонтери, які займаються переселенцями. Стіна коридору біля кабінету № 1 була обвішана наочною інформацією з емблемами ЮНІСЕФ.

Волонтери Михайло та Ірина, які вели прийом громадян, виявилися переселенцями з м. Кіровське Донецької обл. Вони розповіли, що Центр допомоги переселенцям «SOS-Краматорськ» запрацював з кінця липня 2014 року, одразу ж після звільнення Краматорська, коли сюди почали звозити евакуйованих із зони бойових дій. Організував Центр Олександр Ворошков, переселенець, радник міністра соціальної політики. Центр надає інформаційну, юридичну та гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам із зони проведення АТО. Центр співпрацює з Фондом Рената Ахметова, ЮНІСЕФ, ПРООН, UNDP та іншими міжнародними організаціями.

Як повідомили працівники Центру, за статистикою УТТЗН, через Краматорськ пройшло близько 67 тисяч переселенців, 5965 з них сьогодні знаходяться на обліку й контролі організації «SOS-Краматорськ».

Основні проблеми, з якими звертаються переселенці: працевлаштування, влаштування дітей у дитсадок, соціальні програми, отримання матеріальної допомоги, пошук житла, юридичні питання.

Як зазначили волонтери, у приміщенні Центру працюють і представники громадської приймальні Української Гельсінської правозахисної Спілки. Але, оскільки кабінет Центру дуже маленький, і там немає можливості навіть ще одного стільця поставити, то юристи працюють у телефонному режимі, а у разі необхідності їх викликають для консультації. За словами Михайла, юристи приймальні виграли вже чимало судів на користь переселенців. Особливо це стосується видачі свідоцтв про народження дітям, які народилися на території ДНР–ЛНР.

За словами волонтерів, наразі найбільшою проблемою є плутанина й відсутність чіткої інформації щодо закону про міграційну печатку на довідці переселенця. Лише Пенсійний фонд і «Ощадбанк» отримали роз'яснення. Всі інші державні й недержавні установи не знають, як діяти й що робити.

Закон було прийнято 13.01.16, а 25.01.16 печаті на довідках припинили ставити. А у людей з'явилося багато проблем і питань.

Волонтери «SOS-Краматорськ» вважають своєю заслугою те, що медичне обслуговування для переселенців у Краматорську безкоштовне.

Михайло повідомив, що в Інни – юриста – є інформація щодо захоплення, «віджиму» й руйнування сепаратистами житла мирного населення.

28.01.2016 р., м. Дружківка Донецької області

Монітори відвідали судові засідання в міському суді м. Дружківка, де розглядався позов мера Дружківки Валерія Гнатенка проти місцевої активістки Ірини Кірикової. Позивач звинувачує Іри-

ну Кірикову в тому, що вона начебто зазіхнула на його честь і гідність. «Я знала, що так буде, адже завжди виступала проти цього мера, який відкрито підтримував окупаційний режим в місті та організовував так званий референдум, — повідомила Ірина Кірикова. – Коли наше місто було окуповане, Гнатенко співпрацював з режимом «ДНР»; у дворі міськради діяла комендатура, де калічили людей. Він у цей час побудував собі практично Межигір'я у парковій зоні Дружківки. Я це говорила і буду говорити». Причетність Гнатенка до окупаційного режиму та докази його антиукраїнських поглядів зафіксовані в фото та відеоматеріалах. За словами Ірини, на мера вже відкрито кілька судових проваджень, у тому числі і за статтею про сепаратизм.

У Дружківці відбулося засідання суду, на яке скандальний мер не з'явився. Підтримати Ірину Кірикову прийшло багато людей, як місцевих, так і представників ГО «Слов'янська Січ» з м. Слов'янськ. Після засідання суду, яке було перенесено на 3 березня, на східцях будівлі місцевого правосуддя відбувся стихійний проукраїнський мітинг. На імprovізованому мітингу на східцях суду Ірина Кірикова сказала: «Я відкрито боролася і буду боротися проти того, що було в нашому місті у 2014 році та того, що коїться зараз. Ця справа повинна показати всій країні, що тут багато патріотів, які не бояться та відстоюють свою Батьківщину. Ми заслуговуємо жити у вільній державі, а не в феодальному суспільстві. Мер цією справою, мабуть, хоче показати дружківчанам, що кріпосне право у нас ще й досі діє. Але ми цього йому не дамо! В позовній заяві говориться, що я нанесла діловій репутації мера непоправну шкоду, що обізвала його сепаратистом. Це вершина цинізму! Він вимагає, щоб я публічно перед ним вибачилася. Такого не буде, бо я нічого проти своєї Батьківщини, своїх дружківчан не зробила! Нехай той, хто зрадив – задумається, чому він вивішував над містом прапори терористів та держави-окупанта. 5 липня, як тільки нас звільнили, я помчалася до Слов'янська, щоб допомагати нашим військовим. Бачила наших загиблих хлопців. Там я зустрілася з Президентом Петром Порошенком і ще тоді прохала його: «Петро Олексійовичу, дуже прошу допомогти звільнити Дружківку від цієї влади, яка привела сюди війну». Я сюди принесла цілу папку матеріалів з приводу відкритих стосовно нашого міського голови кримінальних проваджень по 110 статті Кримінального Кодексу України за сепаратизм. На наші запити СБУ та поліція відповідають, що розслідування ведеться, справи не закриті. Але тепер, навпаки, починаються гоніння на нас. Але ми не боїмося! Якщо я не боялася кадирівців, з якими стикалася очі в очі, то зараз тим паче! Нас тоді, все ж таки, звільнили не до кінця. Але я думаю, що цим процесом, не наді мною, а над сепаратистами при владі, ми остаточно звільнимо наше місто!».

Дмитро Коробко, адвокат Кірикової, заявив: «Нам безпідставно не дали матеріали справи для ознайомлення. В тому числі відмовлялися надати послухати диск, наданий позивачем. Коли ми це отримуємо, то, нареши, зможемо повідомити громадськість, в чому звинувачують мою клієнтку...».

Цей процес привернув увагу як місцевої, так і центральної преси.

Під час опитування та анкетування Є. та Н. повідомили наступне. Вони підтримували події Революції Гідності у м. Києві. Наприкінці зими – на початку весни 2014 року у їхньому населеному пункті з'явилися групи людей, які, на думку опитуваних осіб, є немісцевими. Ці особи прибували в селище автобусами. Крім того, в селищі протягом останніх п'яти-шести років розвився рух «Донського козацтва», який підтримувався мером м. Дружківка та православною церквою Московського патріархату, та складався з місцевих мешканців. Рух пропагував патріотичне виховання, зокрема в школах. У березні 2014 року у членів зазначених рухів з'явилася автоматична зброя та вони почали споруджувати блок-пости на дорогах. На цих блок-постах незаконно зупиняли транспортні засоби з метою перевірки документів. Разом з цим вони вели пропагандистську

роботу з розповсюдження ідей сепаратизму. Співробітники органів правопорядку не заважали даним діям та підтримували них. Є., як депутат селищної ради, виступав проти даних подій, намагаючись переконати членів руху «Донського козацтва» припинити незаконні дії.

В ніч із 3 на 4 травня 2014 року невідомі особи скоїли напад на будинок родини Є. та Н., закидавши вікна пляшками з легкозаймистою сумішшю, пошкодили їх, а також зовнішні стіни. Десь опівночі Н. почула удари об стіну будинку. Вранці вона побачила, що стіни будинку були забруднені, місцями обгоріли, а перед вікнами лежали уламки пляшок від займистої суміші. В середині будинку шкоди завдано не було. На думку Н., напад організував мешканець їхнього селища Верещага Максим Юрійович, який в день перед нападом двічі проїжджав на автомобілі повз будинок родини Є. та Н. і спостерігав за ним. Верещага Максим Юрійович та його брат Верещага Володимир Юрійович належали до руху «Донського козацтва».

З приводу нападу на будинок опитані особи звернулися до міліції. Співробітники міліції провели огляд місця події, однак здійснювали його пасивно та не провели інших слідчих дій, також не здійснили необхідних зусиль з розшуку нападників. Опитуючи Н., слідчий Батраченко натякнув, що напад є наслідком «якихось поглядів» родини та міг бути «помстою» за знищення ЗСУ блок-посту «ДНР» поблизу селища.

Після цього випадку опитувані особи разом з дітьми виїхали з місця їхнього постійного проживання до родичів у Харківську область, покинувши все майно в будинку.

8 травня 2014 року Є. зателефонували сусіди та повідомили, що члени незаконних збройних формувань прибули до будинку на автомобілях, влаштували стрілянину на вулиці, вдерлися до будинку. На думку опитаних осіб, члени НЗФ шукали людей, оскільки вони обшукали будинок, відкриваючи всі двері та шафи. В будинку ними були викрадені ноут-бук марки Asus, продукти та спиртні напої. Опитувані особи телефоном повідомили про напад міліцію. Співробітники міліції прибули на місце події та оглянули його. За заявою Є. було порушене кримінальне провадження.

25 травня члени НЗФ прибули до будинку на чолі з Верещагою М.Ю. та самопроголошеним «комендантом» їхнього селища Власенко Олександром, зрізали входні двері та заволоділи майном, що перебувало в будинку, гаражі та дворових спорудах. Зокрема, було викрадено меблі (дивани, тумбочки, шафи), оргтехніку, побутову техніку, одяг, білизну. За оцінкою опитаних осіб, загальна вартість викраденого майна складає 53 000 гривень за цінами на початок 2014 року. Подальша доля цього майна невідома.

За повідомленнями сусідів, 4 червня 2014 року в будинку оселилися члени НЗФ та їхні родини з м. Слов'янська, які постійно проживали там до моменту звільнення селища. За повідомленнями сусідів, члени НЗФ намагалися незаконно продати будинок.

Після звільнення селища Збройними силами України опитані особи повернулися до свого будинку та знайшли його з вибитими вікнами, сильно забрудненим та закиданим сміттям. Ними було знайдено та передано до міліції покинутий пістолет, скривавлену куртку (на думку опитуваних осіб – внаслідок поранення члена НЗФ), пакети та пакунки з маркуваннями магазинів, розташованих в Російській Федерації.

Окрім майна, що перебувало в будинку, в опитуваних осіб було викрадено автомобіль марки ГАЗ-3302 («Газель»), який використовувався Є. у підприємницькій діяльності. При виїзді опитуваних осіб з селища Є. залишив даний автомобіль на зберігання знайомому автослюсарю, який зазвичай здійснював його поточний ремонт. У середині травня 2014 року до особи, в якій перебував на зберіганні автомобіль, прибули члени НЗФ, відомі Є. (перелік осіб міститься в кримінальному провадженні), які, погрожуючи зброєю, заволоділи автомобілем.

Також члени НЗФ незаконно викрали особу, в якій автомобіль перебував на зберіганні, та помістили її у підвал будівлі по вул. Леніна в м. Дружківка, який самі члени НЗФ називали «Гестапо», де його піддавали побиттям та нанесли тілесні ушкодження середньої тяжкості. Близько другої години ночі наступного дня викрадену особу було відпущено.

Автомобіль використовувався членами НЗФ в їхній діяльності, зокрема на ньому розвозили воду. Надалі він використовувався в якості транспортного засобу на блок-пості на дорозі. Після звільнення селища автомобіль було знайдено на покинутому НЗФ блок-пості. З автомобіля було викрадено акумулятор, електрообладнання, інструменти, запасне колесо. Загальна вартість викраденого з автомобіля майна оцінюється опитаними особами в 7 тисяч гривень.

З приводу викрадення автомобіля опитувані особи звернулися до органів міліції, було порушено кримінальне провадження.

Додатково Є. та Н. повідомили наступне. Серед членів НЗФ були присутні особи, які відкрито заявляли, що є громадянами Російської Федерації, яких доставили з м. Ростова, у тому числі військовослужбовці, які проходять службу в Головному розвідувальному управлінні Генерального штабу РФ. Один з них заявляв, що походить з м. Волгограда. У м. Дружківка особи, яких опитані особи вважають військовослужбовцями Збройних сил РФ, мешкали на вул. Теа-

тральній в приміщенні складу, який у минулому належав підприємцю Л.

З приводу інших порушень прав людини опитані повідомили наступне. У м. Дружківка членами НЗФ було викрадено громадянина В. Його було доставлено в будівлю СБУ у м. Краматорську, піддано побиттям та нанесено тілесні ушкодження середньої тяжкості за те, що він вийшов на вулицю з українським прапором. Викраденого примушували до важкої праці попри його похилий вік та через три дні відпустили.

У м. Дружківка члени НЗФ викрали громадянина З. Його помістили до підвалу будівлі міської виконавчої ради м. Дружківка та били аж поки той перестав подавати ознаки життя. Лише після цього З. передали лікарям швидкої допомоги, які його врятували.

Члени НЗФ у м. Дружківка викрали й громадянина М., якого також помістили до підвалу будівлі міської виконавчої ради, де завдали тілесних ушкоджень.

На думку опитаних осіб, від злочинних дій НЗФ постраждали й інші громадяни, однак вони залякані та побоюються заявляти про скоєні щодо них злочини.

Опитані особи не мають претензій щодо порушень їхніх прав з боку ЗСУ, Національної гвардії та інших силових структур України.

Вони висловили бажання звернутися до Європейського суду з прав людини з приводу захисту своїх порушених прав.

м. Слов'янськ Донецької області

Моніторинг громадської приймальні УГСПЛ м. Слов'янськ. Громадська приймальня знаходиться у легкодоступному місці недалеко від центру міста за адресою: вул. Васильківська (Жовтневої Революції), 49. Вхід розташований з вулиці, вікно та вхід у кабінет облаштовані табличками. Не було таблички на вхідних дверях, на що було зроблено зауваження юристу.

Юрист разом із помічницею були на місці. Офіс облаштований сейфом, решітками на вікнах, замком на дверях. Також в приміщенні є шафи та МФУ. Під час спілкування юрист та помічниця показали себе досвідченими спеціалістами, які не перший рік працюють у сфері захисту прав людини та соціального захисту населення. Юрист має широкий погляд на політичну ситуацію в країні та системні порушення у судовій системі. Приймальня готує подання до ЄСПЛ. Взагалі команда залишає приємне враження: компетентні, ввічливі та доброзичливі.

З приводу грабежів та викрадення майна сепаратистами до приймальні не зверталися. Юрист зазначив, що місцеві побоюються повернення сепаратистів до міста та помсти за звернення до судових органів.

м. Дружківка Донецької області

Проведене *опитування та анкетування М.*, яка повідомила наступне.

Вона, її чоловік та донька проживали у м. Дружківка. 1 липня 2014 року її чоловік знаходився у будинку своїх батьків. Близько 15:00 до будинку прибули невідомі в кількості 8-10 осіб у військовій формі, які називали себе «ополченцями». Їх очолював співробітник міського відділу міліції на прізвище Шуляк. Невідомі зайшли у двір будинку, одягли на чоловіка М. наручники та, погрожуючи автоматичною зброєю, заволоділи його автомобілем марки «Тойота-Прадо». Також «ополченці» забрали з будинку гроші, цінні речі, документи та ноутбук. Після цього чоловіка М. заштовхали у багажник автомобіля та доставили до будівлі управління позавідомчої охорони (колишній міський відділок міліції) у дворі будівлі міського виконавчого комітету. Там чоловіка М. кинули до підвального приміщення, яке викрадачі називали «камерою смертників», де й утримували без води та їжі.

Наступного дня до камери прийшла особа, відома як «Васильович», яка керувала діями членів НЗФ у м. Дружківка, та почала вимагати переоформити право власності на кав'ярню та крамницю, які належали чоловіку М.. «Васильович» заявляв, що його буде «пущено в розхід» в будь-якому випадку, але, в разі відмови передати право власності на крамницю та кав'ярню, він погрожував фізичною розправою щодо його дружини та дітей. Побоюючись за долю своїх рідних, чоловік М. погодився передати право власності на крамницю та кав'ярню, однак, здійснити таку передачу було неможливо через те, що на цей час в місті були зачинені нотаріальні контори.

Протягом всього часу незаконного утримання членами НЗФ її чоловіка, М. щодня приходила до «Васильовича» з проханням випустити його та повернути викрадене майно. У відповідь «Васильович» заявляв, що викрадений автомобіль йому потрібен, а її чоловіка повинні випустити через якийсь час. Під час відвідувань М. бачила підприємців, які приносили гроші «Васильовичу» в якості викупу за відібране в них майно.

На третій день утримання чоловікові М. намалювали зеленкою пляму на лобі, якою позначали осіб, приречених до смерті. Разом з чоловіком М. у приміщенні утримувалися двоє громадян Російської Федерації (батько та син), які, за словами М., прибули до м. Дружківка до родичів. У цих громадян Російської Федерації члени НЗФ відібрали автомобіль. У відповідь на їхнє обурення та обіцянки поскаржитись до російських правоохоронних органів, двох зазначених осіб було розстріляно у дворі міського виконавчого комітету.

1 липня 2014 року до квартири М., де на той час вона перебувала разом з донькою, прибув Шуляк та ще один чоловік (на думку опитаної особи чеченської національності). Погрозами вони змусили М. відчинити двері квартири. Після цього, погрожуючи зброєю, наказали їй та її донці стати обличчям до стіни, а самі пограбували квартиру, викравши цінні речі, побутову техніку та електроприлади.

2 липня «Васильович» прибув до кав'ярні, яка належала чоловікові М. Він оглянув приміщення та підвали і заявив, що вони придатні для утримування захоплених НЗФ осіб. «Васильович» разом з особами, які його супроводжували, зламали сейф та забрали документи на право власності на приміщення і документи підприємства. З приміщення кав'ярні було викрадено предмети ужитку.

5 липня 2014 року м. Дружківка було звільнено Збройними силами України. М. прибула до будівлі, де утримувався її чоловік. Біля будівлі знаходилися члени НЗФ віком 17-18 років, які заявили, що їм наказано «стояти», та що її чоловіка буде розстріляно.

М. змушена була повернутися додому, звідки вона зателефонувала міському голові м. Дружківка В. Гнатенко, який залишався на своїй посаді як протягом всього періоду окупації, так і на даний момент. Однак міський голова відмовився допомогти у визволенні її чоловіка.

Після цього опитана особа знову прибула до будівлі, де утримувався її чоловік та випадково зустріла там завгоспа виконавчого комітету міської ради, який і звільнив її чоловіка. Останній був сильно виснажений та морально подавлений. Після викрадення НЗФ у нього розвилася хронічна хвороба, від якої він помер 4 липня 2015 року.

Одразу після звільнення м. Дружківка силами ЗСУ М. звернулася з заявою про скоєння злочину до міського відділу міліції. Однак за даною заявою ніяких дій здійснено не було. Загальну вартість викраденого з будинку, квартири та кав'ярні майна опитана особа оцінює в 1 170 390 гривень. Щодо подальшої долі викраденого майна М. вказала, що має інформацію про те, що викраденим автомобілем марки «Тойота-Прадо» користувався один з лідерів незаконних збройних формувань відомий як Ігор Безлер («Біс»).

Щодо викрадення майна інших осіб М. відомо, що прокурор А. Симонян заявляв, що він є «прокурором самооборони» та організовував збір награвованого в громадян у будівлі прокуратури.

М. відомо, що НЗФ заволоділи майном народного депутата України Константинова Євгена Семеновича, яке перебувало в гаражах на території м. Дружківка, зокрема трьома автомобілями. Самого Константинова Є.С. незаконно утримували НЗФ до того часу, поки його близькі не сплатили викуп за звільнення.

Додатково М. повідомила наступне. Приблизно за три роки до захоплення м. Дружківка НЗФ у місті з'явилися троє осіб, яких вона вважає співробітниками Головного розвідувального управління Генерального штабу РФ на чолі з «Васильовичем». Ці особи заводили знайомства, в тому числі товаришували з В. Медведком (під час окупації – «комендант» м. Дружківка), начальником ДАІ Земським О.В., прокурором Симоняном А. «Васильович» одружився на місцевій мешканці, яка працювала санітаркою в міській лікарні. Під час захоплення НЗФ м. Дружківка «Васильович» фактично керував діяльністю всіх ватажків НЗФ. Під час втечі НЗФ з м. Дружківка «Васильович» загинув у бойових діях.

Опитана особа не має претензій щодо порушень її прав з боку ЗСУ, Національної гвардії та інших силових структур України.

Опитана особа висловила бажання звернутися до Європейського суду з прав людини щодо захисту своїх порушених прав.

м. Краматорськ Донецької області

Проведене *інтерв'ювання С.*, який зазначив, що 26.08.2014 року о 7 ранку повертав з Києва до місця проживання у Макіївці на власному автомобілі та був затриманий на блок-посту при в'їзді до міста Макіївка. Під час огляду машини були знайдені речі, за якими сепаратисти ідентифікували його як парафіянина греко-католицької церкви. С. затримали, особисті речі,

телефон, ноутбук та автомобіль відібрали. Самого ж С. звинуватили у зв'язках з «Правим сектором», а співробітники МГБ ЛНР били та катували й незаконно утримували його протягом 4-х днів. Під час затримання він знаходився в «Ізоляції» разом з трьома іншими заручниками. Протягом перебування в ув'язненні С. виконував примусові роботи з прибирання приміщень, казарм та на кухні. У зв'язку з погіршенням стану здоров'я через високий тиск та проблеми з серцем С. був звільнений та виїхав на підконтрольну Україні територію. Заява до міліції подана не була. Особисті речі не повернули. Було повернено лише документи.

Опитаний висловив бажання звернутися до Європейського суду з прав людини щодо захисту своїх порушених прав.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Протягом тисячоліть у суспільстві панувала думка про те, що не всі люди можуть володіти власністю. У XX столітті закріплення права на вільне володіння власністю, як права людини, з політико-ідеологічних причин відбувалося досить повільно. Серед загальних міжнародних договорів про права людини воно згадується не часто, і тому загальне конвенційне міжнародне право досить рідко містить його тлумачення.

У міжнародних договорах проголошено гарантованість і недоторканість права на приватну власність; у складі права приватної власності виділені правомочності володіння, користування, розпорядження майном; розуміння об'єктів права власності (майна), що підлягає захисту, постійно розширюється; встановлюється баланс приватних і публічних інтересів; деталізовані правила вилучення власності у суспільних інтересах; закріплена можливість законного обмеження права на власність рамками, які не порушують саму сутність даного права.

Норма ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є європейським мінімальним стандартом захисту права на вільне володіння своєю власністю, а її зміст постійно уточнюється, розширюється та трансформується. Однак, у більшості випадків, в нашій країні як пересічними громадянами, так і юристами це право розглядається досить вузько – у цивільно-правовому розумінні. І, у випадку його порушення, потерпілими не часто розглядається можливість звернення до ЄСПЛ за міжнародним публічно-правовим судовим захистом. Крім того, вітчизняна судова практика використання прецедентів ЄСПЛ залишається несистемною, а механізм звернення до прецедентів – невідпрацьованим, в окремих випадках без чіткого розуміння причин такого посилення. Відповідно, **актуальною залишається пропозиція щодо необхідності висловлення позиції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо використання прецедентів ЄСПЛ за ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції у відповідній Постанові Пленуму.**

2. Європейським судом з прав людини визнається наявність позитивного обов'язку держави щодо запровадження належної системи гарантії права власності та правосуддя. При цьому до позитивних зобов'язань держави також належить запровадження ефективних та доступних для заявників процедур не лише судового захисту, але й розслідування уповноваженими державними органами заяв про злочини, пов'язані з порушенням майнових прав, зокрема в тих випадках, коли особу позбавлено майна. **Пропонується:**

— МВС, ГПУ, СБУ, Міністерству юстиції України розглянути можливість використання права на повагу до власності як критерію оцінки процедур кримінального провадження та відповідної правозастосовної практики;

— МВС, ГПУ, СБУ здійснити необхідні заходи з метою забезпечення повноцінного розслідування злочинів, вчинених на сході України.

3. Міжнародне гуманітарне право – як договірне, так і звичаєве – захищає цивільних осіб та цивільні об'єкти від пошкодження в результаті збройного конфлікту. Цей захист не зводиться до встановлення захисту окремих категорій майна з метою забезпечення нормального функціонування економіки під час конфлікту. Навпаки, такий захист будується на переконанні в тому, що необхідно вберегти від наслідків бойових операцій цивільні об'єкти та майно, яке потрібно для життєзабезпечення цивільних осіб і здійснення вимог індивідуального захисту. У Женевських конвенціях особливо підкреслюється обов'язок держав-учасниць забезпечити таку підготовку осіб зі складу збройних сил, щоб за будь-яких обставин вони діяли згідно з нормами МГП. Недотримання цих норм підсилює невдоволення з боку цивільного населення територій проведення АТО силовими структурами України, знижує авторитет і прихильне ставлення до української влади в цілому.

Пропонується:

— **забезпечити вивчення військовослужбовцями (резервістами, військовозобов'язаними) та працівниками Збройних Сил України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, поліцейськими, особами рядового, начальницького складу, працівниками Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, норм МГП;**

— **включити до навчальних програм вищих військових навчальних закладів (вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання) дисциплін з основ прав людини та основ міжнародного гуманітарного права;**

— **забезпечити суворе виконання вимог бойових статутів, «Керівництва по застосуванню норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України» з метою забезпечення ведення воєнних дій при неухильному дотриманні норм МГП, правил поведінки з жертвами збройних конфліктів, медичним і духовним персоналом противника, особливостей застосування норм МГП у внутрішніх збройних конфліктах.**

4. Міжнародний індекс прав власності за підсумками 2015 року оцінив права та можливість громадян мати та захищати приватну власність в Україні на 3,9 бала з 10 можливих. Відповідно, рейтинг нашої держави, на жаль, є дуже низьким: вона знаходиться у найнижчій, «червоній зоні» та займає 109 місце серед досліджених 129 країн світу. Зокрема, МВФ відносить Україну до країн нижньої групи з середнім рівнем доходу. Порівняно з 2014 роком погіршилися показники щодо правового та політичного середовища, а саме: стосовно незалежності судової системи, верховенства закону, політичної стабільності та контролю за корупцією. Рівень права матеріальної власності в цілому залишився на попередньому рівні: реєстрація власності стала легшою і доступнішою, натомість погіршилися захист прав матеріальної власності та доступність кредитування. Оцінка права інтелектуальної власності погіршилася: на низькому рівні є захист інтелектуальної власності й захист від «піратського» копіювання; однак захист патентного права є достатньо високим.

Пропонується:

— **розробити проект постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»;**

— **здійснити аналіз та узагальнення судової практики «Розгляд судами справ щодо захисту власності» з метою вироблення єдиного підходу стосовно проблемних питань, недопущення порушення «розумних» строків розгляду справ та визначення й усунення причин невиконання судових рішень;**

— здійснювати ефективну боротьбу з корупцією не тільки на побутовому рівні (пере-січні громадяни та чиновники), а й стосовно ділової корупції (влада та бізнес) та корупції верховної влади (політичного керівництва та верховних судів);

— визначити умови та здійснити можливі заходи для пом'якшення стандартів кредиту-вання домогосподарств та корпоративного сектору;

— визначити умови та здійснити ефективні заходи щодо захисту прав інтелектуаль-ної власності, припинення виготовлення контрафактної продукції, здійснення прозорого розподілу та виплати роялті авторам, протидії Інтернет-піратству.

5. Збройний конфлікт на сході України значно погіршує ситуацію щодо захисту права влас-ності через підвищений ризик її втрати та суттєве зменшення можливості захисту порушеного права, у т. ч. у судовому порядку. Крім того, паралельно з власністю збройним конфліктом часто спричинюється шкода життю та здоров'ю людей. Особливо ясно це проявляється у випадку здійснення невинувинних обстрілів. Згідно з оприлюдненими даними, під час бойових дій на сході нашої держави загинуло не менше 7000 мирних жителів, що в 3 рази перебільшує кіль-кість загиблих військових (не менше 2300), а втрати від руйнування інфраструктури, за різними оцінками, знаходяться у діапазоні від 469 млн до 15 млрд доларів США. І хоча випадків заборо-неного «бомбометання по площі» під час військового конфлікту на сході України не встанов-лено, тим не менш слід відмітити наявність наступних порушень норм як національного, так і міжнародного гуманітарного права з боку як сепаратистів, так і проурядових сил.

А) Траплялися випадки недотримання сторонами, які беруть участь у конфлікті, імунітету цивільних об'єктів. Цивільні об'єкти використовувались у військових цілях, внаслідок чого пе-реходили до категорії військових об'єктів.

Б) За час військового конфлікту на території Донецької та Луганської областей прямі на-пади на військові об'єкти, здійснені сторонами конфлікту, спричиняли нанесення надмірного побічного збитку цивільним об'єктам.

В) Сторони конфлікту не завжди проводили розрізнення між цивільними об'єктами і вій-ськовими об'єктами. Мали місце випадки умисних нападів, спрямованих проти цивільних об'єктів.

Г) Під час військового конфлікту на сході України мали місце напади невинувинкового ха-рактеру, які не спрямовані на конкретні військові об'єкти та які, таким чином, у кожному такому випадку вражали військові об'єкти, цивільних осіб і цивільні об'єкти без відмінності.

Д) Під час військового конфлікту на сході України мали місце напади невинувинкового ха-рактеру, при яких застосовувались методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані проти конкретних військових об'єктів і які, таким чином, у кожному такому випад-ку вражали військові об'єкти, цивільних осіб і цивільні об'єкти без відмінності.

Не дивлячись на важливість проблеми, досі жодна організація не взяла на себе відповідаль-ність за визначення винної сторони в загибелі мирних жителів і спричиненні шкоди об'єктам власності. Місія ОБСЄ в Україні, наприклад, прямо заявляє, що її функція – фіксування фактів обстрілів і порушення перемир'я, а не визначення винних. У кращому випадку ОБСЄ вказує, з якого напрямку був обстріляний об'єкт, не зазначаючи, хто розташовується на тих позиціях, навіть якщо це відомо. Відповідно, неможливо встановити й конкретних осіб, які заподіяли шкоду, з метою подальшого притягнення їх до суду та відновлення справедливості. Такий стан призводить до поганого ставлення мешканців території проведення АТО до захисників тери-торіальної цілісності України та державної влади взагалі, виникнення у них відчуття неспра-ведливості й незахищеності та неможливості виступити на захист своїх порушених прав через почуття страху.

Пропонується:

— провести аналіз норм кримінального законодавства України на виявлення «білих плям» та відповідність нормам МГП з метою здійснення ефективного переслідування вин-них у сепаратистській діяльності, здійсненні невинувинкових обстрілів та умисних нападів;

— провести ефективне розслідування та судове переслідування винних у випадках здійс-нення умисних нападів невинувинкового характеру та нападів на військові об'єкти, які спри-чинили нанесення надмірного побічного збитку цивільним об'єктам;

— запровадити моніторинг соціально-психологічної атмосфери в регіоні з метою своє-часного виявлення ризиків загострення накопичуваної ситуації невинувинності, нервозності та озлоблення;

— визначити найбільш ефективні напрями впливу з метою зміни викривленого уявлен-ня значної частини жителів Донецької та Луганської областей стосовно причин, умов та наслідків збройного конфлікту, шляхів його розв'язання, дій та можливостей органів влади у вирішенні соціальних проблем мешканців.

6. За загальним правилом приватна власність є недоторканою, у тому числі й під час зброй-ного конфлікту. Метою такого посиленого захисту права на вільне володіння власністю є вбе-реження від наслідків бойових операцій майна, потрібного для життєзабезпечення й індивіду-ального захисту цивільних осіб, а також дотримання вимоги поважати права осіб, позбавлених боєздатності, позбавлених волі та померлих. У результаті проведеного нами дослідження різних джерел (опитування, вивчення документів, аналізу судової бази та електронних джерел) вста-новлено, що внаслідок військового конфлікту на сході України майже всі постраждали особи не лише пережили важкий психологічний стрес, але й зазнали досить суттєвих збитків: викраден-ня, поранення чи загибелі рідних та близьких; руйнування чи пошкодження житла; захоплення чи пограбування їхнього майна; втрату бізнесу чи місця роботи.

При цьому з боку усіх залучених у конфлікт сторін були зафіксовані неправомірні дії:

а) викрадення людей та незаконне заволодіння майном осіб, позбавлених волі (захоплених, затриманих) – незаконні захоплення мирних мешканців Донецької та Луганської областей про-російськими збройними утвореннями часто супроводжувались брутальними порушеннями прав людини (права на життя, мирне володіння власністю, заборони катувань та жорстокого поводження тощо);

б) фактів мародерства у вузькому сенсі слова (тобто викрадення на полі бою речей, що зна-ходяться при вбитих чи поранених) не встановлено. Натомість з'ясовано, що звинувачення у мародерстві в широкому розумінні (тобто незаконного привласнення чужого майна в атмосфе-рі безкарності, зазвичай в надзвичайних ситуаціях – наприклад, під час природних катастроф або бойових дій) стосувались практично всіх добровольчих батальйонів, а також бійців Націо-нальної гвардії України, ЗСУ, бойовиків т. зв. ДНР та ЛНР і навіть місцевих жителів;

в) захоплення та пограбування банків;

г) пограбування та захоплення бізнесу;

д) відбирання житла;

е) незаконне заволодіння приватними автомобілями;

ж) захоплення та пограбування підприємств;

з) прийняття окремих рішень виконавчої влади, які порушують право на мирне володіння власністю.

Такі дії містять ризики посилення відчуття місцевим населенням та внутрішньо переміще-ними особами «фінансової безпросвітності» свого існування; дискримінаційного ставлення до себе як до людей «третього сорту»; проявів їх невдоволення поведінкою військових та пред-

ставників силових структур, діями (бездіяльністю) органів влади.

Пропонується:

— *Уряду необхідно припинити дискримінаційне ставлення й відновити нарахування пенсій та інших соціальних виплат мешканцям окупованих територій, а також здійснювати такі виплати переселенцям незалежно від місця їхньої реєстрації. Розробити інший ефективний механізм виявлення осіб, які, не маючи законного права, незаконно отримують різні види допомоги від держави;*

— *провести ефективне розслідування й кримінальне переслідування всіх винних у випадках викрадення і незаконного затримання, а також вимаганнями, хабарництвом і корупцією, пов'язаних зі звільненням утримуваних осіб;*

— *провести ефективне розслідування та судове переслідування винних у злочинному порушенні права на мирне володіння власністю;*

— *розробити нормативно-правову базу щодо порядку надання психологічної допомоги та здійснення психологічної реабілітації жертв військового конфлікту.*

7. На окупованій території мають місце порушення свободи поглядів. Місцеві жителі вимушені покинути свої домівки внаслідок своєї проукраїнської позиції. Також люди стикаються з порушенням права на власність: неможливість користуватися своєю нерухомістю, пограбування осіб та домівок, приватного бізнесу. У свою чергу тимчасово переміщені особи, як і громадяни, що проживають на окупованій території, не можуть звернутися до міліції та суду через побоювання за своє життя або життя родини, бо стикаються з фактами передачі конфіденційної інформації співробітниками правоохоронних органів, учасникам незаконних збройних формувань.

Пропонується:

— *внести доповнення до Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» від 02.09.2014 № 1669-VII в частині звільнення від подання звітності та сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися під час її проведення.*

8. Кримінальна відповідальність за злочинне порушення права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту, залежно від статусу конфлікту, ступеню тяжкості, характеру та специфіки таких діянь, може наставати відповідно до норм міжнародного права та національного кримінального законодавства. Однак до теперішнього часу відсутнє однозначне прийняття статусу військового конфлікту та окремих територій, які контролюються т. зв. ДРН та ЛНД. Оскільки Україна до теперішнього часу не ратифікувала Римський статут, Міжнародний кримінальний суд не має змоги провести ефективне розслідування конкретних випадків порушення міжнародного гуманітарного права під час війни в Україні. Проте й можливості вітчизняного кримінального законодавства, на жаль, наразі залишаються обмеженими. Зокрема, така категорія злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, як злочини проти людяності, не знайшла свого відображення у Кримінальному кодексі України. Окрім того, залишається невирішеною проблема правильної кваліфікації знищення або пошкодження майна внаслідок здійснених сепаратистами обстрілів: в одних випадках їх кваліфікують як злочин проти власності за ст. 194 КК, в інших – як злочин проти громадської безпеки за ст. 258. Опитані нами експерти у галузі кримінального права не погоджуються з такою кваліфікацією.

Пропонується:

— *офіційно визначити статус військового конфлікту, окремих територій, які контролюються т. зв. ДРН та ЛНД та учасників цього конфлікту;*

— *усунути суперечності між конституційними нормами та Римським статутом;*

— *привести національне кримінальне законодавство у відповідність положенням Римського статуту, зокрема розкрити зміст злочинів проти людяності, усунути колізії, пов'язані з незастосуванням строку давності та установленням максимального строку покарання у вигляді позбавлення волі;*

— *усунути прогалини у вітчизняному кримінальному законодавстві, виходячи з сучасних реалій, зокрема, вирішити питання щодо встановлення кримінальної відповідальності за сепаратистську діяльність тощо;*

9. Оцінити реальні обсяги вчинення злочинних порушень права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту на сході України за допомогою статистичних даних наразі неможливо. По-перше, через значний ступінь латентності зазначених злочинів (багато хто з потерпілих взагалі не звертався до правоохоронних органів через невіру у їхню здатність знайти та покарати винних, а також факти передачі конфіденційної інформації співробітниками правоохоронних органів учасникам незаконних збройних формувань); по-друге, у зв'язку з тим, що у статистичній звітності злочини, вчинені в зоні АТО взагалі окремо не виділяються – є лише дані щодо реєстрації злочинів у Донецькій та Луганській областях; по-третє, у багатьох випадках дані щодо злочинів, вчинених у зоні АТО, реєструються в інших, дотичних областях (Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій); по-четверте, через те, що при перевірці заяви працівники правоохоронного органу можуть дійти висновку щодо відсутності достатніх підстав для початку кримінального провадження. Однак навіть факт реєстрації цих злочинів ще не означає відновлення справедливості та відшкодування завданої шкоди потерпілим: відповідно до наявної статистики майже 2/3 злочинів залишаються нерозкритими. З тих же злочинів, які були розкриті, до суду доходить ще менше. Проведений нами аналіз наявної у вільному доступі бази судових рішень показав, що в ній містяться лише поодинокі рішення судів у кримінальних справах про випадки злочинного порушення права на мирне володіння власністю під час збройного конфлікту на сході України. Частка ж осіб, яким був винесений обвинувальний вирок суду з призначенням реального відбування покарання, взагалі є мізерною, почасти через гуманне ставлення до обвинувачених (наявність пом'якшувальних обставин), почасти – внаслідок внесених т. зв. «Законом Савченко» змін до Кримінального кодексу, відповідно до яких строк попереднього ув'язнення судом зараховується з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Такий стан справ містить у собі ризики появи відчуття безкарності у злочинців, втрати авторитету судових і правоохоронних органів в очах жертв таких злочинів, у пересічних мешканців Донецької та Луганської областей і всього населення України.

Пропонується:

— *здійснити необхідні заходи щодо заповнення штатного некомплекту компетентними поліцейськими на конкурсній основі;*

— *запровадити у діяльність поліції Донецької та Луганської областей найбільш передові форми і методи роботи та управління силами безпеки, зокрема результати «самбірського експерименту» щодо покращання реагування на повідомлення про злочини, повернення довіри населення, налагодження співпраці з місцевими громадами, збільшення присутності поліцейських на території обслуговування;*

— *розглянути питання щодо перегляду спірних моментів т. зв. «Закону Савченко» та внесення відповідних змін чи доповнень.*

10. На сьогодні на всіх рівнях управління відсутній централізований і систематичний збір інформації про збитки, завдані житловим і адміністративним будівлям. Досить часто предметом спорів стає розподіл компенсацій за пошкоджене і втрачене майно. Громадяни не завжди

мають змогу дізнатися, кому і які саме кошти були виділені на відновлення та відшкодування завданих збитків. Це призводить до зростання соціальної напруженості та невдоволення місцевими мешканцями українською владою. Існують і певні пробіли у законодавчій базі стосовно відшкодування, зокрема з приводу застосування ст. 1177 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 13 та ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Спірними та недосконалими визнаються положення законопроекту про внесення змін до Закону «Про боротьбу з тероризмом» щодо компенсації за пошкоджене житло внаслідок проведення АТО (№3434).

Пропонуємо:

- *організувати на всіх рівнях управління Донецької та Луганської областей централізований і систематичний збір інформації про збитки, завдані житловим і адміністративним будівлям;*
- *розробити прозорий механізм визначення і розподілу компенсацій за пошкоджене і втрачене майно з обов'язковим оприлюдненням результатів на сайтах місцевих громад;*
- *усунути пробіли у законодавчій базі стосовно відшкодування завданих внаслідок воєнних дій збитків.*

ДОДАТКИ

ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ЗАХИСТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЖИТЛА, ПОРУШЕНИХ ПІД ЧАС ПОДІЙ В ЗОНІ АТО

1. Загальні зауваження

У зв'язку з численними порушеннями права власності та права на повагу до житла громадян України в районі проведення антитерористичної операції (частини Луганської та Донецької областей), зокрема, пошкодженням, руйнуванням чи знищенням об'єктів нерухомості (будинків, квартир) в результаті військових дій, а також майна, що знаходилося в них, виникає можливість захисту порушених прав в Європейському суді з прав людини (далі — Суд або ЄСПЛ).

При подачі індивідуальної заяви до ЄСПЛ можна скажитися на порушення статті 1 Протоколу № 1 (захист власності), статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (право на повагу до житла), а також на порушення статті 13 ЄКПЛ у зв'язку з відсутністю ефективних та доступних внутрішніх засобів правового захисту.

При підготовці заяви до ЄСПЛ, яку можна подати як самостійно, так і через юриста, адвоката чи правозахисну організацію, потрібно детально описати всі факти, які призвели до стверджуваних порушень Конвенції та Протоколу до неї. Зразок типової заяви до ЄСПЛ з відповідним описанням фактів та стверджуваних порушень, загальними для всіх ситуацій, додається. Її необхідно належним чином персоналізувати та деталізувати.

Звертаємо вашу увагу, що в типовій заяві до ЄСПЛ заповнені лише ті поля, які стосуються фактів та стверджуваних порушень, а також поля, відповідь на які презюмується. Заявнику чи його представнику необхідно персоналізувати заяву, тобто заповнити решту всіх незаповнених пунктів, а також доповнити відповідними конкретними даними та описами частину заяви, що стосується викладення фактів.

Із загальними вимогами до заповнення заяв до ЄСПЛ можна ознайомитись за посиланням: http://www.echr.coe.int/Documents/Application_Notes_UKR.pdf.

2. Дії заявника до подачі заяви

Оскільки в ситуації, що відбувається в зоні АТО, можна стверджувати про існування факту «ефективного контролю» з боку Російської Федерації, то заява подається проти двох держав: Росії та України.

Росія як держава, що здійснює «ефективний контроль» на непідконтрольних Україні частинах Луганської та Донецької областей, несе відповідальність за всі порушення, які там відбуваються, оскільки відповідно до статті 1 ЄКПЛ вона зобов'язана гарантувати права та свободи всіх осіб, що знаходяться під її юрисдикцією. Втім, Україна також має певні позитивні зобов'язання за статтею 1 ЄКПЛ, навіть якщо вона й не контролює частини Луганської та Донецької областей (наприклад, вжити всіх можливих заходів для відновлення контролю наразі не підконтрольних їй територіях), а тому заява подається і проти неї.

Перш ніж звертатися до ЄСПЛ, заявник, як правило, **повинен вичерпати всі наявні внутрішні засоби правового захисту, тобто, дати можливість державі самій виправити порушення**. Однак, як вбачається із практики Суду по подібних справах, в даній ситуації єдиним потенційно ефективним засобом правового захисту може бути офіційне розслідування оскаржуваних подій правоохоронними органами України та/або Росії, оскільки лише вони можуть встановити відповідні факти та винних осіб. Хоча правоохоронні органи повинні за власною ініціативою розпочати розслідування, оскільки вони знають або повинні знати про оскаржувані події, від заявника все ж таки вимагається вжиття певних дій.

Так, для цілей вичерпання внутрішніх засобів правового захисту заявник повинен надіслати до правоохоронних органів України та Росії заяви про злочин (зразки додаються), із запитом про надання інформації про те, чи було порушене офіційне розслідування та якими є його результати. Якщо ж розслідування не було порушене, зазначити, що в такому разі ця заява є заявою про злочин та попросити правоохоронні органи повідомити про результати її розгляду. Рекомендуємо дочекатися відповіді від правоохоронних органів в обох варіантах (що може зайняти від кількох днів до кількох місяців), а потім цю відповідь прикласти до заяви.

Оскільки відповідь може так і не надійти, рекомендуємо надсилати заяви про злочин рекомендованою поштою із повідомленням про вручення, що буде вашим доказом в Суді про те, що ви таку заяву надсилали чи що робили запит про наявність розслідування.

Якщо відповіддю на вашу заяву буде повідомлення про те, що за результатами її розгляду було порушено кримінальне розслідування, рекомендуємо дочекатися результатів такого розслідування, що може зайняти до кількох місяців, після чого звертатися до ЄСПЛ. За відсутності відповіді через кілька місяців після подачі заяви можна відразу звертатися із заявою до ЄСПЛ.

У типовій заяві до ЄСПЛ описується, чому заявник вважає, що потенційно єдиний ефективний засіб правового захисту – офіційне розслідування правоохоронними органами – на практиці виявився неефективним, а тому для заявника на практиці відсутні ефективні засоби правового захисту, гарантовані статтею 13 Конвенції, що звільняє його від обов'язку подальшого вичерпання будь-яких інших можливих засобів правового захисту.

Щодо вичерпання національних заходів правового захисту:

Кандидати зобов'язані тільки вичерпати національні заходи правового захисту, які доступні в теорії і на практиці у відповідний час і на які вони можуть безпосередньо розраховувати самостійно порушивши справу – тобто, засоби відшкодування які є доступними і які спроможні забезпечити відшкодування щодо їхніх скарг та які мають розумні шанси на успіх (*Sejdovic v. Italy*[GC], §46; *Paksas v. Lithuania*[GC], §75). Національний захід відшкодування, який не регулюється обмеженням часу, створюючи таким чином нечіткість, не може вважатись ефективним (*Williams v. the United Kingdom dec.*). З інформацією щодо прийнятності можна заяви ознайомитися за посиланням: <http://precedent.in.ua/?p=1355>.

Доступні національні заходи правового захисту:

Стаття 1177 ЦКУ

Майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. 2. Умови та порядок відшкодування майнової шкоди, завданої майну фізичної особи, яка потерпіла від злочину, встановлюються законом.

Такий закон не прийнято.

Стаття 19 ЗУ “Про боротьбу з тероризмом”

Відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом.

Відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом.

Так само, закон, що встановлює порядок відшкодування, не прийнято.

Тому, посилаючись на висновки зроблені ЄСПЛ у справах Есмухамбетов проти Росії, Ха-

мідов проти Росії, Імакаєва проти Росії, Суд, посилаючись на аналогічний закон про попередження тероризму, зазначив, що через те, що норми щодо відповідальності за нанесену шкоду в ході антитерористичної операції прописані загально і нечітко, і руйнування власності не може розглядатись як законне втручання, адже таке формулювання не надає відповідного захисту постраждалому від довільних дій військових, можна зробити висновок, що в українському законодавстві не існує ефективного способу відшкодування шкоди заподіяної в ході АТО, а отже зобов'язання вичерпати національні заходи правового захисту не існує.

Однак це не означає, що заявник не повинен взагалі навіть звертатися до державних інституцій. Зокрема, до суду. Потрібно скористатися своїм правом на справедливе правосуддя та викласти у позові всі порушення, зазначивши якої шкоди завдано та якими національними нормами та міжнародними принципами це передбачено. І у разі отримання відмови у задоволенні позовних вимог, потрібно продовжувати оскаржувати у вищестоящі судові інстанції, навіть якщо заява уже перебуває на розгляді у ЄСПЛ. У такому випадку копії позову, скарги та рішення національного суду потрібно направити до ЄСПЛ задля підтвердження своєї позиції, розкритої у поданій раніше заяві до ЄСПЛ.

3. Дії заявника при подачі заяви: встановлення фактів, докази та доказування

При підготовці заяви до ЄСПЛ особливу увагу слід приділити встановленню фактів, доказам та доказуванню.

По-перше, заявник повинен довести, що це саме він, оскільки деякі заявники внаслідок дій в АТО можуть не мати всіх документів, що встановлюють особу, а уряд-відповідач може в ході розгляду справи оскаржити ідентичність заявника. Наприклад, такі документи могли бути залишені потенційним заявником в пошкодженій/зруйнованій оскаржуваними подіями нерухомості, коли він тікав геть, врятовуючи своє життя, або ж документи просто могли взагалі бути знищені в результаті оскаржуваних подій.

Якщо відсутній з тих чи інших причин паспорт громадянина України або паспорт для виїзду закордон, іншими доказами ідентичності особи можуть бути: свідоцтво про народження (свої, дітей), свідоцтво про одруження, трудова книжка, витяг з військового квитка, водійське посвідчення або будь-які інші документи чи докази, які прямо чи побічно можуть посвідчувати вашу особу. Як правило, будь-які такі докази визнаються Судом достатніми. Таким чином, для подачі заяви в ЄСПЛ необхідно мати будь-які докази, які посвідчують вашу особу.

По-друге, при подачі заяви вам також необхідно довести, що на момент оскаржуваних подій ви володіли певною нерухомістю (квартирою, будинком тощо), як ви це стверджуєте в заяві.

Доказами для цілей скарги за статтею 1 Протоколу № 1 можуть бути будь-які «достатні» докази, що вбачаються достовірними «на перший погляд», і які уряд-відповідач не зміг переконливо спростувати в ході провадження в Суді. Прямими доказами є копії оригіналів угод про купівлю-продаж нерухомості та свідоцтва про державну реєстрацію нерухомості. Однак за їх відсутності іншими непрямыми доказами можуть бути: дозвіл на будівництво, довідки з БТІ, органів РАГС, підтвердження органів місцевої влади про наявність нерухомості, документи на землю, витяги з земельних чи податкових реєстрів, документи, видані місцевими адміністраціями, плани, техпаспорт на будинок чи квартиру, рішення про виділення землі, фотографії нерухомості, в т.ч. її пошкоджень, квитанції про оплату комунальних послуг, поштові сповіщення про доставку пошти, покази свідків, колишніх сусідів та «будь-які інші відповідні докази». Щодо заявників, які не надали жодних доказів права власності, Суд в деяких справах встановлював їхні майнові права на основі інших доказів, наприклад, підтвердження проживання, виданого міською адміністрацією.

Заявнику також треба буде пояснити в заяві, куди ділись основні правостановлюючі документи на нерухомість (за їх відсутності), і чому він не зміг їх зберегти (наприклад, через неможливість повернутися до своєї квартири при вимушеному залишенні квартири через військові дії), що Суд може взяти до уваги за наявності інших (хоч і непрямих) доказів права власності. Суд також може взяти до уваги загальний контекст військового конфлікту в зоні АТО. Тому він може порохувати вірогідним твердженням заявників про те, що будь-які документи, які могли б підтвердити їхнє право власності на нерухомість, були знищені під час військових дій в зоні АТО або що вони були втрачені при вимушеному переселенні або залишені поспіхом у нерухомості.

Однак, якщо ви взагалі не надасте до заяви жодних доказів права власності на нерухомість, ваші скарги можуть бути відхилені Судом. У деяких справах Суд зазначив, що заявник, який скаржиться про знищення своєї нерухомості, повинен надати «принаймні короткий опис нерухомості». Якщо жодних документів на підтвердження права власності або деталізованих скарг не буде надано, вашу скаргу за статтею 1 Протоколу № 1 скоріш за все буде визнано неприйнятною.

У цілому, практика Суду свідчить про гнучкий підхід ЄСПЛ щодо доказів, які мають надати заявники, що стверджують про пошкодження або знищення їхньої нерухомості в ситуаціях міжнародних чи внутрішніх військових конфліктів. Головне, від початку (разом з подачею заяви) надати якомога деталізовані твердження про наявність нерухомості та надати всі наявні документи чи свідчення, які прямо чи побічно підтверджують ваше право власності на нерухомість.

Якщо заявник доведе, що він був власником нерухомості, подальших доказів того, що він в ньому проживав, не є потрібним для цілей доведення того, що нерухомість становила його «житло» в розумінні статті 8 Конвенції. Презумпція полягає в тому, що заявник там жив, а уряд-відповідач має її спростувати.

По-третє, під час подачі заяви вам необхідно довести факт пошкодження чи знищення вашої нерухомості та майна, що перебувало в ній, а також характер пошкодження чи знищення. Зокрема, в заяві необхідно якомога детальніше описати, що саме та від чийх рук (презюмовано) спричинило пошкодження чи руйнування вашої нерухомості та майна, яке знаходилося в ній, описати характер пошкоджень, детально описати майно, яке знаходилося в нерухомості, та характер його пошкодження.

Крім максимально детальних описів та пояснень, іншими доказами можуть бути: фотографії (відео) нерухомості до і після оскаржуваних подій, фотографії (відео) інтер'єру нерухомості (майна, що знаходилося в ній) до і після оскаржуваних подій, детальна фото- та/або відеофіксація окремих предметів інтер'єру чи того, що від них залишилось, детальні свідчення ваших сусідів, родичів, друзів тощо. За наявності будь-яких чеків (квитанцій, фактур) на пошкоджене чи знищене майно, яке знаходилося в нерухомості, їхні копії треба надати до Суду разом із заявою. За наявності будь-якої експертної оцінки пошкоджень нерухомості чи майна її слід також надати до Суду разом із заявою.

Остаточна оцінка матеріальної шкоди на час подачі заяви до Суду не вимагається, оскільки вимоги щодо справедливої сатисфакції (які включають також і вимоги щодо компенсації матеріальної шкоди) подаються заявником після повідомлення Судом урядів-відповідачів про заяву, разом з подачею заявником своїх зауважень на зауваження урядів-відповідачів.

У деяких випадках Суд може й сам додатково замовити отримання певних доказів (наприклад, в одній з недавніх справ Суд замовив експертизу від незалежної іноземної асоціації, в якій, серед іншого, було зазначено, скільки будівель було зруйновано та яким був характер руйну-

вань у справі заявника). Однак на такі дії Суду не слід розраховувати, оскільки тягар доведення першочергово лежить на заявникові, а тому вам необхідно разом із заявою подати всі можливі докази фактів пошкодження нерухомості та майна, характеру та масштабів пошкоджень, або ж принаймні максимально можливі описання зазначеного.

4. Узагальнені рекомендації

Таким чином, алгоритм дій при здійсненні захисту прав за Конвенцією та Протоколом до неї, порушених під час збройного конфлікту в зоні АТО, наступний:

- а) написати заяви про злочин до правоохоронних органів України та Росії (див. Додатки Б та В);
- б) дочекатися відповіді на заяву;
- в) зібрати докази на підтвердження особи заявника, наявності в нього нерухомості та майна, що в ньому знаходилося на момент оскаржуваних подій, а також докази на підтвердження фактів пошкодження/знищення нерухомості та майна, що знаходилися в ній, характеру та масштабів пошкодження/знищення;
- г) підготувати заяву до ЄСПЛ – особисто або через представника (юриста, адвоката, правозахисну організацію), використовуючи зазначений вище типовий формуляр, в якому вже зазначена основна і загальна для всіх заяв інформація. При цьому вам залишається персоналізувати заяву, заповнивши відповідні пункти заяви чи деталізувавши пункти, в яких зазначена загальна для всіх заяв інформація;
- д) додати до заяви всі зібрані докази, а також інші необхідні документи, в тому числі копії звернень до правоохоронних органів, їхні відповіді, а за відсутності – поштові підтвердження про вручення ваших листів правоохоронним органам;
- е) надіслати заяву разом із додатками до ЄСПЛ рекомендованим листом.

Додаток Б

Типова заява до правоохоронних органів України

Головне слідче управління СБ України
01061, м. Київ, вул. Володимирська, 33
Генеральна прокуратура України
Адреса: 01011, м. Київ, вул. Різницька, б. 13/15
від: П.І.Б.
Адреса, телефон

**ЗАЯВА
про кримінальне правопорушення (в порядку статті 214 КПК)**

Я, П.І.Б., ... р.н., є громадянином України та наразі проживаю в...

(Дата) під час збройних дій ... (де саме та коли саме), зокрема (зазначити, як саме) від рук невідстановлених осіб (або зазначити, хто підозрюється в порушеннях) було пошкоджено/знищено/зруйновано нерухомість (зазначити, яку саме, описати), що належить мені на праві власності, а також майно, яке знаходилося в нерухомості (зазначити, яке саме, все детально описати).

Таким чином, дані факти свідчать про те, що мав місце злочин, передбачений статтею 194 Кримінального кодексу України (тобто умисне знищення майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом та заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах), ч. 2 ст. 258 КК (терористичний акт, що заподіяв значну майнову шкоду), ст. 258-3 КК (створення терористичної групи чи терористичної організації). Крім того, вбачається порушення моїх прав, гарантованих статтею 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод (право на повагу до житла) та статтею 1 Протоколу № 1 (захист права власності).

Оскільки правоохоронні органи України знали або повинні були знати про зазначені злочини внаслідок проведення урядом України антитерористичної операції на території, на якій я проживаю, прошу повідомити мене в передбачені законом строки, чи було розпочато будь-яке офіційне розслідування зазначених мною фактів і, якщо так, якими були його результати.

Якщо таке розслідування не було офіційно розпочато за ініціативою правоохоронних органів України, **то, керуючись статтею 214 КПК України, прошу:**

- 1. Зареєструвати заяву про вчинене кримінальне правопорушення невідстановленими особами в реєстрі досудових розслідувань з попередньою правовою кваліфікацією за ст.ст. 194, 258, 258-3 Кримінального Кодексу України, та повідомити мені номер досудового провадження.
- 2. Розпочати досудове розслідування за фактом знищення/пошкодження моєї власності та майна під час якого: встановити осіб, що вчинили злочин, допитати свідків.
- 3. Визнати мене потерпілим у рамках даного кримінального провадження;
- 4. Поінформувати мене про результати розгляду даної заяви за адресою:

Додатки (якщо є; перерахувати та додати до заяви)

Про юридичну відповідальність за ст. 383 КК України мені відомо.

Дата, підпис/П.І.Б.

Додаток В

Типова заява до правоохоронних органів Росії

Следственный комитет Российской Федерации
105005, Россия, г. Москва, Технический переулок, 2
от: Ф.И.О.
адрес, телефон

ЗАЯВЛЕНИЕ о совершении преступления

(Дата) во время вооруженных действий ... (указать, где именно), в частности (указать, как именно) от рук неустановленных лиц была повреждена/уничтожена/разрушена недвижимость (указать, какая именно), которая принадлежит мне на праве собственности, а также имущество, которое находилось в ней (описать).

Данные факты свидетельствуют о том, что имело место преступление, предусмотренное статьей 167 Уголовного кодекса РФ (умышленное уничтожение или повреждение имущества).

По имеющимся сведениям данное преступление было совершено непосредственно или по провокации участников «Донецкой народной республики»/ «Луганской народной республики», деятельность которых организована и финансируется Российской Федерацией. Соответственно Российская Федерация осуществляет, через поддержку самопровозглашенной «республики» ДНР/ЛНР, «эффективный контроль» в данном регионе, она несет ответственность, согласно статье 1 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод, за нарушение моих прав, гарантированных Конвенцией и Протоколами к ней.

Я полагаю, что уголовное производство по данному заявлению должно осуществляться в соответствии с УПК РФ, поскольку описанные выше преступления были совершены на территории, подконтрольной РФ, что признано мировым сообществом. Так, согласно резолюции Парламентской ассамблеи Совета Европы от 2 октября 2014 года, «Россия обеспечивает поддержку вооруженным повстанцам на Востоке Украины, включая прямое военное вмешательство в конфликт».

Согласно п. 1 статьи 2 УПК РФ, «Производство по уголовному делу на территории Российской Федерации независимо от места совершения преступления ведется в соответствии с настоящим Кодексом, если международным договором Российской Федерации не установлено иное».

Согласно п. 1 статьи 3 УПК РФ, «Производство по уголовным делам о преступлениях, совершенных иностранными гражданами или лицами без гражданства на территории Российской Федерации, ведется в соответствии с правилами настоящего Кодекса».

В связи с этим прошу сообщить в предусмотренные законом сроки, было ли инициировано правоохранительными органами РФ какое-либо официальное расследование изложенных мною фактов и, если да, какими были его результаты.

Если такое расследование не было официально начато, то, **руководствуясь статьями 140, 141 УПК РФ, прошу:**

1. возбудить уголовное дело по факту совершения указанных преступлений;
2. признать меня потерпевшим;
3. проинформировать меня о рассмотрении данного заявления и направить мне копию по-

становления о возбуждении уголовного дела и копию постановления о признании меня потерпевшим по адресу:

Приложения (если есть)

Об уголовной ответственности по статье 306 УК РФ за совершение заведомо ложного доноса мне известно.

Дата, подпись/Ф.И.О.

ОПИТУВАЛЬНИК
осіб, що постраждали від насильницької втрати приватної власності внаслідок воєнних дій на сході України

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
2. Стать: а) чоловіча; б) жіноча
3. Дата і рік народження _____
4. Місце народження _____
5. Номер телефону _____
6. Місце теперішнього проживання _____
7. У якому статусі Ви перебували під час втрати майна: а) мирний мешканець; б) особа, незаконно позбавлена волі (затримана); в) законно позбавлена волі (затримана); г) поранений, хворий; д) ваш варіант _____
8. Яке майно (право на майно) Ви втратили (не внаслідок обстрілів): а) житло (квартира, будинок, дача), яке було відібрано; б) нежитлове приміщення (гараж, сарай, _____); в) комерційне нежитлове приміщення (готель, ресторан, туристична база, будинок відпочинку, офіс, будівля для культової та релігійної діяльності, торговельна, промислова, транспорту, засобів зв'язку, медичного та оздоровчого призначення, склад тощо _____); г) автотранспорт _____; д) грошові кошти _____; е) побутова техніка _____; ж) меблі _____
- з) інше рухоме майно _____; і) ваш варіант _____
9. Приблизна сума завданої шкоди (у грн, з урахуванням фактору зношеності майна) _____
10. Чи відомо Вам, хто заволодів Вашим майном: а) так; б) ні
11. Якщо так, то хто саме: а) військовослужбовець(ці) Збройних Сил України; б) військовослужбовець(ці) Національної гвардії України; в) член(и) добровольчого батальйону України _____; г) військовослужбовець(ці) Збройних Сил РФ; д) українець(і) – учасник незаконного збройного формування _____; е) росіянин – учасник незаконного збройного формування _____; ж) ваш варіант _____
12. Яким способом заволоділи Вашим майном: а) таємно викрали, коли нас нікого не було; б) відкрито заволоділи шляхом грабежу; в) це був розбійний напад із застосуванням зброї; г) незаконно затримали власника або іншу особу та утримували поки не передали їм майно, яке вони вимагали; д) незаконно (насильницьким шляхом, за відсутності власника тощо) оформили документи на право власності майном; е) оскільки ми виїхали, не приховуючись виламали (відкрили) двері та забрали все, що хотіли (заселились тощо _____); д) свій варіант _____
13. Чи постраждали життя або здоров'я когось через це: а) так; б) ні
14. Якщо так, то у чому саме це проявилось: а) смерть _____; б) тілесні ушкодження _____; в) катування, побиття _____; г) ваш варіант _____
15. Чи відомо Вам, що сталося з Вашим майном: а) ні; б) я його повернув(ла) заплативши викуп; в) вибачились і мені його повернули; г) його вивезли на неокуповану територію України; д) його вивезли на окуповану частину території України; е) його вивез-

ли на територію РФ; ж) зараз воно знаходиться у власності (користуванні) _____; з) його пізніше зруйнували; е) частину майна забрали _____ способом, а що не змогли забрати – зруйнували; і) його використовують у воєнних цілях; к) ваш варіант _____

16. Чи звертались Ви до правоохоронних органів з приводу незаконного заволодіння Вашим майном: а) так; б) ні
17. Якщо ні, то чому _____
18. Якщо так, то що було зроблено: а) відмовили у прийнятті заяви; б) заяву прийняли, але нічого зроблено не було; в) розпочато кримінальне провадження; г) знайшли злочинця і притягли до відповідальності; д) _____
19. Чи звертались Ви до юриста (адвоката) _____
20. Що бажаєте ще додати з приводу ситуації втрати приватної власності _____
21. Чи відомі Вам факти розграбування: а) культурних, релігійних, історичних цінностей _____ б) майна поранених та хворих _____ в) майна померлих та наруги над тілами померлих _____ г) осіб, позбавлених волі (затриманих, відправлених «на підвал») _____

Дякуємо за допомогу!

О. А. Біда, А. Б. Блага,
О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич

Наукове видання

**МІЙ ДІМ – ЧУЖА ФОРТЕЦЯ:
ПРАВО ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Формат 64х90 1/8.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. – 10. Тираж 100 прим.

ТОВ «Румес», вул. Коновальця, 32-б, м. Київ, 01133

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК№5144 від 05.07.2016